

december 1966
6e jaargang no. 4

AFRIKA-STUDIECENTRUM • LEIDEN • NEDERLAND

Lroniek van afrika

UNIVERSITAIRE PERS LEIDEN

Kroniek *van Afrika*

INHOUD

CHRONOLOGISCH OVERZICHT	
van 15 augustus tot 15 november	269
ASPECTEN:	
Naar een burgerregering in Boven-Volta? — Nigerië op het breekpunt — Zuidwest-Afrika, - internationaal pleegkind	321
DR. A. J. DREWES	
De verspreiding van het Amhaars	333
A. KATER	
Community development in Kameroen	339
R. BUIJTENHUIJS	
Het dagelijks leven in het Koninkrijk Congo	345

CHRONOLOGISCH OVERZICHT

VAN 15 AUGUSTUS TOT 15 NOVEMBER

Algemeen

EUROPESE ECONOMISCHE GEMEENSCHAP

Op 23 oktober hebben de Raad van de Associatie van de EEG en de geassocieerde Afrikaanse landen te Brussel de kwestie van de herkomst van produkten nader besproken. De conferentie van de Raad van de Associatie die in mei te Tananarive was gehouden had voor deze kwesties geen oplossing kunnen vinden. Nu werd overeenstemming bereikt over bedrukt textiel, vis, margarine en bewerkte huiden. Daags te voren hadden de zes landen van de EEG te elfder ure een gemeenschappelijk standpunt bepaald. De Afrikaanse landen waren op sommige punten verdeeld. De bereikte overeenkomst is een compromis waarbij wat betreft textiel en margarine het EEG-standpunt werd aanvaard, terwijl wat betreft vis en huiden aan Afrikaanse verlangens werd tegemoet gekomen.

Zowel president Diori Hamani van Niger als de minister van financiën van Dahomey, Nicephore Soglo, hebben kritiek op de EEG uitgeoefend. De Nigerse president verklaarde dat de met de EEG geassocieerde staten zich teleurgesteld voelen. De bilaterale hulp van de EEG-landen aan de geassocieerde staten zou volgens hem afnemen of, in het gunstigste geval, gelijk blijven. De prijzen van de Afrikaanse landbouwprodukten nemen voortdurend af en de prijs van Europese industrieproducten gaat omhoog. Bovendien heffen verscheidene EEG-landen belastingen op produkten uit de Afrikaanse landen.

Soglo heeft zich in dezelfde geest over de hierboven vermelde conferentie te Brussel uitgelaten. Hij was van mening dat het compromis dat te Brussel was bereikt geen van de achttien geassocieerde staten tevreden kan stellen. Zij hebben dit compromis aanvaard in de hoop dat zij, als over twee jaar het associatieverdrag van Jaoundeé hernieuwd moet worden, meer begrip van de zijde van de Zes zullen ondervinden.

Begin november zijn te Brussel besprekingen gevoerd tussen de EEG en een delegatie uit drie Oostafrikaanse landen, Kenia, Oeganda en Tanzania over associatie van deze drie landen aan de EEG. Toen bleek dat de Afrikaanse landen geen voorkeurstarieven voor produkten uit EEG-landen wilden toekennen in ruil voor die welke zij voor hun eigen produkten in de EEG wensen, werd de vergadering tot 15 november verdaagd.

ORGANISATIE VAN AFRIKAANSE EENHEID (OAU/OUA)

Op de bijeenkomst van staatshoofden en regeringsleiders van de OAU (de Vergadering), die van 5 tot 9 november in Addis Abeba plaats had, waren slechts 13 landen door staatshoofden vertegenwoordigd, 3 door regeringsleiders en de overige door afvaardigingen op ministerieel niveau. Aanwezig waren de staatshoofden van Algerije, Centraalafrikaanse Republiek, Ethiopië, Ghana, Kameroen, Lesotho, Liberië, Mali, Mauritanië, Soedan, Tanzania, Verenigde Arabische Republiek, Zambia en de regeringsleiders van Gambia, Sierra Leone en Somalië.

De conferentie van OAU-ministers (de Raad), die van 31 oktober tot 7 november in Addis Abeba bijeen kwam, keurde de toelating van Botswana en Lesotho tot de Organisatie goed, waardoor het ledental tot 38 steeg. De Raad nam een aantal resoluties aan die daarna aan de Vergadering werden voorgelegd.

Zowel de Raad als de Vergadering besteedden veel aandacht aan de crisis tussen Guinee en Ghana. De crisis ontstond op 29 oktober toen de Ghanese autoriteiten 19 Guineërs waaronder de 4 delegatieleden voor de OAU-ministerconferentie, uit het vliegtuig, dat een tussenlanding in Accra maakte, haalden en interneerden. Het Ghanese staatshoofd, generaal Ankrah, besloot tot deze daad, omdat naar zijn zeggen, de Guinese regering de Ghanezen in haar land, die naar hun vaderland wensen terug te keren, het onmogelijk maakt te vertrekken. Volgens de generaal zouden 70 man uit het gevolg van de voormalige Ghanese president Nkrumah en een dertigtal studenten naar hun land willen terugkeren. De Guinese regering beweerde daarentegen dat geen enkele Ghanees gedwongen wordt in Guinee te verblijven.

De Raad zond een ministeriële commissie van goede diensten bestaande uit Murumbi (Kenia), Bomboko (Congo-Kinshasa) en William (Sierra Leone) naar Accra en Konakry. De commissie stelde in Konakry vast dat geen der Ghanezen in Guinee naar hun vaderland wenste terug te keren. Generaal Ankrah, hierin gesteund door de Liberiaanse president, twijfelde aan de betrouwbaarheid van deze vaststelling. Tubman had voorgesteld de Ghanezen uit Guinee naar zijn land over te brengen en hen daar naar hun wensen te vragen. Dit voorstel was echter afgewezen. Ondanks de bemiddeling van deze commissie en ook nog van een afgezant van de Ethiopische keizer, en ondanks een beroep van de Raad en van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties op generaal Ankrah, bleef deze weigeren de Guinese delegatie te laten gaan. Pas na een onderhoud met keizer Haile Selassie en de presidenten Nasser en Tubman, dat plaats had in Addis Abeba op 5 november, gaf generaal Ankrah opdracht tot het vrijlaten van de delegatie. De keizer en de twee presidenten beloofden alles in het werk te stellen om de terugkeer naar

Ghana te bevorderen van in Guinee verblijvende Ghanezen voor zover zij dit wensten. Voor de Guinese president vormde dit toch geen aanleiding de conferentie bij te wonen of zich te laten vertegenwoordigen.

Hieronder volgen enkele van de belangrijkste resoluties, die de Vergadering aanvaardde:

Rhodesië. Veroordeling van de besprekingen van Groot-Brittannië met Rhodesië. Veroordeling van alle staten en inzonderheid van Portugal en de Zuidafrikaanse Republiek, die Rhodesië steunen. Aanbeveling aan alle OAU-leden bij te dragen aan een speciaal fonds voor de bevrijding van Rhodesië. Een hernieuwd beroep op alle leden van OAU en van de Verenigde Naties om de resolutie van de V.N. over Rhodesië toe te passen. Groot-Brittannië wordt uitgenodigd alle middelen — wapengeweld inbegrepen — te gebruiken om de rebellie te beëindigen. (Een voorstel van Soedan om een Rhodesische regering in ballingschap te erkennen werd niet aanvaard. Er werden geen voorstellen gedaan de diplomatieke betrekkingen met Groot-Brittannië te verbreken.)

Zuidwest Afrika. Van de Zuidafrikaanse Republiek wordt geëist af te zien van het aanbrengen van veranderingen in de internationale status van dit gebied. Het Bevrijdingscomité van de OAU wordt uitgenodigd het einde van de bezetting van Zuidwest-Afrika te beschouwen als een zaak met prioriteit.

Frans-Somaliland. De Vergadering spreekt de wens uit dat het door Frankrijk in het vooruitzicht gestelde referendum over de toekomstige staatkundige status van het land, vrij, democratisch en onpartijdig zal zijn.

Portugal. Er wordt een hernieuwd beroep gedaan op alle staten de handels-, diplomatieke en consulaire betrekkingen met dit land te verbreken alsmede vliegvelden en havens te sluiten voor Portugese vliegtuigen en schepen. Het handhaven van Portugals overheersing over zijn Afrikaanse koloniën bestempelde de Vergadering als een gevaar voor de vrede. (In zake Angola had de Raad besloten tot het zenden van een militaire enquêtecommissie, die de gevechtswaarde van de twee rivaliserende bevrijdingsorganisaties moet meten. De hulp van de OAU aan deze organisaties zal in direct verband staan met hun gevechtswaarde.)

Het Bevrijdingscomité, ook comité van elf genoemd (zetel Dar es Salaam). Aan het zelfstandig optreden van dit comité worden beperkingen opgelegd. Het uitvoerend orgaan ervan komt onder direct toezicht van het algemeen secretariaat van de OAU.

De begroting. De Vergadering bekrachtigde het besluit, dat de Raad tijdens zijn zitting van 28 februari tot 6 maart 1966 had aangenomen om de begroting voor de periode mei 1966 tot mei 1967 te verminderen tot \$ 1,7 mln. De begroting van maart 1965 tot mei 1966 had \$ 4,5 mln. bedragen.

De volgende bijeenkomst van staatshoofden en regeringsleiders der OAU zal in de eerste helft van september 1967 worden gehouden.

CONFERENTIE VAN AFRIKAANSE POLITIEKE PARTIJEN

Van 25 tot 29 oktober werd te Kairo onder auspiciën van het Egyptische weekblad Al-Talia en een Tsjechoslowaaks blad een conferentie gehouden van Afrikaanse politieke partijen over socialisme, imperialisme en neokolonialisme in Afrika en over middelen om de Afrikaanse revolutionaire krachten te bundelen. Aan de conferentie namen afgevaardigden van 35 partijen en bevrijdingsorganisaties deel. Men kon zich verenigen met de volgende indeling van de Afrikaanse landen : 1. landen die door het imperialisme worden beheerst of gebukt gaan onder een rassenbewind; 2. landen, onderworpen aan neokolonialistische en locale reactionaire krachten en 3. landen die zich ontwikkelen in de richting van een nationale en sociale revolutie. Het kenmerkende van de Afrikaanse revolutie werd gezien in de fusie van de nationale en sociale omwenteling.

De afgevaardigden namen geen resoluties aan. Zij besloten elke twee jaar bijeen te komen, publicaties uit te wisselen en studiecommissies te vormen voor gemeenschappelijke problemen op economisch, sociaal en politiek terrein.

ISLAMCONFERENTIE

In verband met zijn plan een conferentie van alle islamitische staatshoofden te beleggen, bezocht koning Feisal van Saoedi-Arabië tussen 31 augustus en 19 september achtereenvolgens Turkije, Marokko, Guinee, Mali en Tunesië.

De regeringen van Egypte, Syrië en Irak verzetten zich heftig tegen een dergelijke conferentie, die naar hun mening niets anders is dan een gezamenlijke poging van koning Feisal en imperialistische machten een dam op te werpen tegen de Arabische revolutie.

De koning van Marokko en de president van Tunesië hadden al eerder steun voor Feisals plan toegezegd. De staatshoofden van Guinee, Mali en Turkije, hoewel zij tijdens het bezoek van de koning de nadruk legden op de Islamitische solidariteit, hebben inzake de conferentie geen duidelijke uitspraak gedaan.

Tot nu toe hebben Marokko, Tunesië, Somalië, Iran en Jordanië zich achter het plan geschaard. De Soedanese regering had aanvankelijk steun toegezegd, maar is hiervan teruggekomen, omdat zij vreest dat een dergelijke conferentie de conflicten in de Arabische wereld zullen verheven.

ARABISCHE LIGA

De Raad van de Arabische Liga hield in Kairo van 10 tot 13 september zijn 46ste zitting. Van de 13 lid-staten had alleen Tunesië geen afvaardiging gezonden.

Een hernieuwde poging van Choukeiri, de voorzitter van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie, Tunesië uit de Liga te stoten, mislukte wederom. Wel nam de Raad een resolutie aan, waarin de houding van de Tunesische president, die aandringt op onderhandelingen van de Arabische staten met Israël, wordt veroordeeld. Alleen Saoedi-Arabië onthield zich hierbij van stemming.

Geen der voorstellen van Choukeiri over te nemen maatregelen als antwoord op de vestiging van het Israëliësch parlement in Jeruzalem werd aanvaard. Choukeiri wilde o.a. legering van troepen uit verschillende Arabische landen in het Jordaanse deel van Jeruzalem, dat dan tegelijkertijd de hoofdstad van Jordanië moest worden. De Raad stelde dat de beslissing over de uitvoering van deze voorstellen ligt bij de regering van Jordanië.

De Raad veroordeelde de Verenigde Staten van Amerika, die de agressieve politiek van Israël met wapenleveranties steunen. Het argument, waarvan de V.S. zich bedienen, dat deze leveranties bedoeld zijn om het militaire evenwicht in het Midden-Oosten te herstellen, werd als voorwendsel Israël te versterken, afgewezen. Engeland werd beschuldigd van het plegen van agressie tegen de Jemenitische republiek.

NOORD-AFRIKA

Marokko

Majoor Ahmed Dlimi, waarnemend directeur van de Marokkaanse staatsveiligheidsdienst en een der hoofdverdachten in de zaak van de ontvoering (Parijs, 29 oktober 1965) van de Marokkaanse oppositieleider, Mehdi Ben Barka, werd 19 oktober in Parijs gearresteerd, nadat hij volgens zijn zeggen, uit eigen vrije wil naar Frankrijk was gekomen. De vorige dag was in Marokko de tekst gepubliceerd van de brief, die Dlimi koning Hassan II had geschreven. Hierin verklaarde hij, dat door hem de naam van Marokko door het slijk werd gehaald en dat hij om de eer van zijn land te redden, besloten had voor het Franse gerechtshof (la cour d'assises de la Seine) te verschijnen voordat uitspraak was gedaan in het proces tegen 7 personen (6 Fransen en 1 Marokkaan) verdacht van de ontvoering. De komst van Dlimi had tot resultaat dat dit proces werd verdaagd en een ander proces, dat hier na zou volgen, werd uitgesteld. In het laatstgenoemde proces zouden 7 verdachten terecht

staan die — behalve dan nu Dlimi — geen van allen in handen zijn van de Franse justitie. Het gaat hier om de Marokkaanse minister van binnenlandse zaken, generaal Oufkir, een agent van de Marokkaanse staatsveiligheidsdienst en 4 Franse onderwereldfiguren. Koning Hassan strafte Dlimi voor onwettige afwezigheid van zijn post met 120 dagen streng arrest, maar bevorderde hem tegelijkertijd tot luitenant-kolonel. Hij machtigde Benjelloun, zijn minister van voorlichting, die hiervoor tijdelijk van zijn regeringsfunctie werd ontheven, zich te voegen bij de verdedigers van Dlimi. Een van zijn andere advocaten is oud-minister Hamiani. Dlimi begon met beroep aan te tekenen tegen het arrestatiebevel dat op 8 mei tegen hem was uitgevaardigd. In afwachting van de behandeling hiervan verzocht hij de rechtbank hem in vrijheid te stellen. Dit verzoek werd 14 november afgewezen.

Het officiële standpunt van de Marokkaanse regering blijft nog steeds dat de zaak Ben Barka een interne Franse aangelegenheid is. Wil Frankrijk Marokkaanse verdachten doen berechten, dan dient dit, op grond van de Frans-Marokkaanse juridische conventie van 1957, door de Marokkaanse rechter te gebeuren.

Het congres van de Mouvement Populaire (MP), dat begin november werd gehouden, herkoos de minister van defensie, Ahardane, tot secretaris-generaal van de partij. Hiermee won Ahardane voorlopig het pleit van Dr. Khatib, voorzitter van de nationale Raad van de MP. Beide leiders hadden enkele weken voor het congres elkaar om beurten uit de partij gestoten. In tegenstelling tot Khatib had Ahardane zich in juni vorig jaar achter de koning geschaard toen deze de uitzonderings-toestand afkondigde en het parlement naar huis stuurde.

Midden oktober werd met financiële steun van de Ford Foundation en onder auspiciën van de staatscommissie voor het bevolkingsvraagstuk een congres van medici, sociologen en economen gehouden over de problemen van bevolkingstoename en geboorteregeling.

Koning Feisal van Saoedi-Arabië bezocht van 3 tot 12 september Marokko. Met koning Hassan besprak hij o.a. zijn plannen voor een Islamconferentie, die zich volgens een woordvoerder van Saoedi-Arabië niet alleen moet bezighouden met de spirituele en culturele waarden van de Islam, maar ook met economische problemen. Er werd een groot aantal akkoorden ondertekend op gebieden van handel, economie, luchtvaart, douane en cultuur. Binnenkort zal een Marokkaanse delegatie in Saoedi-Arabië onderhandelen over financiële hulp aan Marokko.

Op 14 september kwam de Senegalese president, Senghor, voor een tweedaags bezoek in Marokko aan. De volgende dag werden akkoorden gesloten, waarbij halfjaarlijkse interministeriële bijeenkomsten, die de grote economische politieke en culturele problemen zullen behandelen,

werden ingesteld. In de twee hoofdsteden zullen gemengde commissies werken, een permanent secretariaat zal voor de verbinding zorgen. De staatshoofden zullen elkaar elk jaar bezoeken. Naar aanleiding van deze akkoorden sprak men in Marokko over de 'as Rabat-Dakar' en zelfs over een 'semi-federatie'.

Van 24 tot 27 oktober bracht koning Hassan II een officieel bezoek aan de Sovjet Unie. Een communiqué maakte melding van het sluiten van akkoorden op economisch, technisch, wetenschappelijk en cultureel gebied. Rusland zal bovendien machinerieën aan Marokko leveren.

Algerije

De minister van voorlichting, Bachir Boumaza, maakte 8 oktober in Brussel bekend dat hij zich had aangesloten bij de Organisation Clandestine de la Révolution Algérienne (OCRA), een oppositionele groep die in april van dit jaar was opgericht door Ait El Hocine en Lebjaoui. Enkele dagen later ontmoette hij in Londen Ali Mahsas, die begin oktober van zijn functie als minister van landbouw was ontheven, nadat zijn departement tijdens zijn afwezigheid in tweeën was gesplitst (22 september). Ook Mahsas was tot de OCRA toegetreden, voornamelijk uit protest tegen het feit dat Boumedienne de zelfbesturende bedrijven wil herorganiseren op grond van het rentabiliteitsbeginsel, waardoor vermoedelijk een tamelijk groot aantal van deze bedrijven zal verdwijnen. Boumaza en Mahsas verklaarden in Londen te streven naar een gezamenlijke actie van alle Algerijnse oppositionele groepen (OCRA, Front des Forces Socialistes, Organisation de la Résistance Populaire en Parti de la Révolution Socialiste) in de bestrijding van het bewind van Boumedienne. Vrijwel tegelijkertijd legde de leider van het FFS, Ait Ahmed, in Rome een zelfde verklaring af. Op 28 oktober maakte de Nationale Revolutionaire Raad — het hoogste staatsorgaan van Algerije — bekend, dat Boumaza en Mahsas uit het FLN zijn gestoten, dat zij wegens hoogverraad zullen worden vervolgd en dat naar hun ministerieel beheer een onderzoek zal worden ingesteld.

In de tweede helft van oktober volgden de nationale secretaris van het Algerijnse Vakverbond en de directeur-generaal van de pers het voorbeeld van beide ex-ministers.

Eind augustus werden 14, en 1 november, naar aanleiding van de herdenking van de opstand van 1954, nog eens 24 gevangenen leden van de ORP in vrijheid gesteld.

Op 22 september bracht Boumedienne wijzigingen aan in zijn regering, waardoor de invloed van de vroegere metgezellen van ex-president Ben Bella werd verkleind, een tendens, die nog versterkt werd toen enige dagen later Mahsas ontslag kreeg en Boumaza Algerije verliet.

Tijdens de zitting van de Nationale Revolutionaire Raad van eind oktober werd een gemeentewet uitgewerkt. De gemeente wordt beschouwd als 'het kleinste organische deel van het land, de basis-cel van de revolutie'. De gemeenten zullen een belangrijke rol gaan spelen in het bepalen van de doelstellingen van het nationale ontwikkelingsplan. 'De economie is bij uitstek het terrein van activiteiten der gemeenten'. Op 5 februari 1967 zullen verkiezingen voor gemeenteraden worden gehouden. De stemgerechtigden zullen dan kunnen kiezen uit een lijst, opgesteld door het FLN, waarop tweemaal zoveel kandidaten staan als er zetels beschikbaar zijn.

Behalve de nieuwe gemeentewet is de agrarische hervorming een van de belangrijkste punten op het programma van Boumedienne. Ook deze zal pas volgend jaar haar beslag krijgen. Er zal dan een nationaal fonds van de agrarische hervorming worden opgericht, waaraan alle gronden toevallen, die sinds 1962 onder beheer zijn gesteld (de sector van de zelfbesturende bedrijven). Het fonds zal bovendien de beschikking krijgen over gronden die door de bezitters niet zelf worden geëxploiteerd, die direct of indirect met hulp van de koloniale overheid zijn verkregen, over alle dominante en communale gronden en over grondeigendommen, in particulier bezit, die een bepaalde omvang (gemeten naar de jaarlijkse opbrengst) te boven gaan. Het bezit van het fonds zal worden ondergebracht in coöperaties of zelfbesturende bedrijven, waarvan boeren zonder grond, landarbeiders, vrijheidsstrijders, oorlogsweduwen en -wezen zullen profiteren. In begin oktober nam de regering een aantal maatregelen ten gunste van de kleine boeren. Oude schulden (ongeveer *f* 150 mln.) werden kwijtgescholden; voor kredieten en leningen zal ongeveer *f* 80 mln. beschikbaar komen.

Op 17 september werd een wet op de investeringen afgekondigd, die de 'rol, de plaats, de werkwijzen en de wettelijke garanties van het kapitaal in het raam van de economische ontwikkeling' bepaalt. De wet voorziet in belasting- en financiële voordelen voor ondernemingen, die investeren. Van het door het buitenland geïnvesteerde kapitaal mag per jaar 15% van de netto-winst naar het buitenland worden overgemaakt. Er wordt geen garantie gegeven tegen nationalisatie, wel een regeling van de schadevergoeding in een dergelijk geval.

Door een slechte oogst is Algerije gedwongen dit jaar 1 mln. ton graan in te voeren. Met Rusland werd een akkoord gesloten voor de levering van 200.000 ton. Over graanleveranties uit Frankrijk en Canada wordt nog onderhandeld.

Van 6 tot 11 oktober bracht Boumedienne een bezoek aan president Tito van Joegoslavië. In het slotcommuniqué wordt afkeuring uitgesproken over de buitenlandse invloeden in de binnenlandse aangelegen-

heden van de Afrikaanse landen. Over Vietnam wordt alleen vermeld dat de beide staatslieden elkaar hun meningen hebben kenbaar gemaakt. (Boumedienne zou in deze zaak een veel sterkere anti-Amerikaanse houding innemen dan Tito.)

Tunesië

President Bourguiba bracht 5 september enkele wijzigingen aan in zijn kabinet. Mongi Slim, die sinds november 1964 persoonlijk vertegenwoordiger van de president was, kreeg de portefeuille van justitie. De enige legale partij, de Parti Socialiste Destourien, sprak geruchten tegen als zou deze nieuwe functie een degradatie inhouden. In de tijd dat Mongi Slim minister van buitenlandse zaken was (1956 tot 1964), werd hij wel eens genoemd als opvolger van Bourguiba. Nu schijnt de regering hem kandidaat te willen stellen voor de post van secretaris-generaal van de Verenigde Naties. In het nieuwe kabinet heeft Fathi Zouhir, die zich als minister van volksgezondheid een warme voorstander van geboorteregeling betoonde, geen zitting meer.

Begin september ondernamen in Egypte verblijvende Tunesische opposanten, waarvan Ibrahim Tobal de leiding heeft, stappen bij de Westduitse regering tot heropening van de zaak Salah Ben Youssef. Youssef was een politiek tegenstander van Bourguiba, die in augustus 1961 onder verdachte omstandigheden in Frankfort werd vermoord.

Van 18 tot 25 september bracht koning Feisal van Saoedi-Arabië een bezoek aan Tunesië. In een gezamenlijk communiqué keurt Bourguiba de pogingen van koning Feisal goed om de banden die alle Moslims verenigen, te herstellen en zeggen beide staatshoofden onvoorwaardelijke steun toe aan het Arabische Palestijnse volk, aan de volken van de nog niet onafhankelijke landen en aan de slachtoffers van rassendiscriminatie.

Op 3 oktober besloot de regering de diplomatieke betrekkingen met Egypte te verbreken en alle activiteiten van de Arabische Liga te boycotten. De regering gaf als motieven voor haar besluit: de onophoudelijke Egyptische radio- en perscampagnes tegen president Bourguiba en de poging van Egypte de Arabische staten te bevoogden. In de Arabische Liga ziet de regering slechts een verlengstuk van de Egyptische politiek. De radio- en perscampagnes tegen Bourguiba begonnen op het moment dat de Tunesische president pleitte voor onderhandelingen van de Arabische staten met Israël (maart 1965). In april 1965 werden de wederzijdse ambassadeurs teruggeroepen. Dit is de tweede maal dat Tunesië de betrekkingen met Egypte verbreekt. In 1956 nam de regering een zelfde besluit omdat Egypte steun verleende aan Salah Ben Youssef. De betrekkingen werden in 1961 hersteld na de Tunesische aanval op de Franse marinebasis Bizerta. De twee landen herbergen wederzijdse op-

positieiders: Egypte o.a. Tobal en Tunesië o.a. de leider van de Moslimbroeders, Ramadan.

Diori Hamani, de president van Niger, bezocht van 17 tot 24 oktober Tunesië. In een communiqué uiten de twee presidenten tevredenheid over de ontwikkeling van de economische, sociale en culturele betrekkingen tussen hun landen. Zij verklaren het eens te zijn met de pogingen om de islamitische landen dichter bij elkaar te brengen en met het streven naar een nauwere aaneensluiting van de Franstalige landen.

Mauretanië

De crisis tussen moren en negers, die ontstond na de afkondiging van het dekreet (januari 1966) waarbij onderwijs in het Arabisch verplicht werd gesteld op alle middelbare scholen, schijnt te zijn afgezwakt. Het nieuwe schooljaar begon zonder incidenten. Op 11 augustus werden 26 personen, gearresteerd naar aanleiding van rassenenlusten, in vrijheid gesteld. Onder hen waren de 29 negerambtenaren, die in april een tegen het dekreet gericht manifest hadden ondertekend. In begin oktober benoemde president Moktar Ould Daddah bij een kabinetswijziging een neger, Wane Birane, tot minister van buitenlandse zaken en van het plan.

Midden augustus sloot een Mauretaanse delegatie in Algiers akkoorden op het gebied van handel, post, luchtvervoer, gezondheid en cultuur met Algerije. Mauretanië zal een lening krijgen van 10 mln. dinar (ongeveer f 7,5 mln.). Algerije zal onderwijzers naar Mauretanië zenden en Mauretaanse studenten zullen in Algerije kunnen studeren.

Tijdens zijn verblijf in Parijs werd Moktar Ould Daddah door de Franse president ontvangen. Tegenover Franse journalisten verklaarde hij dat Frans de officiële taal van zijn land is.

Midden oktober werd in Moskou het eerste handelsverdrag met Rusland gesloten. Mauretanië zal aardnoten, arabische gom en dadels leveren en krijgt hiervoor machinerieën, medicamenten en chemicaliën terug.

Op 23 en 24 oktober besprak in Nioro (Mali) president Ould Dadah met zijn ambtgenoot uit Mali de ontwikkeling in de betrekkingen tussen hun landen.

Verenigde Arabische Republiek

Nadat president Nasser het ontslag van premier Zakaria Mohieddin had aanvaard, belastte hij 10 september Sedki Soliman, minister van de Aswandam in het oude kabinet, met de vorming van een nieuwe regering. De belangrijkste taak van deze regering, die 24 ministers telt,

waarvan er 17 ook zitting hadden in de vorige, is herziening van het economische plan en de energieke uitvoering daarvan.

Na de ontdekking in augustus 1965 van een geheime organisatie, samengesteld uit leden van de verboden Moslimse Broederschap, die een reeks aanslagen had voorbereid op het leven van Nasser, werden talloze arrestaties verricht. De regering maakte bekend dat 370 Moslimbroeders terecht zouden staan. Tussen eind augustus en begin september berechtte het Opperste Staatsveiligheidshof in een aantal processen 179 van hen. Tegen zeven leden van de Broederschap werd de doodstraf uitgesproken, de overige ontvingen straffen variërend tussen levenslange dwangarbeid en een jaar gevangenis. Verschillende instanties en personen uit de Arabische wereld, o.a. het Soedanese parlement, de Marokkaanse Istiqlalpartij, de groot-Moefiti's van Jordanië en Tunesië, protesteerden tegen de vonnissen en deden een beroep op Nasser, gratie te verlenen. Desondanks werden op 29 augustus drie leden van de Broederschap, waaronder Sayid Kotb, schrijver en ideoloog, terecht gesteld. De andere vier ter dood veroordeelden kregen gratie.

Begin september stonden 12 leiders van een zich noemende Communistische Partij Egypte terecht voor het Opperste Staatsveiligheidshof. Het hof sprak drie personen vrij, veroordeelde een tot levenslange dwangarbeid, de andere tot dwangarbeid variërend van vijf tot veertien jaar en gelastte de ontbinding van de partij. (In april 1965 besloot de toenmalige, eveneens illegale communistische partij zich op te heffen, zij adviseerde haar leden zich aan te sluiten bij de enige toegelaten partij, de Arabisch-Socialistische Unie.)

Op 10 oktober werden veertien jeugdige marxisten van de Arabisch-Socialistische Unie gearresteerd, op beschuldiging van vorming van een clandestiene organisatie.

De Koeweitse bemiddelingspoging in de kwestie Jemen, die persoonlijke vertegenwoordigers van president Nasser en van koning Feisal van Saoedi-Arabië op 17 en 18 augustus in Koeweit bijeengebracht, bleef zonder resultaat. Op 16 september arresteerden Egyptische autoriteiten in Kairo veertien Jemenitische burgers en hoge militairen, die bekend staan als voorstanders van het terugdringen van de Egyptische invloed (o.a. een leger van minstens 50.000) uit hun land. Een paar dagen later vormde de Jemenitische president Sallal een nieuwe regering van uitsluitend pro-Egyptische ministers.

Van 15 tot 18 oktober bezocht de Ethiopische keizer Haile Selassie Egypte. In een gezamenlijk communiqué zegt de keizer de rechten van het Palestijnse volk, die overeenkomen met de beginselen en het handvest van de Verenigde Naties te steunen en veroordelen beide staatshoofden de Britse politiek tegenover Rhodesië alsook de apartheidspolitiek in de Zuidafrikaanse Republiek.

President Nasser, de Joegoeslavische president Tito en de Indiase premier, mevrouw Gandhi kwamen van 21 tot 24 oktober in New Delhi bijeen met als doel een nieuwe impuls te geven aan de politiek van en de samenwerking tussen de niet-verbonden staten. Op verzoek van Noord-Vietnam werd niets van de besprekingen over de Vietnamese kwestie opgenomen in het slotcommuniqué. Dit communiqué handelde uitsluitend over de economische problemen van de ontwikkelingslanden, die werden opgeroepen tot zelfwerkzaamheid, tot het verruimen van de samenwerking op technisch en wetenschappelijk gebied en tot uitbreiding van de onderlinge handel.

Van 1 tot 4 november onderhandelde een Syrische delegatie onder leiding van premier Youssef Zouayen met Egyptische autoriteiten. De twee partijen besloten ambassadeurs uit te wisselen (de diplomatieke breuk dateerde van 1961 toen Syrië uit de Verenigde Arabische Republiek trad) en maatregelen te nemen voor een politieke coördinatie. Op 4 november werd een militair akkoord gesloten, dat voorziet in een comité van defensie, bestaande uit de twee ministers van defensie en van buitenlandse zaken alsmede in een gemeenschappelijk commando, gevormd door de raad van chefs van staven en een gezamenlijke generale staf. Verder houdt het akkoord in dat een militaire aanval op een der contracterende partijen, beschouwd zal worden als een aanval op beide.

Soedan

De minister van defensie en binnenlandse zaken maakte op 19 oktober in het parlement bekend, dat de opstand in het Zuiden vrijwel was beëindigd. Nog geen twee weken later gelastte premier Sadik El Mahdi maatregelen te nemen ter versterking van de veiligheid in Zuid-Soedan. Hij verklaarde dat de noodtoestand in het Zuiden van kracht zou blijven zolang de activiteit van opstandelingen bleef voortduren.

De leider van de Sudan African National Union, William Deng, die in december 1964 naar Chartoem terugkeerde, deelde in een brief aan de Vergadering van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (Addis Abeba, 5 tot 9 november) mee dat de drie zuidelijke provincies zich niet van het Noorden wilden afscheiden, dat zij alleen op gelijke voet wensten te leven met de noordelijke provincies. Deng herinnerde eraan dat sinds ruim een jaar het constitutionele comité bestaat, waarin Noord en Zuid op paritaire basis zijn vertegenwoordigd. Dit comité stelt voor: een regionale regering met uitgebreide bevoegdheden voor de zuidelijke provincies. Volgens Deng zou verwezenlijking van dit voorstel het probleem oplossen.

L'Afrique Nouvelle van 10—16 november drukte een verklaring af van de vice-president van de Sudan African People's Union (SAPU),

Philip Pedak-Lieth, die meedeelde dat deze zomer in Chartoem vredesbesprekingen zijn gehouden tussen Soedanese autoriteiten en een aantal vertegenwoordigers van de opstandige provincies. Hijzelf had in Chartoem de SAPU vertegenwoordigd. (Na het vertrek van Deng werd het deel van de SANU, dat Kampala tot zetel heeft, omgedoopt in Sudan African Liberation Front, dat nu blijkbaar de naam SAPU draagt.) De besprekingen, die een gevolg waren van het beroep dat de Conferentie van Oostafrikaanse staatshoofden (april 1966) op de twee partijen deed, mislukten. Volgens Pedak-Lieth omdat de regering van Chartoem de voorwaarde stelde dat de strijdorganisatie van de opstandelingen, de Anya-Nya, eerst moest worden ontwapend, voordat onderhandelingen konden beginnen. Samengaan van SAPU met de rivaliserende beweging, het Anzania Liberation Front (ALF) is niet mogelijk, aldus Pedak-Lieth, omdat het ALF zich tot de communistische landen heeft gewend. (In december 1965 was zelfs sprake van samensmelting van de twee bewegingen.)

Eind september traden alle Umma-ministers uit de coalitieregering om de premier in de gelegenheid te stellen ook ministers uit de rechtervleugel van de Umma Partij te benoemen. Dit was een gevolg van een verzoening tussen de linker- en rechtervleugel van de Umma Partij, waarvan de premier voorzitter is.

De executie van drie leden van de Moslimse Broederschap in Egypte leidde op 8 september tot demonstraties in Chartoem, waarbij voor- en tegenstanders van de Broederschap slaags raakten, met als gevolg dat er 26 doden vielen.

Begin oktober demonstreerden naar schatting 30.000 personen tegen nieuwe belastingmaatregelen en voor een socialistische politiek.

Voor het conflict Soedan-Tsjaad: zie Chronologisch overzicht van Tsjaad.

Ethiopië

President de Gaulle van Frankrijk is op 27 augustus in Addis Abeba aangekomen voor een staatsbezoek aan Ethiopië. De Franse president werd op het vliegveld verwelkomd door keizer Haile Selassie, die verklaarde dat Frankrijk en Ethiopië door een hechte vriendschap waren verbonden. 'Er zijn goede redenen voor dit begrip en deze vriendschap', aldus de keizer. 'Onze oorlogservaringen zijn een van die redenen. Ook wij hebben de ellende van vreemde overheersing meegemaakt. Ons volk heeft door bloed en tranen de diepe bevrediging ervaren die het herstel van onze geliefde en oude onafhankelijkheid ons heeft gegeven. Onderdelen van de vrije Franse strijdkrachten hebben met succes aan de bevrijding van ons land deelgenomen.'

Generaal de Gaulle zei in zijn antwoord o.m. dat het de trotse hulp van de Engelsen en de beperkte maar vastberaden medewerking van de vrije Franse strijdkrachten waren die het begin van de overwinning op de onderdrukkers der vrijheid hadden ingeluid. Tijdens dit bezoek zijn besprekingen op economisch, cultureel, wetenschappelijk en technisch gebied gevoerd. Er werd meegedeeld dat het nieuwe, Frans-Ethiopische spoorwegstelsel goed werkte en dat de Franse haven Djiboeti een natuurlijke in- en uitvoerhaven voor Ethiopië vormt. Tussen beide landen is een cultureel verdrag gesloten, alsmede een overeenkomst die wetenschappelijke en technische samenwerking inhoudt.

Op 1 september is een grondwetswijziging van kracht geworden die voorziet in de instelling van de ministerraad, voorgezeten door een ministerpresident. Het nieuwe systeem houdt een begin van democratisering in, daar de ministers nu in beperkte mate verantwoording schuldig zijn aan het parlement.

Bijna 200 leden van het Amerikaanse vredeskorp zijn in de tweede helft van september in Addis Abeba aangekomen. De meeste vrijwilligers zullen bij het voortgezette onderwijs worden ingeschakeld. Enkelen zullen aan de Haile Selassie I-universiteit doceren. Anderen zullen zich met juridische problemen, community-development en de conservering van de wildstand bezig houden. In augustus waren al 21 verpleegsters van het vredeskorp aangekomen. In totaal werken nu 518 leden van deze Amerikaanse organisatie in Ethiopië.

Op 7 oktober is keizer Haile Selassie uit Addis Abeba vertrokken voor een bezoek aan Koeweit, Irak, Jordanië, Libanon en Egypte. Het bezoek aan Irak is later uitgesteld wegens het uitbreken van cholera in dit land.

In de laatste dagen van oktober heeft de keizer een bezoek aan Belgrado gebracht, waar hij besprekingen heeft gevoerd met maarschalk Tito en andere Joegoslavische staatslieden. Het resultaat van dit bezoek is een gezamenlijk communiqué waar beide partijen in verklaren nog steeds achter de besluiten van de conferenties der niet-gebonden landen van Belgrado en Kairo te staan, die ze nog van even groot belang achten.

Frans-Somaliland

Generaal de Gaulle is op 25 augustus, aan het begin van zijn tournee door Afrika, Cambodja en de Stille Oceaan, in Djiboeti aangekomen. Op de dag voor zijn aankomst had de vice-premier van Frans-Somaliland, Ali Aref, die de status quo van Franse kolonie voor het gebied tot iedere prijs wil handhaven, door de radio o.m. gezegd: 'Het hele volk is gereed, de president een hartelijk welkom toe te roepen en iedereen

wacht op het woord van generaal de Gaulle dat Frankrijk de ontwikkeling van dit land ter harte zal blijven nemen.'

Tijdens de aanwezigheid van de Gaulle bleek alles niet zo eenvoudig te zijn als het hier werd voorgesteld: Ahmed Idris Moussa, lid van de 'Parti du Mouvement Populaire', zelf een Somali, had in een pamflet dat bij de aankomst van de Gaulle werd verspreid, geschreven dat 'de plaatselijke bevolking was blootgesteld aan een onrechtvaardig bewind.' Ook een der voormannen van de 'Democratic Union Party' Ahmed Dinni verklaarde zich, hoewel in gematigder bewoordingen, tegen de huidige Franse aanwezigheid. De vice-premier had hierop geantwoord met een eigen pamflet waarin hij had geschreven dat 'het volk der Afaren de meerderheid in het land vormde'. (De Somali bestrijden dit.) 'Als Fransen zijn we onafhankelijk' schreef Aref verder, 'en noch de Ethiopiërs, noch de republiek Somalië kan iets doen om onze positie te benadelen. Mon Général, laat U niet misleiden door buitenlandse agenten.'

President de Gaulle had nog maar nauwelijks het stadsgebied van Djiboeti betreden, toen voor zijn ogen een grote demonstratie werd gehouden waarin spandoeken werden meegevoerd die om 'volledige onafhankelijkheid' vroegen. De betoging begon vrij rustig maar ontaardde in geweld toen commando's van het Franse vreemdelingenlegioen, een volkrijk deel van de stad trachtten te ontruimen. Er vielen vier doden. Zeventig mensen werden gewond.

De volgende dag liet president de Gaulle op een receptie doorschemeren er een voorstander van te zijn dat het volk van Somaliland in een referendum zelf zijn toekomstige status zou bepalen*. De Gaulle zei nadat hij alle voordelen van een toekomstig samengaan met Frankrijk had opgesomd: 'Misschien zal er een dag komen waarop dit volk zich zal uitspreken in de toekomst niet meer met Frankrijk samen te gaan. Een dergelijke uitspraak zal Frankrijk begrijpen. De spandoeken die ik zojuist heb gelezen en de relletjes zijn echter niet voldoende om mij een duidelijk beeld te geven van wat dit volk wil.' Radio Djiboeti stelde 'subversieve elementen' verantwoordelijk voor de gebeurtenissen.

De Franse minister van overzeese gebiedsdelen, Billotte, zei o.m. 'Ditmaal is Mogadishu (hoofdstad van Somalië) te ver gegaan.'

Radio Mogadishu heeft van zijn kant ontkend dat Somalië iets te maken zou hebben met de ongeregelheden in Djiboeti. De lezing van Mogadishu was dat het hier ging om 'het duidelijke feit dat de demonstraties een spontane uiting waren van de Somalische nationalisten in Djiboeti'.

* Een wet van deze strekking, inmiddels ontworpen door de Franse regering, voorziet in een referendum voor 1967.

WEST-AFRIKA

ECONOMISCHE COMMISSIE VOOR AFRIKA

Te Niamey is van 10 tot 22 oktober een conferentie over regionale economische samenwerking in West-Afrika gehouden. Deze conferentie werd georganiseerd door de Economische Commissie voor Afrika (ECA) van de Verenigde Naties. Veertien landen namen er aan deel en bespraken de integratie van het transportwezen en de ontwikkeling van energievoorziening en van de bosbouw-, voedsel- en chemische industrie.

INTERSTATELIJK COMITE VOOR DE SENEGAL

Het Interstatelijk Comité voor de Senegal, waarin Senegal, Guinee, Mali en Mauretanië vertegenwoordigd zijn, en de Verenigde Naties hebben op 24 oktober te Dakar een overeenkomst getekend waarin de financiering van het onderzoek dat aan de bouw van een dam bij Gouina moet voorafgaan, wordt geregeld. De totale kosten van dit onderzoek worden geschat op 312.200.000 frs. CFA. Hiervan zal het Speciale Fonds van de Verenigde Naties 259.400.000 frs. CFA bijdragen en de Senegal-staten 52.800.000 frs. CFA.

Senegal

Zoals ook in andere Westafrikaanse staten heeft in Senegal de landbouw geleden onder de droogte gedurende de zomermaanden. Er is daardoor een tekort aan voedsel en zaden ontstaan dat door hulp uit het buitenland moet worden aangevuld. Op 28 oktober heeft president Senghor een overzicht gegeven van de maatregelen die zijn genomen. De Verenigde Staten hebben 36.000 ton gierst gegeven terwijl Amerikaanse katholieke hulporganisaties 10.000 ton gerst leverden. USAID heeft een rapport opgesteld waarin is berekend hoeveel gierst Senegal vanaf 1 januari nodig heeft. De Verenigde Staten hebben leningen op lange termijn voor de aankoop van deze gierst toegezegd. Ook het Wereld Voedsel Programma heeft voedsel naar Senegal gezonden, terwijl Canada meel en melk heeft geschonken.

Er lopen onderhandelingen met de Banque Nationale de Développement du Sénégal over een lening van 750 miljoen frs. CFA voor de aankoop van zaden.

De president wees er ten slotte op dat dank zij overvloedige regenval tussen 15 augustus en 5 oktober de aardnoten oogst minder zal tegenvallen dan aanvankelijk werd gevreesd.

Volgens het weekblad 'Jeune Afrique' zou de Amerikaanse ambassadeur te Dakar, Mercer Cook, ontslag hebben genomen uit protest tegen de traagheid waarmee de regering van de Verenigde Staten de economische hulp aan Senegal behandelt.

Mali

President Modibo Kéita heeft op 16 september enige veranderingen in de samenstelling van zijn regering aangebracht. Vier ministers zijn uit de regering verdwenen en vier andere zijn benoemd terwijl ook een aantal portefeuilles verwisseld zijn. De nieuwe ministers zijn: Lamine Sow, controle op de staatsondernemingen, Seydou Tall, onderwijs, Louis Nègre, financiën en Oumar Bara Diarra, arbeid.

Ontslagen zijn de ministers van binnenlandse zaken Barema Bocoum, van ontwikkeling Seydou Badian Kouyate, van economische samenwerking en technische hulp Hamacire Ndoure en van onderwijs Abdoulaye Singare.

Tegen Kouyate en Ndoure was in de Union Soudanaise, de Malische eenheidspartij, kritiek geuit wegens de inefficiëntie van hun departementen.

Guinee

De Ghanese autoriteiten hebben op 29 oktober een uit vier leden bestaande Guinese delegatie, die op weg was naar de conferentie van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid te samen met vijftien Guinese studenten die naar Nigerië reisden, gevangen genomen. De Ghanese regering verklaarde dat de Guineërs eerst zouden worden vrijgelaten als de Ghanezen die in Guinee verblijven en die belet worden naar hun land terug te keren, wordt toegestaan te vertrekken. Volgens een Ghanees regeringscommuniqué zouden 108 Ghanezen tegen hun wil in Guinee worden vastgehouden. Hieronder zouden zich 70 leden van het gevolg van de voormalige Ghanese president Nkrumah bevinden en een dertigtal studenten die na de staatsgreep van 24 februari uit Moskou waar zij studeerden, terugkeerden.

De Guinese delegatie bestond uit de minister van buitenlandse zaken Lansana Beavogui, de vroegere ambassadeur te Accra, Abdoulaye Diallo, de ambassadeur te Dar es Salaam, Fily Cissoko, en de secretaris-generaal van het ministerie van buitenlandse zaken, Bangoura Mohammed Kassory.

De arrestatie vond plaats in het vliegtuig waarmee de Guineërs reisden, een toestel van Pan American Airlines, toen dit te Accra een tussenlanding had gemaakt.

De reactie te Konakry was fel en vooral tegen de Verenigde Staten gericht. Aan de Amerikaanse ambassadeur, de vertegenwoordiger van

PAA te Konakry en enkele andere Amerikanen werd huisarrest opgelegd en duizenden Guineërs betoogden voor de Amerikaanse ambassade. In een communiqué verklaarde het politieke bureau van de PDG (Parti Démocratique de Guinée, de enige partij in dit land) dat het de regering van de Verenigde Staten ten volle verantwoordelijk stelt voor deze onwettige gevangenneming. De tussenlanding te Accra zou niet in het reïsschema zijn voorgekomen en zou alleen hebben plaatsgevonden om de Guineërs aan Ghana uit te leveren. Bovendien wees het communiqué er op dat noch de Amerikaanse regering, noch PAA bij de Ghanese regering hebben geprotesteerd tegen deze gang van zaken. De eerste van deze beschuldigingen is onjuist, de landing te Accra kwam wel in het vlieg-schema voor, al is het zeer goed mogelijk dat de Guinese delegatie daarvan niet op de hoogte was.

Verscheidene landen en ook de Organisatie van Afrikaanse Eenheid zonden delegaties naar Accra en Konakry om te bemiddelen, maar zonder resultaat. De regeringen van Ethiopië, Tanzania, Algerije en Egypte spraken hun afkeuring uit over het Ghanese optreden. Opvallend was dat dergelijke reacties uit bleven van de kant van de andere Westafrikaanse landen, althans voor zover het de regeringen betreft. In de bladen van de regeringspartijen werd echter unaniem het Ghanese optreden veroordeeld, zij het dat dit soms wel gepaard ging met het tonen van begrip voor het Ghanese standpunt.

Op 29 oktober overhandigde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken ad interim Katzenbach aan de Guinese ambassadeur te Washington een nota waarin werd geprotesteerd tegen het huisarrest dat aan de Amerikaanse ambassadeur en andere Amerikanen te Konakry was opgelegd. Hij verklaarde daarbij dat noch de Verenigde Staten, noch PAA voor het gebeurde verantwoordelijk kunnen worden gesteld. In een nota aan het secretariaat van de OAU zette de Amerikaanse regering uiteen dat volgens de conventie betreffende de internationale burgerluchtvaart, die zowel door de Verenigde Staten en Ghana als door Guinee is ondertekend, iedere staat de volledige soevereine rechten heeft over elk vliegtuig dat zich boven of op zijn grondgebied bevindt. De landing te Accra was geheel volgens de dienstregeling zodat alleen de Ghanese regering verantwoordelijk is voor de arrestatie die, volgens dezelfde nota, niet door de Verenigde Staten wordt goedgekeurd en in strijd wordt geacht met de internationale gebruiken.

Op 30 oktober werd het huisarrest van de Amerikaanse ambassadeur en later ook dat van de andere Amerikanen, opgeheven. Opnieuw demonstreerden duizenden Guineërs bij het gebouw van de ambassade en richtten vernielingen aan.

De Guinese regering verklaarde op 2 november dat iedere Ghanees die

daartoe de wens te kennen geeft vergunning krijgt om uit Guinee te vertrekken.

Op 5 november zijn de negentien Guineërs in Accra vrijgelaten en uit Ghana vertrokken. President Sékou Touré is echter niet op zijn eerder genomen besluit om niet naar Addis Abeba te gaan teruggekomen en heeft de conferentie van de OAU niet bijgewoond.

De verhouding met de Verenigde Staten is door deze gebeurtenissen slechter geworden.

Op 3 november werd gemeld dat de regering van de Verenigde Staten zou hebben gedreigd de hulp aan Guinee stop te zetten als de anti-Amerikaanse campagne zou blijven voortduren. Later werd dit bericht te Washington tegengesproken. Hoewel de Amerikaanse hulp aan Guinee voor het komende jaar aanzienlijk lager zal zijn dan in de voorafgaande jaren (nl. 6,8 miljoen dollar tegen 24,6 miljoen in 1966) is de Guinese economie daar toch in sterke mate van afhankelijk.

Van Guinese zijde is op 8 november besloten dat de 64 Peace Corps-vrijwilligers het land moeten verlaten. Ook werd op die dag bekend gemaakt dat PAA niet meer te Konakry mag landen en haar bureaus in die stad moet sluiten.

Ivoorkust

Te Abidjan werd van 15 augustus tot 2 september de eerste bijeenkomst in de Franse taal van het Afrikaans Instituut voor Journalistiek gehouden. Deze bijeenkomst stond onder auspiciën van de Internationale Federatie van Journalisten. Tweeëntwintig journalisten uit Ivoorkust, Dahomey, Niger, Boven Volta, Togo en Kameroen namen er aan deel. Het doel van de bijeenkomst was de deelnemers de gelegenheid te geven zich te perfectioneren en hun kennis journalistiek uit te breiden. Daartoe werden voordrachten gehouden over het nieuwsgaren, redactie, actualiteiten, interviews, persconferenties en dergelijke onderwerpen. Tevens werd gesproken over de nieuwsbronnen, radio en televisie en vrijheid en verantwoordelijkheid van de pers in ontwikkelingslanden.

Eveneens te Abidjan is van 31 augustus tot 5 september een conferentie gehouden van historici die zich in de geschiedenis van Afrika specialiseren. Deze conferentie, die onder auspiciën van de Unesco stond, werd gehouden om uit te maken hoe een algemene geschiedenis van Afrika dient te worden geschreven. Bepaald werd dat in deze geschiedenis vijf perioden dienen te worden onderscheiden, nl. Afrika en de opkomst van de Islam, de zevende en de achtste eeuw, de veertiende eeuw, de negentiende eeuw en de tweede wereldoorlog en haar gevolgen voor Afrika. Regionale comité's zullen worden gevormd om de geschiedenis van ieder land te schrijven. Bijzondere aandacht zal worden besteed aan het onder-

zoek van mondelinge overleveringen. Het lid van het uitvoerend comité van de Unesco betoogde dat haast dient te worden gemaakt met het verzamelen van deze tradities daar de belangrijkste dragers daarvan nu tussen de 45 en 60 jaar oud zijn. Ook zal veel aandacht aan archeologisch en linguïstisch onderzoek moeten worden gegeven. Het gehele onderzoek, dat deel uitmaakt van een groter Unesco project dat tot doel heeft de bijdrage van de Afrikaanse volken tot het mondiale cultuurbezit te belichten, zal tien jaar duren.

Dahomey

President Soglo heeft op 7 september in een radiotoespraak het regeringsprogramma uiteengezet. Hij waarschuwde dat de plannen die de regering heeft niet onmiddellijk een einde kunnen maken aan de financiële crisis waarin het land verkeert. Hij zei dat de modernisering van het land inhoudt dat er een rechtvaardige verdeling van rijkdom en een gelijk recht op onderwijs en cultuurbezit voor allen is, dat de produktiemiddelen in handen zullen zijn van hen die de bronnen van het land tot ontwikkeling brachten en dat rationele exploitatie van de grond verplicht zal zijn. Een en ander zal echter niet door dictatoriale maatregelen tot stand worden gebracht. De president zei dat het recht op arbeid wordt erkend, dat de essentiële vrijheden en de vrijheid van de vakverenigingen zullen worden gegarandeerd, voor zover deze niet in strijd zijn met de wet, de plichten van de burger of het staatsbelang.

Wat betreft de interne organisatie van de staat maakte generaal Soglo bekend dat een commissie van advies was gevormd die zo spoedig mogelijk aanbevelingen moet doen over diepgaande democratische veranderingen in de economische, financiële en bestuurlijke structuur van het land. Tot deze veranderingen behoren landhervorming, investeringen om de werkgelegenheid te verruimen, verbetering van de voorzieningen voor onderwijs en gezondheidszorg, een ontwikkelingsplan voor de armere gebieden en grotere bevoegdheden voor de plaatselijke besturen om lokale bronnen van inkomsten te ontwikkelen.

Het buitenlands beleid werd door de president gekenmerkt als actieve neutraliteit, d.w.z. een politiek van niet-gebondenheid, het onderhouden van oude vriendschapsbanden, het aanknopen van nieuwe met de socialistische landen en het vormen van een schakel tussen gematigd en revolutionair Afrika.

Op 29 augustus heeft generaal Soglo de oppositie 'voor de laatste maal' gewaarschuwd niet te speculeren op een verondersteld meningsverschil binnen het leger.

De regering heeft besloten een speciaal militair gerechtshof in te stellen dat tot taak zal hebben alle gevallen van landverraad te berechten.

Volgens 'Afrique Nouvelle' heerst in Dahomey onrust als gevolg van de drastische bezuinigingsmaatregelen van de regering Soglo, die veel aan populariteit zou hebben ingeboet. De aanhangers van de politici die — nadat Dahomey onafhankelijk werd — afwisselend de macht in handen hadden — Maga, Apithy en Ahomadegbe, die zich op verzoek van generaal Soglo in Parijs bevinden — trachten hier gebruik van te maken en zouden er naar streven het huidige regiem ten val te brengen.

Van 3 tot 6 oktober is te Cotonou gestaakt door de arbeiders in de privé sector. De staking was gericht tegen de bezuinigingsmaatregelen en belastingverhoging.

Op 8 oktober verklaarde president Soglo dat de staking was georganiseerd door subversieve elementen die hun eigen politieke doeleinden er mee nastreefden. Op 12 oktober gaf de Union Générale des Travailleurs Dahoméens (UGTD) een communiqué uit waarin deze 'illegale en domme' staking werd betreurd en waarin steun werd toegezegd aan het staatshoofd en zijn regering bij hun pogingen de economie van het land te verbeteren.

In augustus heeft de Union Générale des Etudiants Dahoméens (UGED) een congres gehouden. De studenten namen een motie aan waarin zij de plannen voor een franstalig gemenebest veroordeelden en waarin de OCAM (Afrikaans Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie) en de Entente nutteloze instanties werden genoemd.

De UGED keerde zich tegen het bewind van generaal Soglo en stelde de vorming van een revolutionair comité voor dat zou moeten worden samengesteld uit vertegenwoordigers van vakbonden en van jongeren-, vrouwen- en studentenorganisaties.

Boven-Volta

Op 18 september zijn te Koudougou ongeregeldeheden uitgebroken toen leden van de Rassemblement Démocratique African (RDA) trachtten een bijeenkomst van de Mouvement de Libération Nationale (MLN) te verstoren. President Lamizana heeft daarop alle politieke activiteiten, die sinds juni weer waren toegestaan, verboden. Hij nodigde de leiders van de politieke partijen uit zich te beraden om tot samenwerking te komen. Op 18 oktober kwamen deze in een rondetafelconferentie, die ook door de president werd bijgewoond, bijeen. Na afloop werd een verklaring gepubliceerd waarin het gezamenlijke standpunt van de vier partijen betreffende de binnenlandse en buitenlandse politiek werd weergegeven.

Op 31 oktober heeft de regering besloten een grondwetscommissie in te

stellen waarin alle partijen vertegenwoordigd zullen zijn en die tot taak heeft een ontwerp-grondwet samen te stellen.

(Zie ook het aspect: Naar een burgerregering in Boven-Volta?)

Liberië

Een samenzwering om de regering omver te laten werpen door het leger tijdens het buitenlands verblijf van president Tubman, is vrijdeld. Dit werd door Tubman, die op 1 oktober terugkeerde van zijn ziekteverlof in Zwitserland, bekendgemaakt op een parlementaire cocktailparty. Een naburig, niet met name genoemd land, zou driehonderdduizend gulden geboden hebben aan het Liberiaanse leger voor het uitvoeren van deze staatsgreep.

Tubman was door dit nieuws geen moment verontrust geweest, omdat hij, volgens een bericht in de 'Liberian Age', 'wist dat het volk van Liberïë het volste vertrouwen heeft in de regeringsleiders'. Twee dagen na deze cocktailparty, op 12 oktober, hield Tubman een persconferentie om duidelijk te maken dat hij niet één van de drie nabuurstaten, Sierra Leone, Guinee of Ivoorkust bedoeld had. De beschuldiging op de cocktailparty was gericht tegen een buitenlandse ambassade in een van de buurlanden.

Ghana

Volgens een dekreet van de Nationale Bevrijdingsraad, dat op 18 augustus werd gepubliceerd, zal Ghana een soevereine, unitaire republiek blijven, onder voorbehoud van de bepalingen van de nieuwe grondwet. De districten blijven gelijk aan die van voor 24 februari. De vice-voorzitter van de politieke commissie van de Nationale Bevrijdingsraad, dr. K. A. Busiah, heeft op een persconferentie op 23 augustus in Londen gezegd dat Ghana een democratische grondwet zal hebben en 'binnen een jaar of twee' zal terugkeren naar een burgerregering. Op 1 september werd de constitutionele commissie benoemd, die een nieuwe grondwet moet voorbereiden. De taak van de commissie bestaat uit het verzamelen van mondeling en schriftelijk bewijsmateriaal. Daarna zal een ontwerp-grondwet worden voorgelegd aan de grotere en meer representatieve grondwetgevende vergadering, die na bestudering het ontwerp terug zal sturen naar de commissie voor het maken van een definitief ontwerp van grondwet, waarbij ook rekening gehouden moet worden met openbare reacties op het eerste ontwerp. De achttien leden van de commissie staan onder leiding van Edward Akuffo-Addo.

De rechtsprekende macht staat sinds 29 september eveneens onder leiding van de 60-jarige hoofdrechtter Edward Akuffo-Addo (vroeger

rechter van het Opperste Gerechtshof en sinds de staatsgreep voorzitter van de politieke adviescommissie van de Nationale Bevrijdingsraad, en van de constitutionele commissie). Vijf nieuwe rechters werden benoemd bij het Hof van Beroep, twaalf bij het Hooggerechtshof, en elf bij de Rondgaande rechtbank. Zeventien vroegere rechters werden uitgesloten van de lijst van rechterlijke benoemingen, waaronder de vroegere hoofd-rechter Sarkodee-Addo, evenals twee andere leden van het Opperste Gerechtshof, acht leden van het vroegere Hooggerechtshof en zes rondgaande rechters.

Het verslag van de Crabbe-commissie van onderzoek naar de gang van zaken bij de nationale ontwikkelingscorporatie (NADECO), dat begin oktober verschenen is, toont aan dat NADECO naast legitieme zaken ook openstond voor omkoperij door firma's, die een regeringscontract afsloten, tussen vijf en tien procent van de contractprijs in NADECO-fondsen te laten betalen. De voorzitter van de commissie (de eerste van de veertien ingesteld voor onderzoek naar corruptie en fraude die zijn werkzaamheden heeft beëindigd), rechter Azu Crabbe, en de drie leden bevelen aan dat vervolgingen zullen worden ingesteld tegen Nkrumah, tegen diens economisch adviseur, Ayeh-Kumi, tegen de vroegere gouverneur van de Bank van Ghana, Halm, tegen de vroegere minister van handel, Djin, en tegen nog tien anderen.

De Ghanese vakbeweging, de TUC, heeft de betrekkingen met de All African Trade Union Federation (AATUF) verbroken, aldus een bekendmaking op 8 oktober. De AATUF had de ergernis van de TUC opgewekt door alle Afrikaanse arbeiders op te roepen zich te verzetten tegen de 'nieuwe pro-imperialistische marionettenregering' in Ghana. Als gevolg van deze breuk tussen TUC en AATUF heeft de laatste organisatie besloten zijn hoofdkwartier van Accra naar Dar es Salaam over te brengen totdat een buitengewoon congres besloten zal hebben waar het hoofdkwartier gevestigd wordt. De secretaris-generaal, de Ghanees John Tettegah, verblijft intussen in Tanzania. De Ghanese Hoge Commissaris aldaar, heeft op 21 oktober ontkend dat de Ghanese regering verplaatsing van het AATUF-hoofdkwartier heeft geëist. De regering van Ghana, aldus de verklaring, blijft het volste vertrouwen hebben in de doelstellingen van de AATUF.

De betrekkingen tussen de Chinese Volksrepubliek en Ghana zijn verbroken. Op 29 oktober kondigde China aan het ambassadepersoneel terug te trekken omdat Ghana op 20 oktober de diplomatieke betrekkingen eenzijdig verbroken had. Ghana had al eerder een Chinese protestnota terzake van een incident op het vliegveld van Accra bij aankomst van de vice-minister van buitenlandse zaken van Formosa, verworpen. Door de regering was de Cubaanse ambassade op 27 sep-

tember gesloten op beschuldiging van Cubaanse inmenging in Ghana's binnenlandse aangelegenheden.

Op 1 november heeft het ministerie van voorlichting een boek van 92 pagina's gepubliceerd waaruit Nkrumah's inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van andere Afrikaanse landen moet blijken.

Het Hof van Beroep (het vroegere Opperste Gerechtshof) heeft op 4 november het beroep van de 60-jarige Horst Schuman verworpen, waarna deze Duitse medicus op 15 november werd uitgeleverd aan West-Duitsland, waar hij terecht zal staan op beschuldiging geesteszieken te hebben omgebracht en sterilisaties in concentratiekampen te hebben verricht.

Volgens de demografische afdeling van het bureau van de statistiek bedroeg de bevolking van Ghana in juni van dit jaar 7.945.000 (waarvan 532.000 in Accra).

(Voor een overzicht van de gebeurtenissen met betrekking tot het conflict tussen Ghana en Guinee: zie onder Guinee en onder de Organisatie van Afrikaanse Eenheid.)

Nigerië

Op 7 september werd de nationale constitutionele vergadering in Lagos geopend door overste Yakubu Gowon. De opdracht was om een herziene grondwet op te stellen en een spoedige terugkeer naar een burgerregering voor te bereiden, waarbij de mogelijkheid van secessie uitdrukkelijk werd uitgesloten evenals aanbeveling van de eenheidsstaatsvorm (op 31 augustus was per decreet het federale regeringssysteem weer ingesteld). Gowon gaf de conferentie, die door 28 afgevaardigden werd bijgewoond, vier alternatieven, te weten een federaal systeem met een krachtige of een zwakke centrale regering; een confederaal systeem; of een nieuwe, speciaal voor Nigerië ontworpen regeling. Uit de memoranda van de vier delegaties bleek dat een losse federatie gebaseerd op regionale autonomie en coördinatie van gemeenschappelijke diensten in de federale hoofdstad, aller instemming had, al liepen de meningen uiteen over het aantal te stichten staten, over de verdeling van bevoegdheden en federale inkomsten en uitgaven. Overeenstemming werd ook bereikt, zo blijkt uit de bekendmaking van het interim-conferentierapport aan Gowon op 30 september, over confederale uitoefening van gezag door reorganisatie van het leger naar regionale afkomst.

Na verdaging op 29 september om de delegaties in staat te stellen in eigen gebied ruggespraak te plegen, kwam de conferentie weer bijeen op 24 oktober, maar werd op 4 november voor onbepaalde tijd verdaagd wegens de weigering van Oost-Nigerië, uit vrees voor eigen veiligheid,

naar Lagos te komen. Pogingen om een andere plaats van samenkomst voor alle betrokkenen aanvaardbaar te maken, bleven zonder succes. De ad hoc commissie voor grondwetsherziening werd verdaagd tot 17 november.

Volgens Oostnigeriaanse regeringsverklaringen en persberichten in de laatste week van augustus werden Ibo in het Noorden en in Lagos in toenemende mate door noordelijke militairen en burgers mishandeld, hetgeen door de Noordnigeriaanse regering werd ontkend. Aan de vooravond van de zesde onafhankelijkheidsherdenking braken echter opnieuw onlusten uit in Noordnigeriaanse steden, waartoe ongedisciplineerd optreden en munitierijen van legeronderdelen de aanleiding waren. Als gevolg hiervan werden een groot aantal Ibo vermoord. Het juiste aantal der slachtoffers is niet bekend en de schattingen daaromtrent lopen zeer uiteen. Massale evacuatie van Ibo naar Oost-Nigerië volgde, waarvoor de Nigeriaanse Luchtvaartmaatschappij alle normale vluchten afgelastte. Na een begin van represailles, die aan een aantal Hausa in Oost-Nigerië het leven kostte, werd de evacuatie van Noorderlingen door het militaire bewind van de Oostnigeriaanse overste Ojukwu bevolen. Ojukwu, die nog op 18 augustus had verklaard dat zijn staat zich niet zou afscheiden, zei niet langer te geloven dat de eenheid in Nigerië bewaard kon blijven.

De federale militaire regering maakte op 3 oktober bekend dat de aanleiding voor de door Ojukwu 'pogroms' genoemde onlusten in het Noorden gezocht moest worden in het van Radio Cotonou afkomstige bericht dat massamoorden hadden plaats gevonden op 24 en 25 september in Oost-Nigerië. Deze geruchten werden door Radio Kaduna overgenomen en afgedrukt in bladen als het in Lagos verschijnende Daily Times en het in Kaduna verschijnende New Nigerian. Radio Cotonou verklaarde daarop voor haar nieuwsbulletins afhankelijk te zijn van de internationale persbureaus en voorlopig geen nieuws over de Nigeriaanse crisis meer te zullen uitzenden.

Troepen die in de grensgebieden tussen Oost- en Noord-Nigerië waren gestationeerd, werden krachtens een besluit van de federale militaire regering van 15 oktober vervangen door eenheden van de federale politiemacht (die een drie maal zo grote mankracht heeft als het leger). Een aantal soldaten dat aan de munitierijen en onlusten had deelgenomen, werd gearresteerd.

Het bewind van Gowon verklaarde op 20 oktober dat iedere poging tot secessie beschouwd zal worden als verraad. Maar de Oostnigeriaanse regering, die op 27 augustus al een commissie had ingesteld ter bestudering van de toekomstige associatie met de rest van Nigerië, verklaarde op 29 oktober geen grondwet te zullen aanvaarden, die in Lagos zou worden opgesteld, terwijl de Oostnigeriaanse delegatie niet zal deel-

nemen aan de werkzaamheden van de conferentie zolang noordelijke troepen in Lagos en West-Nigerië gelegerd zijn.

Op 23 oktober verklaarde Sir Francis Ibiam, de adviseur van de Oost-nigeriaanse regering (vroeger gouverneur van de deelstaat) dat de gebeurtenissen van de eerste staatsgreep van 15 januari een zaak van het leger waren geweest en niet, zoals de federale regeringsverklaring van 20 oktober suggereert, een poging van Oost-Nigerië de federatie te overheersen. De federale regering heeft een witboek over de staatsgrepen aangekondigd.

Van de bij 11 oktober in Kameroen bij Garoua neergestorte DC-4 zou de lading, bestaande uit wapens die in Nederland van de marine waren gekocht, op weg zijn geweest naar Oost-Nigerië.

Op 19 oktober werden de diplomatieke betrekkingen met Frankrijk formeel hersteld. In januari 1961 waren deze verbroken wegens de Franse atoomproef in de Sahara. Tot Nigeriaans ambassadeur in Parijs werd benoemd Abdul Malik. Als eerste Nigeriaanse ambassadeur in Nederland is benoemd A. I. Osakwe, die vroeger ambassadeur in Congo-Kinshasa was.

(Zie ook aspect: Nigerië op het breekpunt.)

MIDDEN-AFRIKA

Kameroen

In navolging van de CPNC (Cameroun People's National Convention) hebben in de tweede helft van augustus ook de Union Camerounaise, de Kamerun National Democratic Party (KNDP) en de Cameroun United Congress (CUC) besloten zichzelf op te heffen en toe te treden tot de nieuwe partij, de Union Nationale Camerounaise.

Deze partij is op 1 september haar bestaan officieel begonnen. In een toespraak verklaarde president Ahidjo: 'Ziedaar hoe morgen geheel Kameroen onverbidlijk de weg naar zijn concrete en definitieve eenwording inslaat'. Deze toespraak was tevoren op de band opgenomen omdat de president op 1 september niet aanwezig zou zijn. Uit deze afwezigheid, toen enkele partijen de beslissing over het opgaan in een nationale partij nog moesten goedkeuren, leidden waarnemers af dat de president bijzonder zeker van zijn zaak was. Aangenomen wordt dat de eenwording van de partijen onder druk van de president tot stand is gekomen, die een eind aan de federale staatsvorm van Kameroen wil maken.

Te Loum, in het departement Mungo, is van 1 tot 15 november een

'psychologische campagne tegen de subversie' gehouden die tot doel had de laatste aanhang van de rebellie in dit gebied te liquideren. Mungo is het centrum geweest van de rebellie die, nadat Kameroen onafhankelijk was geworden, in het westen van Oost-Kameroen uitbrak.

Nabij Garoua is op 11 oktober een in Italië geregistreerd, met wapens geladen vliegtuig neergestort. Deze wapens waren te Rotterdam ingeladen met bestemming Birmingham maar het toestel was, met een tussenlanding te Palma, naar het zuiden gevlogen en gaf aan de controles van Algiers en Tunis op onderweg te zijn naar Fort Lamy. De vier inzittenden, drie Amerikanen en een Italiaan werden gewond en zullen in Kameroen moeten terechtstaan. Over de bestemming die de wapens hadden, werden aanvankelijk slechts gissingen gedaan. Op 4 november verklaarde de Kameroense president Ahidjo te Lagos in het bijzijn van de Nigeriaanse regeringsleider Gowon echter dat de wapens bestemd waren voor een rebellerende regering in Nigerië. Onder de papieren die aan boord van het vliegtuig waren gevonden, zouden zich aanwijzingen hebben bevonden voor het landen op een vliegveld bij Enugu, de hoofdstad van Oost-Nigerië. Ook zou zich een koffer aan boord hebben bevonden die toebehoorde aan Christopher Okigbo, een Oost-Nigeriaan, die indertijd deel uitmaakte van de delegatie die over toetreding van Nigerië tot de EEG onderhandelde.

Er wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat Okigbo aan boord van het vliegtuig was en naar Nigerië wist te ontkomen. De piloot heeft verklaard dat hij op weg was naar Fort Lamy en daar nadere instructies zou krijgen.

Tsjaad

In augustus en september is opnieuw gevochten langs de grens met Soedan. In de nacht van 23 op 24 augustus heeft de Tsjaadse regering besloten deze grens te sluiten. Ook werd de bewegingsvrijheid van Soedanezen die in Tsjaad wonen beperkt en werden hun banksaldi geblokkeerd.

De Tsjaadse minister van buitenlandse zaken, Dr. Baroum, maakte deze beslissingen op 24 augustus bekend. Hij verklaarde dat de regering gemachtigd is om, vanaf diezelfde dag, energieke maatregelen te nemen om de veiligheid te waarborgen. Het leger heeft opdracht gekregen te schieten op Soedanese vliegtuigen indien deze boven Tsjaadse militaire installaties vliegen. Op 6 september had opnieuw een overval op Tsjaads gebied plaats. Veertig vanuit Soedan opererende Tsjaders vielen het dorp Daoura, dat 750 km ten Westen van Fort Lamy gelegen is, aan.

Op 12 september heeft de Soedanese ambassadeur te Fort Lamy ge-

protesteerd tegen een overval die op 10 september door Tsjaders zou zijn gepleegd op het Soedanese dorp Oum-Tessa, waarbij drie doden en zeven gewonden zouden zijn gevallen.

Op 13 september heeft de Soedanese minister van defensie, Abdullah Nugdalla in het parlement verklaard dat Soedan in vrede met Tsjaad wenst te leven maar geen enkele aanval op zijn gebied zal dulden.

Op 15 september protesteerde de Tsjaadse minister van buitenlandse zaken in een radiouitzending heftig tegen wat hij de kwaadwilligheid noemde van de Soedanese regering, die de verantwoordelijkheid voor de grensincidenten, waarbij wekelijks dorpen vanaf Soedanees grondgebied worden aangevallen door Tsjaadse rebellen, afwijst. Twee dagen later heeft de Tsjaadse regering de Soedanese beschuldiging van de hand gewezen.

Zowel te Chartoem als Fort Lamy hebben duizenden personen gedemonstreerd. In Chartoem eisten zij dat de regering de diplomatieke betrekkingen met Tsjaad zou verbreken, in Fort Lamy hadden de leuzen een anti-Arabisch karakter.

President Diiori Hamani van Niger heeft aangeboden in het geschil te bemiddelen, wat door beide landen werd geaccepteerd. Van 11 tot 14 oktober confereerden delegaties uit Tsjaad en Soedan in Niamey. Op 15 oktober werd in een gezamenlijk communiqué dat te Chartoem, Niamey en Fort Lamy werd uitgegeven, bekend gemaakt dat een overeenkomst was bereikt. Tsjaad heeft zich bereid verklaard de in augustus tegen Soedanezen genomen maatregelen ongedaan te maken, terwijl Soedan heeft toegezegd aan alle verzoeken om uitlevering onmiddellijk te voldoen volgens de uitleveringsovereenkomst die tussen beide landen bestaat. Bovendien werd besloten om zo snel mogelijk de gezamenlijke grenscommissie, die in augustus 1965 was opgericht, een nieuwe vorm en samenstelling en meer bevoegdheden te geven.

Deze commissie zal tot taak krijgen de grensincidenten te onderzoeken en maatregelen tot herstel voor te stellen, waartoe ook het betalen van schadevergoedingen zal worden gerekend.

President Diiori Hamani krijgt de bevoegdheid deze commissie uit te breiden, haar opdracht vast te stellen en de datum te bepalen wanneer zij voor het eerst zal bijeenkomen.

Gaboen

President Léon Mba heeft op 14 november vice-president Paul Marie Yembit van zijn functie ontheven en tot minister van staat, belast met de justitie, benoemd. Albert Bongo, die tot die datum als gedelegeerd minister belast was met coördinatie, voorlichting en nationale defensie, werd tot vice-president benoemd.

Volgens 'Le Monde' wordt Bongo beschouwd als de politicus die het dichtst bij president Mba staat, die hem als zijn opvolger zou hebben aangewezen.

Congo-Kinshasa

Tot het verbreken van de diplomatieke betrekkingen met Portugal is door de ministerraad op 5 oktober besloten, nadat het parlement hierop in een plechtige proclamatie had aangedrongen. Negen dagen later werd in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties een resolutie aangenomen waarin Portugal wordt verzocht niet toe te staan dat Angola gebruikt wordt als basis voor buitenlandse huurlingen. Van stemming over de resolutie (ingediend door Jordanië, Mali, Nigerië en Oeganda) onthielden zich Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Frankrijk en Nieuw-Zeeland. Volgens een verklaring van de minister van buitenlandse zaken, Bomboko, op 23 oktober in Kinshasa, betekent deze resolutie een internationale veroordeling van Portugals subversieve activiteiten.

De aanleiding tot het verbreken van de diplomatieke betrekkingen en deze resolutie was de ontdekking van een trainingskamp voor huurlingen in Frankrijk, op 18 september. De leider van het kamp, Thierry de Bonnavy, president van de Belgische maatschappij Amworlde, verklaarde dat de huurlingen zich in opdracht van Tshombe naar Congo zouden begeven. Het Franse optreden tegen het huurlingenkamp werd door het socialistische te Brussel verschijnende blad 'l'Indépendance' gewantrouwd als een Franse poging invloed in Congo te krijgen, de Belgische en Amerikaanse invloed te bestrijden en toenadering tussen Congo en de francofone staten van Afrika te bewerkstelligen, aldus bericht 'le Monde' van 22-9-66.

In een boodschap aan de Gaulle uit erkentelijkheid voor Frankrijks houding verklaarde Mobutu bewijzen te hebben dat de huurlingen via Portugese gebieden in Afrika in Congo infiltreren zouden. Volgens Mobutu waren voor dit doel kampen ingericht in Cabinda en in het Villa Luso gebied in Angola, van waaruit Lubumbashi bezet moest worden om de terugkeer van Tshombe mogelijk te maken.

Portugal ontkende op 19 september medeplichtig aan de huurlingenzaak te zijn. Op 24 september werd de Portugese ambassade in Kinshasa aangevallen door demonstranten en werd de Portugese zaakgelastigde voor korte tijd ontvoerd en mishandeld. Volgens ooggetuigen waren de demonstranten voornamelijk vluchtelingen uit Angola, die handelden op het gerucht dat een Portugees diplomaat verantwoordelijk was voor een moordaanslag op Holden Roberto, de leider van de revolutionaire regering van Angola in ballingschap, die door Congo erkend is (slechts de soevereiniteit van Portugal over het in Europa liggende gebied werd

door Congo erkend). Twee dagen voor de demonstratie had Congo een klacht bij de Veiligheidsraad ingediend tegen Portugal, waarin dit land ervan beschuldigd werd huurlingen in Europa te recruter en op te leiden die via de kolonies in Afrika in Congo zouden infiltreren. Portugal ontkende deze beschuldiging, hoewel volgens persberichten even buiten Lissabon twee kampen bestaan waar 200 voornamelijk Franse, Duitse en Belgische huurlingen worden getraind. (Het bestaan van huurlingenbases in Angola is op 29 juni 1964 door secretaris-generaal Thant genoemd in VN-rapport S/5784, terwijl in rapport S/5428/A2d aan de Veiligheidsraad gesproken wordt van minstens twee trainingskampen aldaar onder leiding van huurlingen-officieren.)

Het wordt niet waarschijnlijk geacht dat het verbreken van de diplomatieke betrekkingen met Portugal Congo economisch zal schaden, omdat de aanwezige Portugezen geen rol in de industrie of mijnbouw spelen en omdat Portugal zelf schade zou ondervinden van represailles, zoals het sluiten van de spoorlijn voor het vervoer van Congolees koper.

Een vroegere huurling van Mobutu, de 44-jarige Frenchie Delamichael, heeft op 15 november in Johannesburg verklaard dat hij bevel voert over circa 600 Katangaanse soldaten, die te samen met 30 Zuidafrikaanse huurlingen (in training op een eiland voor de kust) klaar staan om voor Tshombe te vechten. Delamichael, die naar Madrid vertrok om Tshombe te ontmoeten, verklaarde deze de beste leider voor Congo te vinden, en daarom bereid te zijn hem weer aan de macht te helpen.

Niet alleen werden op 5 oktober de diplomatieke betrekkingen met Portugal (waarvoor Spanje de belangen behartigt) verbroken, maar ook werden tot nader order alle buitenlandse consulaten in het binnenland gesloten. Zonder toestemming van het ministerie van buitenlandse zaken mogen diplomaten zich niet buiten Kinshasa begeven. Deze maatregelen werden genomen om een einde te maken aan de buitenlandse subversieve activiteiten, zoals Mobutu op 6 oktober op een persconferentie verklaarde. De sluiting van de consulaten treft vooral België dat vier consulaten buiten Kinshasa heeft; de VS, West-Duitsland, Nederland en Zweden met ieder drie; Italië, Luxemburg, Cyprus en Denemarken ieder twee; Groot-Brittannië, Frankrijk, Griekenland, Libanon, Zambia, Zwitserland, Turkije en Noorwegen ieder een.

Tshombe, die ontkende huurlingen te doen recruter en, is door de regering beschuldigd van hoogverraad. Hij zal door een speciaal militair gerechtshof bij verstek worden berecht. Wordt hij schuldig bevonden dan zal een internationaal bevel tot inhechtenisneming tegen hem worden uitgevaardigd, zo werd door de regering op 21 september bekend gemaakt. De minister van buitenlandse zaken, Bomboko, heeft de Congolese am-

bassades in Brazilië, Frankrijk en Spanje bericht dat Tshombe's paspoort ongeldig is verklaard. Bomboko maakte op 1 november bekend, dat geen uitleveringsverdrag met Spanje bestaat, maar dat hij gezien een recente notawisseling met de Spaanse regering verwacht dat aan Tshombe niet zal worden toegestaan politieke activiteiten in Spanje te ontplooiën.

Op 24 augustus verklaarde Mobutu dat rust en kalmte in Kisangani waren weergekeerd en dat de mouterij van juli een complot van buitenlanders was. Een maand later, op 23 september, braken weer zware gevechten uit in Kisangani tussen de vroegere Katangaanse gendarmes en loyale regeringstroepen die de stad omsingeld hadden (de Katanganen, die ongeveer 3000 man sterk waren, verbleven sinds vorig jaar in deze stad om een opstandige beweging te helpen onderdrukken). Op 4 oktober werd een bevel tot staken van het vuren voor 24 uur door Mobutu uitgevaardigd om aan de resterende muiters gelegenheid te geven te capituleren. Dit gebeurde op 250 kilometer afstand van Kisangani. Kolonel Tshimpula, die ervan beschuldigd werd de negen weken lange mouterij te hebben geleid, werd in Zuid-Kivu gearresteerd en naar Kinshasa overgebracht, waar hij verklaarde op instigatie van buitenlanders gehandeld te hebben.

Godefroid Munongo, gouverneur van Zuid-Katanga, werd op 5 november vervangen door generaal Massiala. Ook de gouverneur van Boven-Congo, Michel Ignace Alamazani, en die van Noord-Katanga, Henri Ndola Kambola, werden vervangen door militairen. Als reden voor hun vervanging werd hun aandeel in mouterijen en onrustbewegingen genoemd. Een parlementaire enquêtecommissie en een commissie van het ministerie van binnenlandse zaken zullen in Lubumbashi en Bukavu niet alleen een onderzoek naar de bestaande gespannen toestand instellen, maar ook naar de mogelijkheid van een oplossing voor de geschillen tussen de politieke partijen, aldus een bekendmaking van Mobutu op 14 september.

Eveneens in verband met de mouterijen en onlusten werd op 26 oktober generaal Leonard Mulamba ontslagen als minister-president. Mulamba, die daags tevoren uit Zambia was teruggekeerd, ontkende dat de generale staf zijn ontslag zou hebben geëist wegens zijn vermeende sympathie voor Tshombe en zijn collaboratie met de Katangaanse gendarmes. Op de dag van het ontslag verklaarde de chefstaf van het leger, kolonel Malila, in een radiotoespraak dat twee Belgische officieren, verantwoordelijk voor de Katangaanse mouterij, gehandeld hadden op advies van Mulamba en dat daarom het ontslag was verleend. De ontslagen minister-president beheert nu, na aanvankelijke weigering, de portefeuille van defensie, in plaats van Mobutu, die nu een presidentieel bewind voert.

In plaats van Oscar Mulelenu, die als minister van sociale zaken aftrad op beschuldiging van samenwerking met de Katangaanse gendarmes, werd op 31 oktober Madeleine Sophie Lihau-Kanza beëdigd. Deze 26-jarige eerste vrouwelijke minister heeft haar land op verschillende conferenties in Accra en Genève vertegenwoordigd. Zij heeft een graad in de economische en sociale wetenschappen van de Universiteit van Genève. Op de receptie na de beëdiging beloofde Mobutu dat de vrouwen in 1970 actief en passief kiesrecht zullen krijgen.

Als symbool voor de verslechtering van de betrekkingen met België werd Cyrille Adoula, ambassadeur in Brussel, vervangen door een zaakgelastigde, op welke post de 33-jarige Bernardin Mungul-Diaka benoemd werd, die sinds december 1965 minister van de middenstand was. Het agrément voor Mungul-Diaka werd op 3 oktober verkregen. Adoula, die van 1961 tot 1964 minister-president was, en sinds november 1965 ambassadeur in België en bij de EEG, werd benoemd tot ambassadeur in Washington (DC). Op een persconferentie van 24 augustus heeft Mobutu voorgesteld dat topperleg met België op 15 september begint, met zittingen afwisselend in Kinshasa en Brussel. Volgens Mobutu bestaat er geen geschil tussen zijn regering en de Belgische regering of het Belgische volk, maar met 'een driehonderd financiers en Belgische zakenlieden, die denken dat het Congo van papa voor eeuwig zal bestaan'. Besprekingen tussen Bomboko en de Belgische minister-president Vanden Boeynants en diens minister van buitenlandse zaken Harmel toonden aan dat de betrekkingen tussen beide landen verbeteren, aldus een verklaring van Harmel op 16 september, al kan slechts een topconferentie gehouden worden wanneer overeenstemming is bereikt over waarborgen voor het welslagen daarvan.

Met betrekking tot het staken van de hulp aan Congo, werd in een toelichting van Harmel voor de kamercommissie van buitenlandse zaken verklaard dat België zich het recht voorbehoudt om de niet-essentiële hulp te reduceren ter compensatie van de door Congo verrichte ont-eigeningen. De 1200 onderwijzers en leraren kregen begin september toestemming van de Belgische regering naar Congo terug te keren voor hervatting van hun werkzaamheden op 15 september. Ook werd besloten de hulpprogramma's op het gebied van de gezondheidszorg en de landbouw voort te zetten wegens het humanitaire en essentiële karakter daarvan.

Burgerdienstplicht is ingesteld bij wet 66-455 van 18 augustus. Al in 1962 was een plan bekendgemaakt van het ministerie van nationaal onderwijs, dat alle jongelui aan het eind van de middelbare schoolopleiding zou verplichten hun studie een jaar uit te stellen om les te geven. Dit plan werd tot nu toe alleen in Centraal-Kongo sinds 1963 uitgevoerd.

Na vier dagen van onderhandelingen is een overeenkomst getekend door Congo, Boeroendi en Rwanda. Deze overeenkomst van 30 augustus heeft betrekking op de wederzijdse territoriale veiligheid, maar ook werd gesproken over de financiële moeilijkheden met België. In zijn toespraak ter gelegenheid van de openingszitting op 25 augustus memoreerde Mobutu dat de drie landen meer dan vijftig jaar onder een gemeenschappelijk bewind hadden geleefd. Hij concludeerde dat een affiniteit van cultuur en taal tussen de landen bestaat, waardoor nieuwe contacten tussen de bevolkingen kunnen ontstaan. In de slotresoluties wordt voorzien in een gemeenschappelijke organisatie voor economische, financiële, juridische, sociale en culturele samenwerking.

Op 5 september zijn de constitutionele bevoegdheden die het parlement op 22 maart verloren had, hersteld. Niettemin behoudt Mobutu zich het recht voor om in noodgevallen per decreet te regeren. Maar de ministers zijn weer verantwoording schuldig aan het parlement, zoals de grondwet bepaalt.

Spaans-Guinee

Spaans-Guinee, bestaande uit Rio Muni, het eiland Fernando Poo, de eilandjes Corisco, Eloboy en Annobon, kent een zekere mate van zelfbestuur, ingesteld na het referendum van december 1963. Defensie, financiën en betrekkingen tot het buitenland bleven onder het beheer van Spanje.

Het inwonertal van Guinee bedraagt ongeveer 250.000, waaronder 6 à 7000 Spanjaarden en 80.000 voornamelijk Nigeriaanse trekarbeiders. Op Fernando Poo alleen werken zo'n 70.000 van deze arbeiders, terwijl de autochtone bevolking niet groter is dan 10 tot 11.000 zielen. Nigerië doet aanspraken gelden op Fernando Poo, Kameroen zowel op de eilanden als op Rio Muni. Gaboen dat evenals Kameroen aan Rio Muni grenst, eist dit Spaanse gebied niet op. Inlijving van Rio Muni, waar 140.000 Fong wonen, zou het etnische evenwicht in Gaboen verstoren.

In de tweede helft van augustus bezochten op verzoek van Spanje leden van het subcomité van het VN-comité voor kolonialisme Spaans-Guinee. In Santa Isabel leidde dit tot demonstraties voor onafhankelijkheid. De president van de autonome regering, de gematigde Bonifacio Ondo Edu, verklaarde bij deze gelegenheid dat Guinee een onafhankelijkheid wenst, die in volledige overeenstemming met Spanje zal worden bereikt.

In oktober besloot de algemeen secretaris van de Nationale Bevrijdingsbeweging van Equatoriaal Guinee (Monalige), Anastasia Ndong Miyone, zijn 15-jarige vrijwillige ballingschap op te geven. Hij reisde van Algiers, zijn laatste verblijfplaats, via Spanje, waar hij besprekingen voerde met

Spaanse autoriteiten naar Spaans-Guinee. Uit naam van de Monalige, hierin gesteund door de andere toegelaten partij, de Beweging voor Nationale Eenheid van Equatoriaal Guinee, eist hij volledige onafhankelijkheid voor 15 februari 1968 van Rio Muni en de eilanden binnen een eenheidsstaat. Een minderheid in de autonome regering verzet zich tegen onafhankelijkheid binnen deze termijn, omdat zij het gebied daarvoor nog niet rijp genoeg acht. Op Fernando Poo bestaan politieke stromingen, waarvan de een streeft naar afscheiding van Rio Muni en de ander een federatie van eiland en Rio Muni voorstaat.

Boeroendi

Als resultaat van besprekingen tussen Congo, Boeroendi en Rwanda die vier dagen hebben geduurd, is tussen deze drie landen eind augustus een veiligheidspact gesloten. Bovendien is tussen Congo en Boeroendi een handelsverdrag en een culturele overeenkomst tot stand gekomen.

Een nog te benoemen gemengde commissie zal in het belang van de drie landen economische, financiële, culturele, sociale en juridische kwesties bestuderen.

Prins Charles Ndizeye, die onlangs zijn vader als koning van Boeroendi heeft afgezet, is op 1 september als Mwami Ntare V gekroond. De definitieve en plechtige installatie zal op 27 december geschieden. Radio Boejoemboera meldde dat duizenden zich hadden aangesloten bij de processie naar de heilige stroom nabij de hoofdstad waar de prins tot koning werd uitgeroepen. Volgens oud gebruik heeft prins Ndizeye twee bomen geplant. Aan een laatste vermaning van zijn vader, Mwami Mwambutsa IV, zich niet te laten kronen, heeft de prins geen gehoor gegeven.

Op 29 november, dus na de redactionele afsluiting van 'De Kroniek', is in de kranten het bericht afgedrukt dat een militaire staatsgreep aan het zeer korte bewind van Mwami Ntare V een einde heeft gemaakt door hem als koning af te zetten. Ntare V bevond zich buitenslands toen de militairen ingrepen.

OOSTAFRIKAANSE FEDERATIE

Parlementsleden uit Kenia, Oeganda en Tanzania hebben in de wetgevende vergadering te Dar es Salaam aangedrongen op sneller werken aan het tot stand komen van een Oostafrikaanse federatie. Dit gebeurde tijdens de debatten over een motie in de vergadering waarin men van de aanwezigen verwachtte dat zij de leiders dank zouden zeggen voor hun voortdurende diligentie voor het totstandkomen van die federatie.

Alfred B. Bezanyamaso uit Oeganda zei o.m. 'Als we tot bezinning

komen en aandrang oefenen op onze leiders, zal de federatie sneller tot stand komen'. Joseph Nyerere, broeder van Tanzania's president, verklaarde dat hij de leiders helemaal niet wenste te bedanken, daar ze, zoals hij zei, 'niets hadden gedaan in dit opzicht om de dank van de vergadering te verdienen.' Mugeni uit Oeganda zei dat als men in Tanzania geloofde dat zijn land verantwoordelijk was voor de vertraging in het totstandkomen van de Unie, Tanzania en Kenia dan maar een begin moesten maken en dat Oeganda dan zou volgen zodra de eigen politieke problemen waren opgelost. (17 aug.)

Oeganda

Sir Edward Mutesa (King Freddy) heeft op 22 augustus in Londen herhaald, niet van plan te zijn als Kabaka (koning) van Boeganda af te treden maar 'huiswaarts te keren zodra dit mogelijk zal zijn.'

De krijgsraad van Oeganda heeft twee kapiteins van het leger, Douglas Ongodia en Francis Erimma schuldig bevonden aan een in februari voorbereid complot om president Dr. Milton Obote (destijds minister-president) te arresteren en wegens het verspreiden van vals alarm. Ongodia is tot vier jaar, Erimma tot drie jaar opsluiting veroordeeld. Beiden zijn uit het leger ontslagen.

Brigadegeneraal Shaban Opolot, chef-staf van het leger, is op 7 oktober uit zijn functie ontheven en opgesloten. Een woordvoerder van de regering liet zich alleen maar in algemene bewoordingen uit over de redenen die tot de arrestatie van deze opperofficier hadden geleid. De arrestatie was mogelijk op grond van de door Dr. Obote ingevoerde uitzonderings-toestand, die in Oeganda nog altijd van kracht is.

Kenia

'The International Development Association' in Washington heeft op 31 augustus aangekondigd dat een lening van zeven miljoen dollar aan Kenia is verstrekt voor de ontwikkeling van het voortgezette onderwijs. Er hoeft geen rente te worden betaald. De hoofdsom zal in 50 jaar worden afgelost.

Radio Nairobi heeft op 21 september bekendgemaakt dat vice-president Murumbi ontheffing van zijn functie heeft verzocht op grond van zijn slechte gezondheidstoestand. President Kenyatta zou Murumbi's verzoek in overweging nemen als deze terug komt nadat hij Kenia bij de Verenigde Naties in New York heeft vertegenwoordigd. Naar de 'East African Standard' meldt zal Murumbi zijn parlamentszetel blijven bezetten. Hij werd vice-president van Kenia op 3 mei 1966 na de 'kleine algemene verkiezing' als opvolger van Oginga Odinga, die nu leider is van de oppositionele KPU.

Ongeveer 40 km ten westen van het Baring meer is het fossiel van een olifant gevonden dat naar men aanneemt 2 miljoen jaar oud moet zijn. De archeoloog Richard Leaky, die in dit gebied onderzoekingen doet in opdracht van de Amerikaanse 'National Geographic Society', noemde het de eerste keer dat een dergelijk compleet fossiel hier is gevonden.

De twee huizen van het parlement zullen spoedig hun goedkeuring moeten hechten aan een amendement op sectie 49 van de grondwet, waarbij nieuwe kiesdistricten worden ingesteld. Hierdoor zullen 58 nieuwe zetels beschikbaar komen. Bovendien zullen de Senaat en het Huis van Afgevaardigden tot één lichaam worden samengevoegd.

Tanzania

Op 28 oktober is in Zanzibar bij proclamatie bekend gemaakt dat een speciale rechtbank in het leven is geroepen om politieke overtredingen te berechten en andere vergrijpen tegen de staat, zoals vernieling of diefstal van staats eigendom. Het desbetreffende decreet is aangenomen door de revolutionaire raad van Zanzibar en met terugwerkende kracht van mei 1966 af geldig. De rechtbank zal uit niet meer dan 14 leden bestaan die door de president worden benoemd. Deze rechters zullen niet gebonden zijn aan de bestaande landswetten. De straffen die door deze rechtbank kunnen worden opgelegd zijn: dood, gevangenis, lichamelijke tuchting en boeten. Cassatie tegen de uitspraken van deze politieke rechtbank wordt direct behandeld door de president, wiens beslissing niet meer voor beroep vatbaar is.

Op 4 oktober heeft het parlement van Tanzania een wetsvoorstel goedgekeurd, waarbij een nationale dienstplicht wordt ingesteld, die van toepassing is op gegradueerden van de universiteit en op allen die andere instellingen van voortgezet onderwijs verlaten.

De nationale dienst zal voorts openstaan voor alle jongeren van de verenigde republiek tussen achttien en vijf en dertig, los van hun opleiding of achtergrond.

Studenten hebben in groten getale tegen deze dienstplicht geprotesteerd, waarop de president aan 393 studenten van het 'University College' de toegang tot de universiteit heeft ontzegd. Nyerere lichtte deze maatregel aldus toe: 'De nationale dienstplicht is ingesteld voor de ontwikkeling van het land en allen die ervoor werken doen dit op gelijke voorwaarden. De opleiding van iedere student kost de staat twaalfhonderd pond per jaar. Als zij die deze voorrechten genieten zelf geen verlangen hebben, iets voor hun land te doen, is dat geld aan hen verspild.'

ZUIDELIJK AFRIKA

Portugese gebieden

Eind augustus is te Brazzaville een conferentie gehouden van vier nationalistische organisaties uit de Portugese koloniën in Afrika.

Diplomaten van Afrikaanse en socialistische landen woonden de opening bij. Augustinho Neto beschuldigde de Verenigde Staten en West-Duitsland er van Portugal militair te steunen. De vier organisaties zijn: de Volksbeweging voor de Bevrijding van Angola (MPLA), het Bevrijdingscomité van Sao Tomé en Príncipe (CLSTP), het Mozambique's Bevrijdingsfront (Frelimo) en de Afrikaanse Partij voor de Onafhankelijkheid van Portugees-Guinee en de Kaap Verdische eilanden (PAIGC).

Angola

Te Kairo zou op 15 oktober een overeenkomst gesloten zijn tussen de MPLA (Volksbeweging voor de bevrijding van Angola) en de GRAE, de Angolese revolutionaire regering in ballingschap. Deze overeenkomst zou inhouden dat een einde zou worden gemaakt aan alle vormen van vijandige propaganda onder toezicht van een commissie die van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid afhankelijk zou zijn. De leider van de MPLA, Holden Roberto, heeft echter dit bericht onmiddellijk, nadat het bekend was geworden, ontkend. De MPLA-delegatie naar Kairo had volgens hem geen bevoegdheid overeenkomsten te sluiten.

Zowel van Congolese zijde als van die van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) zijn de laatste jaren pogingen gedaan om de MPLA, die onder leiding van Augustinho Neto staat, en de GRAE, tot elkaar te brengen, zonder dat dit enig succes had. De raad van minister van de OAU heeft nu besloten een militaire missie naar Angola en Cabinda te zenden om de gevechtswaarde van deze beide organisaties te onderzoeken teneinde de hulp die de OAU aan MPLA en GRAE zal verlenen vast te stellen.

Het leidinggevend comité van de MPLA heeft op 7 oktober te Brazzaville bekend gemaakt dat een afdeling van de MPLA met mortieren een aanval heeft gedaan op Portugese kazernes te Massabi. Deze stad ligt in Cabinda dicht bij de grens met Congo-Brazzaville. Militaire installaties zouden zijn beschadigd en verscheidene Portugese militairen zouden zijn gedood.

Na een inspectiereis door Angola en Mozambique heeft de Portugese minister van defensie, generaal Gomes de Aranjó, op 13 september be-

kend gemaakt dat de UNITA aan de oostgrens van Angola een nieuw front heeft geopend. De basis voor deze operaties bevindt zich in Zambia.

UNITA (Uniao Nacional para a Independencia Total de Angola) is een organisatie die in maart 1966 te Muangai in Zambia werd opgericht. Deze organisatie heeft zich bereid verklaard om op basis van gelijkheid met MPLA en GRAE samen te werken.

Mozambique

In oktober zijn de negen intellectuelen die in maart voor een militaire rechtbank te Lorenço Marques waren berecht en vrijgesproken, maar waarvan het opperste militaire gerechtshof in juni had bepaald dat zij opnieuw moesten terechtstaan, door de militaire rechtbank veroordeeld tot gevangenisstraffen. De dichter José Joao Craveirinha werd tot 2½ jaar gevangenisstraf, 15 jaar ontzegging uit de burgerrechten en een tot drie jaar verlengbare 'preventieve' gevangenisstraf veroordeeld. Voor de anderen bedroeg de gevangenisstraf twee jaar.

Amnesty International, een internationale vereniging van juristen die er voor strijdt dat het recht bij de behandeling van politieke gevangenen gewaarborgd wordt, wilde een waarnemer, de Fransman René Castroux, naar dit proces afvaardigen, maar de Portugese regering weigerde hem een visum te verstrekken.

Te Dar es Salaam heeft het Mozambique's bevrijdingsfront (Frelimo) op 12 november bekend gemaakt dat Philippe Magaia tijdens gevechten in Mozambique is gewond en later aan zijn verwondingen is overleden. Philippe Magaia was lid van het centrale comité van het Frelimo.

Volgens Amnesty International zouden tussen december 1964 en mei 1965 meer dan 2.000 personen zijn gearresteerd die nog steeds niet berecht zijn. Onder hen bevindt zich Domingos Arouga die er van wordt beschuldigd een radiozender te hebben gebruikt om met het Frelimo in Dar es Salaam in contact te komen.

Zambia

In de kopermijnen van Zambia is het in dit jaar in toenemende mate onrustig geweest. (In de eerste zes maanden van 1966 zijn 138.000 mandagen door staking verloren gegaan tegen 54.000 in dezelfde periode van 1965.) Het hoogtepunt van de stakingsgolf kwam tegen het einde van augustus en het begin van september. Het begon met het neerleggen van het werk door bijna 7000 mijnwerkers in de Mufulira kopermijn. Aanleiding tot de staking was de eis van de mijnwerkers dat hun bijdragen aan het pensioenfonds, in totaal een bedrag van 6 à 7 miljoen

pond, zouden worden terugbetaald alvorens het fonds van nationale voorzieningen in oktober zou gaan functioneren.

Zambiaanse autoriteiten vertelden dat zij aanwijzingen hadden ontvangen dat een groep anti-Zambianen het gerucht onder de mijnwerkers had verspreid 'dat de regering hun alle spaargeld zou willen ontnemen.' Minister Sipalo deed een beroep op de mijnwerkers, 'niet naar deze kwade tongen te luisteren' en zei dat ieder die deze geruchten zou helpen verspreiden door de regering als 'verrader' zou worden beschouwd. Hij kondigde aan dat de regering spoedig een verklaring zou ondertekenen, te samen met de vakbondsleiders en de mijndirecties, om de mijnwerkers te garanderen dat hun spaargeld veilig was. Hij zette uiteen dat het 'ondenkbaar' was dat een zo hoog bedrag (tussen zes en zeven miljoen pond) ineens kon worden uitbetaald, daar dit een ramp voor de nationale economie zou betekenen.

Ondanks dreigen en sussen breidde de staking onder de mijnwerkers van de Copperbelt zich uit tot 16000 werknemers. Op 4 september, toen het aantal stakers tot 37000 was opgelopen, waarschuwde de minister dat stakers 'ontslagen en gerepatrieerd' konden worden. Tien dagen daarna toen de staking nog steeds aanhield, zegde de minister toe dat de eis van de stakers, de bijna zeven miljoen pond in contanten te ontvangen, zou worden ingewilligd. Dit zou echter in verschillende fasen gebeuren. Nog later heeft de regering 33 stakingsleiders aangehouden en hun daarna een reisverbod opgelegd. Tevens zou de publicatie van het rapport-Brown, resultaat van een onderzoek naar de toestanden in de mijnen van Zambia, worden uitgesteld tot de arbeidsvrede zou zijn hersteld en het werk zou zijn hervat. Eerst op 22 september was het aantal mijnwerkers dat nog staakte weer gekrompen tot 700. Toen het weer iets rustiger was geworden in de Copperbelt deelde de regering mee dat de staking een miljoen pond per dag had gekost.

Op 30 oktober, na het uitbreken van een brand in een petroleumdepot, hebben Afrikanen blanken aangevallen, die ze ervan beschuldigden brand te hebben gesticht als sabotage. Een blanke jonge vrouw is daarvan het slachtoffer geworden en aan de wonden die ze opliep toen haar auto met stenen werd bekogeld, bezweken. Een aantal Afrikanen die dit zagen gebeuren probeerden te doen wat zij konden en brachten de zwaar gewonde vrouw naar het hospitaal, echter tevergeefs.

Op 14 november heeft president Kenneth Kaunda de ultimatieve eis aan Groot-Brittannië gesteld, onderhandelingen met zijn regering te openen over de kwestie van de Rhodesië-spoorlijn. Anders zou Zambia rechtstreeks onderhandelingen met Rhodesië op dit punt gaan voeren. (De verbroken spoorverbinding is een zware slag voor de Zambiaanse economie. Zie de *Kroniek van Afrika*, september 1966.)

Malawi

De Zambiaanse minister van binnenlandse zaken, Chona, heeft op 10 oktober, ter gelegenheid van een bezoek aan Malawi, gezegd dat zijn land niets zou doen om subversieve elementen in Zambia van Malawische herkomst wier activiteit op Malawi gericht is, aan te moedigen, laat staan te ondersteunen. Chona deelde mee dat deze politiek een uitvloeisel was van de tijdens de Oost- en Centraalafrikaanse topconferentie te Nairobi gesloten overeenkomst, waarbij de betrokken staten geen subversieve elementen, wier activiteit tegen nabuurstaten gericht zou zijn, zouden ondersteunen.

Minister Chona's mededeling had betrekking op de verklaring van de voormalige Malawische minister van onderwijs, Henry Chipembere, die de oprichting van een nieuwe politieke partij heeft aangekondigd, die oppositie zal voeren tegen het beleid van president Kamuzu Banda van Malawi. Chipembere heeft Dr. Banda omstreeks half augustus beschuldigd van het willekeurig doen arresteren van hen die kritiek op zijn beleid uitoefenden. 'Banda', zo zei Chona, 'zou ook in de praktijk steun bieden aan de blanke overheersers, zowel door het handhaven van blanken in de algemene diensten van Malawi, als in zijn houding tegenover het Rhodesië van de illegale regering-Smith.'

Dr. Banda en zijn vroegere medewerker Henry Chipembere zijn van politieke tegenstanders langzamerhand tot persoonlijke vijanden geworden.

Rhodesië

De Britse minister-president, Wilson, heeft op 8 augustus in een verklaring tegenover het Lagerhuis gezegd dat Britse functionarissen naar Rhodesië zouden gaan om de besprekingen met Rhodesische ambtgenoten te hervatten teneinde een gemeenschappelijke basis te vinden voor de oplossing van het Rhodesische conflict. De twee Engelse vertegenwoordigers, die op 19 augustus in Salisbury zijn aangekomen, N. D. Watson en Oliver Wright, hebben drie dagen later een begin gemaakt met de nieuwe ronde van besprekingen over de onafhankelijkheidskwestie.

De ministers-presidenten van het Britse Gemenebest zijn van 6 tot 14 september in Londen bijeengewest. Een van de belangrijkste punten van de agenda was de Rhodesische kwestie. Na het beëindigen van de conferentie is een communiqué uitgegeven dat in hoofdzaken hierop neerkomt:

a. Als Rhodesië geen duidelijke stappen onderneemt om zijn rebellie te beëindigen zal dit de volgende consequenties hebben:
De Britse regering zal alle eerdere voorstellen voor een constitutionele

regeling intrekken en zal geen enkel voorstel aan het parlement voorleggen over een oplossing die het verlenen van onafhankelijkheid inhoudt voordat een meerderheidsregering in Rhodesië tot stand is gekomen.

b. Groot-Brittannië zal medewerken aan het totstandkomen van een resolutie van de Veiligheidsraad voor het einde van 1966, waarin om doelmatige en selectieve economische sancties tegen Rhodesië wordt gevraagd. De Britse regering zal geen regeling aan het parlement voorleggen waar de 'zes principes' niet in zijn opgenomen.

c. De meeste premiers van het Gemenebest waren van mening dat geweld het enige zekere middel was om aan het illegale regime-Smith een einde te maken. Andere ministers-presidenten deelden de Britse bezwaren tegen het gebruik van geweld in deze zaak.

Een belangrijk punt is dat Groot-Brittannië zich heeft verplicht, geen onafhankelijkheid aan Rhodesië te verlenen voordat hier een regering is gevormd waar de meerderheid van het volk in is vertegenwoordigd (m.a.w. een regering niet van blanken alleen), tenzij het Rhodesische volk als geheel hier de voorkeur aan zou geven. De beste methode om de mening van het Rhodesische volk te leren kennen noemde premier Wilson 'een representatieve constitutionele conferentie', een conferentie waarin zowel de extreme kolonisten, zoals Lilford, zijn opgenomen als nationalistische zoals Nkomo en Sithole. Alternatieven hierover zouden een koninklijke commissie kunnen zijn en ten slotte een referendum.

Op 19 september is de minister van Gemenebestzaken, Bowden, tezamen met procureur-generaal Jones naar Salisbury gevlogen. Beiden zijn hier ontvangen door de Rhodesische minister van defensie, Lord Graham.

Op 20 september heeft minister Bowden in Salisbury de eerste van drie ontmoetingen gehad met premier Smith. Bowden heeft hier de situatie uiteengezet die is ontstaan door de beslissingen die op de conferentie voor gemenebestzaken zijn genomen en heeft duidelijk gemaakt dat er minder dan twee maanden tijd is voor het tijdstip waarop premier Wilson aan de Verenigde Naties om sancties tegen Rhodesië zal moeten verzoeken.

Een speciale afgezant van Groot-Brittannië voor Rhodesië, Sir Morris James, is op 14 oktober in Salisbury aangekomen voor besprekingen over de uiteindelijke voorwaarden voor de regeling van het Brits-Rhodesische geschil.

De volgende dag heeft hij deze voorwaarden aan premier Smith van het illegale regime overhandigd. Uitlatingen van de minister voor gemenebestzaken, Bowden, lieten doorschemeren dat deze termen nagenoeg gelijklopend zijn aan de voorwaarden die ter gemenebestconferentie zijn

vastgesteld. In het Britse Lagerhuis nam premier Wilson nog eens een slag om de arm door te zeggen dat deze voorwaarden nog niet 'à prendre ou à laisser' waren voor de heer Smith. Toch waarschuwde hij dat Engeland niet eindeloos kon doorgaan, Rhodesië tegenover de wereldopinie in bescherming te nemen. De beurt was nu aan de heer Smith om een gebaar te maken. Wilson wees erop dat de principes zelf wel definitief waren, maar dat er nog discussie mogelijk was t.a.v. de details van de uitvoering dezer principes.

De heer Smith heeft op 20 oktober voor de televisie gezegd dat de onderhandelingen met de Britse regering hun hoogtepunt naderden en dat de twee regeringen, wat de inhoud van de Rhodesische constitutie betrof, dichter bij elkaar stonden dan de meesten in Rhodesië en Groot-Brittannië vermoedden. Hij zei dat er 'andere factoren waren' die de situatie onnodig ingewikkeld maakten. Op 30 oktober heeft de regering-Smith meegedeeld dat zij nog steeds de details aan het overwegen was van het antwoord op de laatste Engelse voorstellen voor regeling-dooronderhandeling van de Rhodesische onafhankelijkheidskwestie. Op de vraag aan Ian Smith of hij van plan was dit jaar de republiek uit te roepen, antwoordde Smith: 'Dit jaar niet, denk ik. Dat zou alleen kunnen gebeuren als wij de zaak niet meer in de hand hebben, bijvoorbeeld, als Engeland de kwestie naar de Verenigde Naties verwijst. Dat betekent dat we dan uit het Gemenebest zouden zijn gestoten. En dan worden wij automatisch een republiek.'

Op 27 oktober heeft het Rhodesische parlement zonder hoofdelijke stemming een motie van de minister van justitie Lardner Burke aangenomen, de uitzonderingstoestand opnieuw voor drie maanden te verlengen tot 31 januari 1967. (De uitzonderingstoestand is op 5 november 1965 voor het eerst afgekondigd en is steeds iedere drie maanden verlengd.) Minister Lardner Burke antwoordde op bezwaren tegen verlenging van de noodtoestand dat tussen 500 en 700 insurgenten gereed stonden het land binnen te komen. Of ze ontdekt worden of niet, zij blijven een potentiële bedreiging van het leven in Rhodesië. De regering moet over de bevoegdheden beschikken met deze mensen af te rekenen als ze gevangen worden genomen. De beperking van de bewegingsvrijheid van de voormalige minister-president van Zuid-Rhodesië, R. S. Garfield Todd, die zijn farm in Belingwe niet mocht verlaten, is op 17 oktober te middernacht geëindigd. De maatregel is niet verlengd.

In een interview met de 'Rhodesia Herald' heeft Todd op 18 oktober gezegd van mening te zijn dat minister-president Ian Smith een duidelijke overwinning had behaald in zijn confrontatie met de Britse regering. Todd had de indruk gekregen dat premier Wilson volkomen heeft gefaald. 'Hij moet eerlijk genoeg zijn, dit toe te geven', aldus Garfield Todd.

Beetsjoeanaland/Botswana

De minister-president van Botswana, Sir Seretse Khama, heeft aangekondigd dat zijn land na de onafhankelijkheid, wanneer het Botswana zal heten, er geen leger op na zal houden. 'Het leger dat wij op de been kunnen brengen zou nooit enige kans hebben, als overwinnaar uit een conflict met Zuid-Afrika te voorschijn te komen' aldus de regeringschef van het eerlang onafhankelijke land. Seretse Khama kondigde aan dat hij een doelmatige en goed betaalde politiemacht zou organiseren.

Naar aanleiding van een wet op de uitzonderingstoestand die de minister van justitie op 19 augustus in de volksvertegenwoordiging heeft verdedigd, werden door de oppositiepartij demonstraties gehouden. De Volkspartij van de oppositie heeft drie zetels in het parlement. De overige achttien zetels worden ingenomen door de Democratische partij o.l.v. Sir Seretse.

Op 30 september is Seretse Khama beëdigd als eerste president van de nieuwe republiek Botswana. Namens koningin Elisabeth is de beëdiging bijgewoond door prinses Marina. Daarmee is een einde gekomen aan 81 jaar Britse heerschappij.

Diplomatieke vertegenwoordigers uit de hele wereld hebben de plechtigheden bijgewoond. Sir Seretse heeft toegezegd, een politiek van goede nabuurschap te volgen tegenover Zuid-Afrika, waarvan de vertegenwoordigers aanwezig waren en plaatsen op de eretribune bezetten. (De economie van Botswana is grotendeels van Zuid-Afrika afhankelijk.)

Premier Vorster van Zuid-Afrika had op 21 september verzekerd dat Zuid-Afrika nooit zou worden gebruikt als broedplaats voor samenzweringen tegen enig ander land, of als basis voor een eventuele aanval.

Op 25 oktober zijn elf Zuidafrikaanse en Rhodesische vluchtelingen die door de regering van Botswana waren uitgewezen, in Zambia aangekomen. Zeven hunner waren leden van het Afrikaanse Nationale Congres (dat in Zuid-Afrika is verboden), de anderen behoorden tot de eveneens in hun land verboden oppositiepartij in Rhodesië, de Zimbabwe African Peoples Union (ZAPU). De regering van Zambia heeft de vluchtelingen na overleg met de regering van Botswana toegang verleend. De Zambiaanse minister van binnenlandse zaken, Chona, heeft de volgende dag gezegd dat Zambia geen keus was gelaten dan deze mensen op te nemen. Hij legde er de nadruk op dit 'alleen om humanitaire redenen' te hebben gedaan, daar hij vreesde dat de betrokkenen anders 'zouden worden uitgeleverd aan hun onderdrukkers in Rhodesië en Zuid-Afrika'. De regering van Botswana deelde mee dat de negen mannen in kwestie (zeven Zuidafrikanen en twee Rhodesiërs) lid waren van gewapende groepen die getracht hadden Botswana als basis voor hun operaties in Zuid-Afrika en Rhodesië te gebruiken.

'Botswana zal niet toestaan dat zijn grondgebied als basis voor openlijke of heimelijke gewelddadige acties tegen buurstaten wordt gebruikt, hoe onaanvaardbaar de politiek van deze staten voor Botswana ook moge zijn' zei minister Chona.

Basoetoland/Lesotho sinds 4 oktober

Een menigte die naar uiteenlopende schattingen van verschillende correspondenten tussen 10.000 en 40.000 Basoeto omvatte, juichte luid toen koning Moshoeshoe II, het nieuwe staatshoofd van Lesotho, het vroegere Basoetoland, de eed op de constitutie aflegde. Prinses Marina, de tante van Englands koningin Elisabeth, vertegenwoordigde het Britse vorstenhuis bij het geleiden van Basoetoland, dat 80 jaar onder Brits bestuur heeft gestaan, naar de onafhankelijkheid. Onder de genodigden voor deze plechtigheid bevond zich ook Hilgard Muller, de Zuidafrikaanse minister van buitenlandse zaken.

De minister-president van het jonge Lesotho, Leabua Jonathan, zegde toe dat het jonge onafhankelijke koninkrijk een consequente anti-communistische politiek zou volgen, doch dat hij niet van plan was anti-communistische wetten naar het voorbeeld van Zuid-Afrika (dat het gebied van Lesotho geheel omsluit) te introduceren. Zeven en veertig landen waren bij de plechtigheid vertegenwoordigd.

Drie dagen later brak er in het parlement van Lesotho een soort oproer uit toen het Zuidafrikaanse parlamentslid J. Visse een stoel die bestemd was voor de voorzitter van Lesotho's parlement, wilde aanbieden. De leider van de oppositionele congrespartij, Ntsu Mokhehle, maakte hiertegen bezwaar. Hij zei dat de oppositie de heer Visse niet kon toestaan, dit 'Trojaanse paard' Lesotho binnen te brengen. De voorzitter hamerde Mokhehle af en wees erop dat het hier om een puur formele zaak ging. Hij verzocht de opposant zijn plaats weer in te nemen. Andere leden van de oppositie begonnen op hun lessenaars te trommelen en zoveel lawaai te maken dat Visse niet aan het woord kon komen en de overdracht van de stoel er tweemaal door werd verhinderd.

De leider van de oppositiepartij zei na afloop van de incidenten in de wetgevende vergadering: 'Dit kun je geen onafhankelijkheid noemen. Het is een door de Engelsen en Zuidafrikanen op touw gezette overgang van ons land uit de koloniale status naar een gruwelijke neo-kolonialistische situatie onder Zuidafrikaanse voogdij.'

Op 26 september had de toenmalige paramount chief, de huidige koning Moshoeshoe II, op een openbare bijeenkomst in Maseru aangekondigd, dat hij bij koningin Elisabeths vertegenwoordigster, prinses Marina zou protesteren tegen de 'volkomen ondeugdelijke en zeer impopulaire

constitutie die deze natie is opgelegd'. 'De veranderingen die door het Verenigd Koninkrijk zijn aangebracht', verklaarde Moshoeshoe, 'geven de minister-president veel grotere bevoegdheden dan het staatshoofd bezit. De minister-president mag nl. na de onafhankelijkheid wetten ondertekenen, een bevoegdheid die nu (dus voor de onafhankelijkheid) alleen maar voor het staatshoofd is gereserveerd.' Moshoeshoe zei dat de wensen van de meerderheid der Basoeto bij het opstellen van deze constitutie buiten beschouwing zijn gebleven.

Swaziland

Een witboek dat op 21 oktober gelijktijdig in Mbabane en Londen is gepubliceerd schetst in grote trekken de constitutie waaronder Swaziland eerlang zelfbestuur zal krijgen. Het geeft ook de tekst van een overeenkomst op grond waarvan de status van het gebied zal worden veranderd in die van een autonome maar beschermde staat met de Ngwenyama, koning Sobhuza II, als vorst. Groot-Brittannië zal, vertegenwoordigd door de commissaris van de koningin, Swazilands buitenlandse zaken, defensie, binnenlandse veiligheid, openbare diensten en bepaalde aspecten van financiën behandelen tot het land volledig onafhankelijk zal zijn.

De 'Rhodesia Herald' meldde dat de verkiezingen voor zelfbestuur omstreeks midden april van 1967 zullen worden gehouden.

Verschillende omstandigheden, die speciaal in Swaziland gelden, maken zo'n compromis mogelijk. Het land wordt nl. door niet meer dan één stam bewoond, met de Ngwenyama aan het hoofd van de hiërarchieke structuur. Intertribale conflicten zijn hier dan ook uitgesloten. Het bestuur van de heersende nationale beweging, 'Imbokodvo', berust eveneens bij de koninklijke familie. De leider hiervan, de 'schaduw-eerste-minister' is prins Makhosini Dlamini, de zoon van de koning. De minderheid van 10.000 Europeanen beheerst de economie van het gebied en bezit 47% van het land. De betrekkingen tussen de Swazi en Europeanen zijn in het algemeen goed.

Op de jaarvergadering van de 'Gwanu National Liberatory Congress of Swaziland' op 21 oktober heeft de voorzitter van deze partij, Dr. Ambrose Zwane, de Britse commissaris van de koningin in Swaziland, Sir Francis Lloyd, ervan beschuldigd, een 'extreme koers' te hebben bewandeld door in de constitutionele commissie alleen vertegenwoordigers van de blanke kolonisten en van de koningsgezinde traditionalisten op te nemen, met uitsluiting van de gehele nationalistische beweging.

Dr. Zwane zei verder dat het politieke stelsel dat de commissie ter voorbereiding van de constitutie had voorgesteld, onaanvaardbaar was voor zijn Congress op grond van het ingebouwde 'vooroordeel tegen alle

politieke krachten die vernieuwing voorstaan.' In dit ontwerp blijft iedere vertegenwoordiging aan hen ontzegd. De anti-democratische kenmerken en de structurele zwakheid van deze constitutie zijn de elementen van instabiliteit waardoor Swaziland niet weerbaar wordt tegen Zuidafrikaanse bemoeiingen. Hij zei ten slotte dat zijn partij ook is gekant tegen de zgn. 'drie-leden-kiesdistricten' die hij beschreef als een ontkenning van democratische rechten. Zwane eiste het onmiddellijk bijeenroepen van een conferentie waar alle volksdelen werkelijk zijn vertegenwoordigd.

Zuid-Afrika

De minister-president, Dr. Hendrik Frensch Verwoerd, werd op 6 september voor de aanvang van de middagzitting in de zaal van de Volksraad door messteken om het leven gebracht. Verwoerd, die 64 jaar was, werd in Amsterdam geboren, maar emigreerde in 1902 met zijn ouders naar Zuid-Afrika. Hij ging in Wijnberg, maar ook in het Rhodesische Bulawayo, op school en studeerde in Stellenbosch, Hamburg, Leipzig en Berlijn. In het jaar van zijn huwelijk met Elisabeth Schoonbee (1927) werd hij hoogleraar in de toegepaste psychologie in Stellenbosch, welke functie hij tot 1932 bekleedde, waarna hij hoofd van het departement van sociologie en sociaal werk werd. Hij was een van de organisatoren van de Nationale Conferentie over het Arme Blanken-probleem in Kimberley in 1934. Verwoerd, die in het jaar daarvoor tot de Broederbond was toegetreden, was een leidende figuur bij het protest van Stellenbosse hoogleraren tegen de toelating in Zuid-Afrika van joden, die voor Nazi-Duitsland gevlucht waren. Verwoerds antisemitisme en pro-nazi-gezindheid bleken ook in de periode 1937 tot 1948 (toen hij hoofdredacteur van het dagblad de Transvaler was), zoals de rechterlijke uitspraak in het geding tegen het dagblad 'The Star' in 1943 aantoonde. Na zijn nederlaag bij de verkiezingen in Alberton in 1948, werd Verwoerd tot lid van de Senaat benoemd, waarvan hij in 1950 leider werd. In april 1958 werd hij in de Volksraad gebracht door het district Heidelberg, toen hij al acht jaar als minister van Naturelle-Sake zijn stempel op de apartheidspolitiek had gedrukt, o.a. met de wet op het Bantoe-onderwijs van 1953. In september 1958 werd Verwoerd tot leider van de Nasionale Party, en dus automatisch tot minister-president gekozen als opvolger van de overleden Strydom. Op 9 april 1960, bijna drie weken na de gebeurtenissen in Sharpeville, werd een aanslag op zijn leven gepleegd door David Pratt. Op 15 maart 1961 trok Verwoerd de aanvraag voor het lidmaatschap van Zuid-Afrika binnen het Gemenebest in, toen bleek dat de premiers van Gemenebestlanden gebruik zouden maken van het

feit dat Zuid-Afrika op 31 mei van dat jaar een republiek zou worden en verder lidmaatschap zouden weigeren.

Demitrio Tsafendas, die de messteken toebracht, werd door de rechters van het Opperste Gerechtshof te Kaapstad op 21 oktober geestelijk gestoord verklaard en ter beschikking van de regering gesteld. De regering heeft zich bij monde van de nieuwe minister van justitie, Pelser, bij dit vonnis neergelegd.

Een week na de opzienbarende moord op Verwoerd, werd de 50-jarige Balthasar Johannes Vorster tot leider van de NP en daarmee automatisch tot minister-president gekozen. De overige kandidaten hadden zich teruggetrokken toen bleek hoe de verhoudingen binnen de partij de verkiezing van Vorster begunstigen. Vorster, die op 13 december 1915 geboren werd, studeerde rechten in Stellenbosch, waarna hij zich in 1940 in Port Elisabeth en vier jaar later in Brakpan vestigde als advocaat. Nadat hij voor het district Nigel in 1953 voor de eerste maal in de Volksraad zitting had genomen, werd hij vijf jaar later benoemd tot onderminister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. Sinds 2 augustus 1961 trad Vorster op als minister van justitie in welke hoedanigheid hij verantwoordelijk is voor wetgeving die politieke organisaties verbood, de bevoegdheid van regering en politie uitbreidde, het begrip sabotage verbreedde en de detentie van 180 dagen instelde.

Vorster, die van 1942 tot 1944 geïnterneerd was wegens zijn activiteiten tijdens de oorlog als lid van de nazi-beweging, de Ossewabrandwag, staat bekend als een fanatiek anti-communist. Als generaal van de Ossewabrandwag verklaarde hij in 1942: 'Wij zijn voorstanders van christelijk nationalisme, dat een bondgenoot is van nationaal-socialisme. Men kan dit anti-democratische beginsel dictatuur noemen, zo men wil. In Italië wordt het fascisme genoemd, in Duitsland nationaal-socialisme en in Zuid-Afrika christelijk nationalisme'.

Vorster is de zevende minister-president sinds in 1910 de Unie van Zuid-Afrika tot stand kwam. Zijn voorgangers waren: generaal Louis Botha (—1919), veldmaarschalk Jan Christiaan Smuts (van 1919 tot 1924 en van 1939 tot 1948), generaal J. B. M. Hertzog (van 1924 tot 1939), Dr. Daniël F. Malan (van 1948 tot 1954), Johannes G. Strydom (van 1954 tot 1958) en Dr. Hendrik F. Verwoerd (van 1958 tot 1966).

Na zijn verkiezing en beëdiging op 13 september verklaarde Vorster dat het kabinet, zoals dit onder de leiding van Verwoerd was samengesteld, gehandhaafd bleef. De portefeuille van justitie werd toevertrouwd aan een van Vorsters persoonlijke vrienden, Petrus Cornelius Pelser, vice-voorzitter van de Volksraad. Vorster behield zelf de leiding over de politie, waarvoor S. L. Muller als onderminister werd aangewezen. Op 14 september maakte Vorster bekend dat hij de politiek van

Verwoerd zou voortzetten die volgens de nieuwe minister-president kan worden samengevat als: de eenheid van de blanken, de scheiding van de rassen en (op het terrein van de buitenlandse politiek) het non-interventiebeginsel. Vorster verduidelijkte dat de toepassing van segregatie niet alleen moest worden beschouwd als de ontplooiing van een wijsgerig stelsel, maar ook als de enig mogelijke oplossing voor de Zuidafrikaanse problemen. Hij verklaarde op 22 september dat zijn regering van plan is om meer Bantoestans te creëren, terwijl rekening zal worden gehouden met het feit dat geen enkel volk verantwoordelijkheden boven zijn macht kan dragen. Volgens Vorster was de verdeling van Zuid-Afrika's grondgebied in 13% voor Afrikanen en 87% voor blanken door de geschiedenis gedeclareerd.

Ben Schoeman, minister van vervoer, heeft de suggestie van enkele parlamentsleden om de treinen voor Afrikanen door Afrikanen te laten bemannen, verworpen. De suggestie werd gedaan in verband met het gevaar dat blank treinpersoneel loopt in geval van ongelukken. Volgens Schoeman is de suggestie echter onaanvaardbaar voor de (blanke) spoorwegbonden, zo werd op 19 augustus verklaard.

Voor de eerste maal ontving een Zuidafrikaans minister-president een Afrikaanse regeringsleider, toen op 2 september Verwoerd gedurende meer dan drie uur in Pretoria een onderhoud had met de minister-president van Basoetoland, Leabua Jonathan. Volgens een na afloop uitgegeven communiqué hebben beide staatslieden vertrouwen dat de volken van beide landen de goede wil tot vreedzame coëxistentie en samenwerking zullen tonen, die alle staten zou moeten inspireren, hoe groot ook de natuurlijke verschillen zijn. Tijdens het onderhoud werd gesproken over economische, transitio- en douaneproblemen, zowel als over Zuid-Afrika's aanwezigheid bij de feesten op 4 oktober, de dag waarop Basoetoland een onafhankelijk koninkrijk onder de naam Lesotho zou worden.

Militaire dienstplicht zal volgend jaar worden ingevoerd, aldus een bekendmaking van de minister van defensie, Botha, die eind september in de Volksraad een desbetreffend wetsontwerp aankondigde. De Zuidafrikaanse luchtmacht wordt versterkt met zestien helicopters, die elk vijf miljoen gulden kosten en in Frankrijk gebouwd worden. Op 23 augustus zijn in Kaapstad vier Britse Buccaneer marineduikbommenwerpers aangekomen, die bedoeld zijn voor de Zuidafrikaanse kustverdediging. De vliegtuigen, die ieder een waarde van 12½ miljoen gulden vertegenwoordigen, waren besteld voor het embargo op wapenverkoop aan Zuid-Afrika van kracht werd.

De verkiezing van vier Kleurling-vertegenwoordigers voor de Volksraad, die in november gehouden had moeten worden, is uitgesteld, terwijl

de zittingstijd van de vier blanken, die de Kleurlingen nu vertegenwoordigen, met een jaar is verlengd. Dit uitstel is veroorzaakt door de verwijzing naar een commissie van het wetsontwerp inzake verbod van onbetamelijke tussenkomen. Dit wetsontwerp dat op 19 september in eerste lezing met 112 stemmen tegen 40 werd aanvaard, beoogt verbod van multi-rationale politieke partijen en belemmering van kritiek op de partij die aan de macht is. Het uitstel werd op 27 september bekend gemaakt door de minister van binnenlandse zaken, P. le Roux, die tot een akkoord met de Verenigde Partij was gekomen.

In het septembernummer van het Bulletin van de Internationale Commissie van Juristen wordt bekend gemaakt dat vrijwel in het geheim een aantal processen in het oostelijk deel van de Kaapprovincie (traditioneel bolwerk van het Afrikaans Nationaal Congres) gehouden is. In grote getale zijn leden van deze sinds 1961 verboden politieke partij gearresteerd en door de rechtbanken tot maximum straffen van drie jaar veroordeeld. In vele gevallen echter bedroeg de opgelegde straf het veelvoud van drie jaar, doordat de maximumstraf geëist werd voor het lidmaatschap van de ANC, zowel als voor deelneming aan activiteiten daarvan, het bijwonen van vergaderingen, het beschikbaar stellen van de woning etc.

Onder auspiciën van de Commissie van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties werd van 22 augustus tot 4 september in Brasilia een conferentie over apartheid gehouden waaraan door 29 landen werd deelgenomen, evenals door inter-goevernemente organisaties (zoals de OAU en de Arabische Liga), de Internationale Commissie van Juristen, de Internationale Confederatie van Vrije Vakverenigingen en door met de VN geassocieerde organisaties zoals de Internationale Arbeidsorganisatie, UNESCO en het jonge VN-Instituut voor Training en Onderzoek. Onder voorzitterschap van de Zweed Kaj Bjork aanvaardde de conferentie dertig resoluties en conclusies, waaronder selectieve economische sancties krachtens hoofdstuk 7 van het Handvest van de VN, steun aan het wapenembargo van de Veiligheidsraad, stopzetting van alle economische en financiële betrekkingen (met name investeringen en handel), oprichting binnen het secretariaat van de VN van een informatiecentrum over apartheid, steun aan slachtoffers van de apartheid en hun families en jaarlijkse herdenking van Sharpeville.

Op 26 oktober aanvaardde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een ontwerp-resolutie waarin een beroep gedaan werd op de Veiligheidsraad doeltreffende maatregelen te nemen om een einde te maken aan de apartheid in Zuid-Afrika en aangrenzende gebieden. Deze resolutie, die was opgesteld door de Sociale Commissie, kreeg 85 stemmen voor, twee tegen en zeventien onthoudingen. In een andere,

eveneens van de Sociale Commissie afkomstige aanbeveling wordt bij alle leden aangedrongen op het nemen van doeltreffende maatregelen voor de beëindiging van de apartheidspolitiek in overeenstemming met het Handvest van de VN. Aan de Veiligheidsraad worden geen specifieke maatregelen aanbevolen. Wel werd gesteld dat volgens de Algemene Vergadering de apartheid in Zuid-Afrika een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid vormt.

De bevolking van Zuid-Afrika is sinds 1961 toegenomen van 16.283.000 tot 18.298.000, zo werd op 23 augustus in Pretoria bekendgemaakt. Volgens deze bekendmaking was de stand op 30 juni (met tussen haakjes de cijfers van 1961):

Afrikanen	12.465.000 (11.132.000)
blanken	3.481.000 (3.117.000)
kleurlingen	1.805.000 (1.548.000)
Aziaten	547.000 (486.000)

Zuidwest-Afrika

De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties heeft op 27 oktober het mandaat over Zuidwest-Afrika aan Zuid-Afrika ontnomen. De mandataris en Portugal stemden tegen, terwijl Groot-Brittannië, Frankrijk en Malawi zich onthielden van stemming (Lesotho en Botswana waren afwezig). Een commissie ad hoc van veertien landen zal bestuderen hoe en wanneer de Verenigde Naties het bestuur over het gebied op zich moeten nemen. Deze amendering van de oorspronkelijke tekst (door 54 landen voorgesteld) werd op 26 oktober ingediend door negentien Zuidamerikaanse landen en de twee Caribische staten Trinidad en Jamaica.

De resolutie zoals die op 27 oktober werd aanvaard met 114 stemmen voor, bepaalt dat Zuidwest-Afrika voortaan rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van de Verenigde Naties valt en dat de aanbevelingen van de commissie ad hoc van veertien uiterlijk april 1967 de Verenigde Naties bereikt moeten hebben. Gepoogd zou worden de commissie van veertien te doen bestaan uit alle leden van de Veiligheidsraad (met uitzondering van Nationalistisch-China), maar dit bleek niet te verwezenlijken wegens de weigering van Groot-Brittannië en Frankrijk (de VS en de Sowjet-Unie zouden wel bereid zijn zitting te nemen).

Een Amerikaans amendement dat aan de internationale status van Zuidwest-Afrika wilde vasthouden zonder het bestuur over te dragen aan de Verenigde Naties, werd met 52 tegen 18 stemmen en 49 onthoudingen verworpen. Het Sowjet voorstel om de verantwoordelijkheid over Zuid-

west-Afrika onmiddellijk in handen van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid te leggen, werd evenmin aanvaard.

Tijdens het vijf weken lange debat had de Amerikaanse afgevaardigde, Goldberg, gewaarschuwd dat Zuid-Afrika niet straffeloos zijn verplichtingen in zake Zuidwest-Afrika tegenover de wereld kan verwaarlozen. Chief S. A. Adebo (Nigerië) meende dat Zuid-Afrika het mandaatgebied niet had voorbereid op onafhankelijkheid en niet het materiële en sociale welzijn van de bevolking bevorderd had. De minister van buitenlandse zaken van Mali, Ousmane Ba, noemde het probleem Zuidwest-Afrika 'een schakel in de keten van een internationale samenzwering' en eiste dat het Internationaal Gerechtshof gewijzigd zou worden, een voorstel dat door Moise Aka van Ivoorkust werd gesteund. Ketema Yifru, Ethiopië's minister van buitenlandse zaken, was van mening dat Zuid-Afrika het recht op Zuidwest-Afrika verloren had wegens het toepassen van de politiek van gescheiden ontwikkeling. De voorzitter van de VN-commissie voor apartheid, de Guinees Achkar Marof, zei dat de Verenigde Naties desnoods het gebied van Zuidwest-Afrika moesten binnenvallen.

Na de aanneming van de resolutie vloog de Zuidafrikaanse minister van buitenlandse zaken, Dr. H. Muller, terug naar Pretoria voor overleg. Op 12 oktober had hij de Algemene Vergadering gewaarschuwd dat zijn land zich met hand en tand zou verzetten tegen pogingen om Zuidwest-Afrika onder beheer van de Verenigde Naties te plaatsen. Dit standpunt werd door minister-president B. Vorster o.a. op 25 oktober in Bloemfontein bevestigd.

In een verklaring voor de trustschaps-commissie van de Algemene Vergadering heeft de anglicaanse geestelijke Michael Scott op 4 oktober geopperd, dat de Verenigde Naties een onderzoek instelt naar de Zuidafrikaanse militaire concentraties in de Caprivi-strook in Zuidwest-Afrika. Volgens berichten zou hier voor een waarde van 250 miljoen gulden aan militaire uitrusting (waaronder artillerie) via Rhodesië naar toe zijn gebracht.

Volgens een verklaring van de Volksorganisatie, SWAPO, van 29 augustus zijn vijftien Zuidafrikaanse soldaten gedood in een vuurgevecht in Ovamboland. Drie dagen eerder had de Zuidafrikaanse minister van justitie, Vorster, in Kaapstad meegedeeld dat twee Afrikanen waren gedood en acht gearresteerd door de Zuidafrikaanse politie. Volgens hem was niemand van de politie gewond geraakt. Het incident had zich voorgedaan in Ovamboland waar meer dan 240.000 Afrikanen wonen. De infiltranten uit Angola, allen leden van SWAPO, werden begin september voor de rechter in Tsumeb geleid wegens subversief optreden, illegale grensoverschrijding, illegaal wapenbezit en verzet tegen arrestatie.

In een interview met het Zuidafrikaanse zondagsblad *Dagbreek* verklaarde Vorster dat er plannen bekend waren geworden voor het uitvoeren van nog meer terreurdaden, maar dat het publiek geen reden tot bezorgdheid hoeft te hebben omdat de regering voorbereid is. Volgens een verklaring van de hoofdcommissaris van politie, J. M. Keevy, in Kaapstad op 8 oktober, zijn gedurende de laatste twee jaar 56 getrainde verzetsstrijders in Zuidwest-Afrika en in Zuid-Afrika door de politie gearresteerd. Er is geen reden om aan te nemen dat de organisatie achter deze infiltranten zijn werkzaamheden heeft gestaakt, aldus de hoofdcommissaris, die nog meedeelde dat er nauwe samenwerking bestaat tussen de Zuidafrikaanse politie en de noordelijke burens van Zuid-Afrika.

Op 13 oktober werd een wetsontwerp gepubliceerd waarin de bepalingen van het Zuidafrikaanse amendement op de algemene wetten van 1962 ook van toepassing wordt verklaard op het gebied Zuidwest-Afrika, met terugwerkende kracht tot 1950. Tevens werd een nieuwe vorm van detentie ingevoerd waarbij hogere politiefunctionarissen de bevoegdheid krijgen om in Zuid-Afrika en in Zuidwest-Afrika zonder arrestatiebevel personen gedurende minstens twee weken voor ondervraging vast te houden als zij van sabotage of terrorisme worden verdacht. Als verklaring voor deze nieuwe maatregelen noemde de Zuidafrikaanse regering de toeneming van geweldplegingen in het noorden van Zuidwest-Afrika door Afrikaanse infiltranten, die vooral sinds de recente uitspraak van het Internationaal Gerechtshof optreden. (Zie ook aspect: Zuidwest-Afrika — internationaal pleegkind.)

ASPECTEN

NAAR EEN BURGERREGERING IN BOVEN-VOLTA?

Toen op 3 januari het leger de macht in Boven-Volta had overgenomen, verklaarde het nieuwe staatshoofd, luitenant-kolonel Lamizana, dat het niet in de bedoeling van het leger lag de macht langer in handen te houden dan noodzakelijk was en dat hij hoopte dat spoedig de dag zou komen waarop een democratisch gekozen regering de zorg voor de staatszaken zou overnemen. Dat dit geen ijdele woorden waren bleek toen de president in juni een einde maakte aan de noodtoestand die vlak voor de machtsovername door de toenmalige president Yaméogo was ingesteld. Hiermede werd de mogelijkheid geopend om politieke activiteiten te ontplooien. Dit gebeurde dan ook, en wel met zulk een intensiteit dat president Lamizana het op 26 juli nodig achtte de politici te waarschuwen dat politieke bijeenkomsten en propaganda de normale gang van zaken in de dorpen niet mochten hinderen en geen belemmering mochten vormen voor het economisch leven.

Vier politieke partijen werden opgericht of hervatten hun activiteiten. De Union Démocratique Voltaïque, die van 1960 tot de staatsgreep in januari 1966 de enige partij in Boven-Volta was en die deel uitmaakte van de Rassemblement Démocratique Africain (RDA), hervatte zijn activiteiten onder de naam RDA, geleid door een beperkt comité dat onder voorzitterschap staat van oud-minister Darsalam Diallo. Verder zijn lid van dit comité Gérard Kango Ouédraogo, eveneens een gewezen minister die ook ambassadeur te Londen is geweest, Joseph Conombo, oud-burgemeester van Wagadoegoe en Joseph Ouédraogo, voorzitter van de CATC (Confédération Africaine des Travailleurs Croyants) en president van het vakbondscomité dat in januari de staking uitriep die aanleiding werd tot de val van president Yaméogo. Onder de leden van deze partij bevinden zich veel aanhangers van oud-president Yaméogo.

De MLN (Mouvement de Libération Nationale) staat onder leiding van Joseph Ki Zerbo, inspecteur van de Academie van Boven-Volta. Deze partij was een van de felste illegale bestrijders van het bewind Yaméogo, en vindt zijn aanhangers voornamelijk onder jongere intellectuelen en de vakbonden. De PRA (Parti du Regroupement Africain) staat onder leiding van Nazi Boni, die in 1960 het land was ontvlucht nadat de partij waar hij toen de leiding van had, de PRL (Parti Républicain de la Liberté) was ontbonden. Na de staatsgreep van 3 januari is hij in zijn land teruggekeerd.

De GAP (Groupement d'Action Populaire) staat onder leiding van Sigué Nouhoum, de directeur van het abattoir van Wagadoegoe. Ondanks de waarschuwing van de president kwam het op 18 september te Koudougou tot ernstige ongeregelheden toen leden van de RDA een bijeenkomst van de MLN in die plaats trachtten te verstoren en daarbij MLN-aanhangers molesteerden en vernielingen aanrichtten. Voor president Lamizana waren deze incidenten aanleiding om alle politieke activiteiten opnieuw te verbieden. Hij dreigde de partijen die zich hier niet aan zouden houden te ontbinden. Daarop heeft hij de leiders van de politieke partijen ontvangen en hen uitgenodigd zich onderling te beraden om de politieke eenheid te hervinden. Hij droeg hen op contact op te nemen met de leidinggevende comité's van hun partijen om een ronde tafelconferentie van alle politieke groeperingen voor te bereiden. Zulk een conferentie achtte hij noodzakelijk om een geschikt klimaat te doen ontstaan voor het instellen van een burgerregering. Om de voorbereidingen voor de conferentie mogelijk te maken stond hij politieke activiteiten op het niveau van de leidinggevende comité's toe. Tevens bepaalde hij dat uit militairen samengestelde teams zullen worden belast met de voorlichting van de bevolking over de verkiezingen die zullen worden gehouden. Voordat de ronde-tafelconferentie plaats had, zetten de politieke leiders hun standpunt uiteen. Ki Zerbo toonde zich voorstander van een commissie uit afgevaardigden van alle partijen om de overgang naar een burgerregering te regelen. Hij verklaarde tegen het eenpartijstelsel te zijn. Ook Sigué Nouhoum zei hier tegenstander van te zijn. Hij meent dat het bestaan van een oppositie noodzakelijk is.

Nazi Boni is evenmin voorstander van een eenheidspartij die volgens hem noodzakelijk tot een bloedbad moet leiden. Wel meende hij dat de partijen tot overeenstemming moeten komen en het staatshoofd moeten steunen. Hij meende dat eerst het, wat hij noemde, 'geschil' dat door het vorige bewind is nagelaten, moet worden beslecht.

Darsalam Diallo (RDA) meende dat onmiddellijk verkiezingen moesten worden gehouden. De partijen zouden een wapenstilstand moeten sluiten om vrije verkiezingen mogelijk te maken en daarna tot overeenstemming moeten komen.

Op 18 oktober had de ronde-tafelconferentie plaats. Na afloop las de minister van justitie, luitenant Bondes Baonamou, die ad interim staatssecretaris van voorlichting is, een communiqué voor. Hier werd gezegd dat het staatshoofd nogmaals en met nadruk er op heeft gewezen dat de regering op de meest volledige wijze de democratie wil herstellen, zodat iedere politieke partij in volkomen vrijheid zich kan uiten en de bevolking in staat zal zijn met kennis van zaken te kiezen. Daarna, zo vermeldde het communiqué, heeft het staatshoofd een document bestudeerd

dat door de vertegenwoordigers van de vier partijen was opgesteld. Dit document bevatte het gemeenschappelijke standpunt van vier partijen betreffende de binnenlandse en buitenlandse politiek. Wat de binnenlandse politiek betreft wijzen de vier partijen op de noodzaak de schulden aan de misbruiken en fouten van het regime-Yaméogo op te sporen en voor de rechter te geleiden. Zij vragen daarom dat de Commissie voor de Verificatie van Goederen, die na de staatsgreep was ingesteld, haar werkzaamheden voortzet en dat de resultaten hiervan openbaar gemaakt zullen worden. Het onderzoek zal de periode van 1958 tot 3 januari 1966 moeten omvatten. Voorts menen de partijen dat de arrestatie van hen die zich vergrepen hebben aan staatsgoederen vooraf zal moeten gaan aan de vorming van nieuwe politieke instellingen. Een en ander moet zo veel mogelijk voor 31 december 1966 gebeurd zijn. Uitvoerig behandelt het document de waarborgen die aanwezig dienen te zijn voor de politieke vrijheid. Ieder moet vrij kunnen reizen door het gehele land om politieke propaganda te bedrijven en niemand mag gechanteed of gemolesteerd worden. Overplaatsing en aanstelling van ambtenaren om politieke redenen moet worden verboden. De partijen moeten zich onthouden van leugens en laster, vooral waar het personen betreft. Slechts ideeën, methoden, regimes en feiten mogen bekritiseerd of veroordeeld worden. Verder mag niemand verhinderd worden om kennis te nemen van politieke propaganda en mag het overheidsapparaat niet voor die propaganda worden gebruikt. Iedere burger moet vrij zijn lid te worden van een partij en even vrij om voor dit lidmaatschap te bedanken. De plicht de massa's te informeren en staatkundig op te voeden berust bij de partijen die deze plicht niet geheel op de regering mogen afwentelen. In het geval dat enige politieke organisatie in het naleven van deze principes te kort schiet moeten de gezamenlijke partijen een onderzoek instellen.

De politieke eenheid, zo vervolgt de verklaring, kan slechts bereikt worden nadat een basisprogramma vastgesteld is dat de politieke formaties in staat stelt zich voor of na de verkiezingen te hergroeperen. Voor het zo ver is moeten de partijen afzonderlijk hun propaganda voortzetten. Zij vragen daarom de regering het verbod op politieke bijeenkomsten dat op 21 september van kracht werd, op te heffen.

Iedere buitenlandse inmenging in de politieke aangelegenheden van Boven-Volta wordt in het document landverraad genoemd. Wat de grondwet betreft verklaren de partijen dat deze een aantal vrijheden, waaronder die van godsdienst, van vakverenigingen en van de individuele eigendom als ook de 'economische en sociale rechten' zal moeten waarborgen. De staat wordt het recht toegekend om richtlijnen voor de economische ontwikkeling aan te geven.

Wat de buitenlandse politiek betreft dient Boven-Volta volgens de

verklaring van de partijen lid te blijven van de Entente en naar uitbreiding ervan tot andere Westafrikaanse staten te streven, vooropgesteld dat er een nauwgezette waarborg voor de wederzijdse belangen zal bestaan en de nationale soevereiniteit wordt geëerbiedigd. Ook werd aan de OCAM en OUA medewerking toegezegd.

Ten slotte spreken de partijen in het document de wens uit met alle landen zonder uitzondering samen te werken. In het bijzonder wensen zij dat de bilaterale overeenkomst voor samenwerking met Frankrijk zal worden gehandhaafd en versterkt, dat Boven-Volta met de EEG geassocieerd blijft en een bijdrage tot de realisatie van een Afrikaanse gemeenschappelijke markt zal kunnen leveren.

Deze verklaring was door de vier partijen ondertekend. Daarnaast deden drie van de vier, nl. de RDA, GAP en PRA nog een aanbeveling aan de regering die behalve de liquidatie van 'het geschil' ook een herziening van de voorlopige militaire regering inhield, waarbij alle politieke partijen zouden zijn betrokken. Ook zou de regering voor de regentijd van 1967 verkiezingen moeten organiseren. Deze verklaring was niet door de MLN ondertekend.

Op 31 oktober heeft de regering besloten een grondwetscommissie in te stellen waarin de politieke partijen zullen zijn vertegenwoordigd. De commissie zal tot taak hebben een ontwerp grondwet op te stellen waarover het volk zich in een referendum zal moeten uitspreken.

Uit de verklaring van de vier partijen en vooral ook de aanbevelingen van de drie blijkt een zekere wens haast te maken met het overgaan tot een burgerregering en de wens af te rekenen met hen die zich tijdens het regime-Yaméogo aan fraude en corruptie hebben schuldig gemaakt. Ook blijkt uit de nauwkeurige omschrijving van de te waarborgen vrijheden het wantrouwen dat men in elkanders methoden heeft dat ongetwijfeld voortkomt uit de gebruiken tijdens het bewind Yaméogo. Het is dan ook niet zeker of president Lamizana de haast zal betrachten bij het uitschrijven van verkiezingen en bij het overgaan naar een burgerlijk bestuur die de partijen eisen.

A. K.

NIGERIË OP HET BREEKPUNT

Het gebrek aan discipline in het leger, dat de staatsgreep van 29 juli mogelijk maakte, is onder de succesvolle muiters van die dag zodanig toegenomen, dat hierdoor de staat Nigerië het breekpunt heeft bereikt.

Na de door legeronderdelen veroorzaakte pogroms tegen de Ibo-inwoners van het Noorden heeft de Oostnigeriaanse regering de medewerking opgezegd aan de federale militaire regering en aan de nationale

conferentie voor herziening van de grondwet. Overste Gowon is niet in staat gebleken zijn gezag binnen en buiten het leger afdoende te vestigen, hetgeen niet alleen blijkt uit de weigering van de Oostnigeriaanse militaire regering zijn gezag te erkennen, maar ook uit zijn onmacht muiten en onlusten in het Noorden tegen te gaan en af te straffen.

Kennelijk acht Oost-Nigerië de kans niet uitgesloten dat in afzondering van de rest van Nigerië een zelfstandig staatsbestaan moet worden voorbereid. Toch heeft de Oostnigeriaanse regering de fatale stap nog niet gezet. De reden hiervan is minder dat de federale regering bedreigd heeft secessie als verraad te beschouwen dan wel dat Oost-Nigerië beseft, wellicht minder voordelen dan nadelen van afscheiding te zullen oogsten. De gevolgen van de recente pogroms zijn een voorproefje van de problemen waarvoor de deelstaten bij secessie zouden komen te staan. Zo is het landgebrek in Oost-Nigerië toegenomen evenals de werkeloosheid door de repatriëring van Ibo uit het Noorden. Ook de Ibo-tussenhandel en het vervoer van levensmiddelen naar de andere deelstaten heeft te lijden. In het Noorden stagneert de uitvoer van aardnoten en katoen, wegens de vlucht van Ibo-handelaren, vrachtrijders en spoorwegpersoneel. Een aantal nutsbedrijven bleek niet in staat de dienstverlening op peil te houden. Industriële productie en de constructie aan de Kainji-dam stagneren om dezelfde reden. De pogroms en hun gevolgen hebben het bewezen: Nigerië is al geruime tijd een economisch geïntegreerd geheel, terwijl daarentegen de politieke vormgeving de middelpunt-vliedende krachten begunstigde.

Ironsi's pogen deze tegenstelling te overbruggen, leidde tot de tweede staatsgreep van 29 juli waarin een duidelijke invloed van politici die o.a. bevreesd waren voor de aangekondigde commissies van onderzoek naar fraude en corruptie te onderkennen valt. De aanhangers van het eenheidsstreven van Ironsi (en hun aantal is groter dan uit de recente gebeurtenissen valt af te leiden) hebben zich er bij neer gelegd dat Nigerië slechts zal kunnen voortbestaan als federatie met een dusdanig zwakke centrale regering, dat beter van een confederatie kan worden gesproken. Want de mogelijkheid om de oude federale structuur te handhaven met een groter aantal deelstaten — waartoe zelfs nu in het Noorden bereidheid bestaat — stuit af op de Oostnigeriaanse onwil opsplitsing te overwegen, i.v.m. de aanwezigheid van de olievelden in een minderheidsgebied dat in dat geval in aanmerking wil komen voor autonomie.

Confederatie onder handhaving van de bestaande grenzen lijkt de enige oplossing binnen het bereik van de huidige mogelijkheden. Maar een dergelijke oplossing zou slechts uitstel van secessie betekenen. Want in een confederaal systeem met een zwakke centrale regering zouden de conflicten niet alleen tussen, maar ook binnen de bestaande deelstaten

zich toespitsen, terwijl binnen iedere autonome eenheid de zelfstandigheid van politieke, commerciële en culturele elites zou worden versterkt. Hierdoor zou toenadering van volken die momenteel argwanend tegenover elkaar staan steeds minder mogelijk worden.

De regering Gowon doet weinig om een toenadering te bevorderen — integendeel, het lijkt er wel op of met opzet de Oostnigerianen gestijfd worden in hun feitelijke afzondering. De door gebrek aan gezag toch al geringe populariteit van Gowon daalt hierdoor, terwijl het willekeurig en onverantwoordelijk optreden van legeronderdelen afkeer voor het huidige bewind wekt. Zo is ook de verhouding tussen leger en de meer gedisciplineerd gebleken politie bekoeld, hetgeen o.a. tot uiting kwam door enkele schermutselingen. Geen wonder dat de omverwerping van de huidige federale regering door de politie niet alleen als een wenselijkheid, maar ook als een mogelijkheid wordt gezien, want al beschikt het leger over zwaardere wapens, de politiemacht heeft drie maal zoveel mankracht en een interne cohesie, die nog niet door rebellie is aangetast.

Intussen wordt het probleem gecompliceerd door geruchten over buitenlandse inmenging. Spoedig na de 29ste juli werden geruchten over Sowjet-belang bij uiteenvallen van Nigerië officieel door de USSR tegengesproken. Vervolgens werden de VS geïmpliceerd op verdenking van wapenleveranties aan Oost-Nigerië. Ook zouden de Britse en Amerikaanse geheime diensten overeenstemming hebben bereikt over de te volgen gedragslijn terzake van de Nigeriaanse crisis. Arabische staten zouden in het Noorden stoken.

Dergelijke geruchten, die niet alle zonder meer als ongegrond terzijde kunnen worden geschoven, voeren de toch al geladen spanning op, waardoor niet alleen voor secessie gevreesd moet worden, maar zelfs voor een daaruit voortvloeiend gewapend conflict. In dat geval rest slechts de hoop dat niet meer dan één breuklijn zich voor zal doen, die tussen Noord en Zuid, want daaruit zouden twee redelijk levensvatbare ontwikkelingslanden kunnen ontstaan. Het alternatief is voortgaande versplintering en toenemende minderheidsproblemen.

K. L. R.

ZUIDWEST-AFRIKA — INTERNATIONAAL PLEEGKIND

Een van de dunstbevolkte gebieden ter wereld, Zuidwest-Afrika¹, is sinds 27 oktober 1966 formeel onder direkt bestuur van de Verenigde Naties geplaatst². Hiermee is een nieuwe fase in zijn bewogen geschiedenis begonnen. Want het feitelijk gezag over dit laatste erfgoed van het

Duitse kolonialisme wordt uitgeoefend door de Republiek Zuid-Afrika. Bij monde van premier B. Vorster en diens minister van buitenlandse zaken, Dr. H. Muller, werd verklaard dat Zuid-Afrika zich met hand en tand zal verzetten tegen daadwerkelijke pogingen van de volkerenorganisatie aan de formele overneming van de soevereiniteit praktische inhoud te geven. De resolutie waarin het mandaat vervallen wordt verklaard, is volgens Zuid-Afrika in strijd met het internationale recht. Zuid-Afrika stelt zich op het standpunt, het beheerschap over Zuidwest-Afrika niet verloren te hebben, maar integendeel voort te kunnen gaan het gebied als integraal deel van de eigen staat te besturen. Als rechtvaardiging van dit standpunt wordt niet alleen de recente uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 18 juli jl. aangevoerd (toen op juridische gronden de klacht van Ethiopië en Liberië werd afgewezen, zonder dat op het wezen van de kwestie werd ingegaan)³, maar wordt ook van een door Zuid-Afrika historisch verkregen recht uitgegaan, dat sinds de liquidatie van de Volkenbond onaantastbaar wordt geacht.

Van kolonie tot mandaat

Tijdens de eerste wereldoorlog werden de Duitse legers in Zuidwest-Afrika door Zuidafrikaanse troepen verslagen. De oorspronkelijke bewoners van deze Duitse kolonie begroetten de daaropvolgende bestuurswijziging met vreugde, want nadat vergeefs om Britse bescherming was gevraagd, werd Bismarcks uitroeping in 1884 van het gebied tot Duits protectoraat gevolgd door een uitroeiings- en onderdrukkingscampagne ten gunste van de Duitse veetelende kolonisten. Het dieptepunt van deze Duitse genocide was in 1904 bereikt, toen generaal Von Trotha de opstandige Herero in de val lokte en een grote slachting onder hen aanrichtte⁴. De vreugde over de Duitse nederlaag van 1915 werd nog vergroot toen de gouverneur-generaal van de Unie van Zuid-Afrika beloofde dat herstel van de oude vrijheden in het verschiep lag.

Bij de vredesonderhandelingen van 1919 werd door generaal Botha annexatie van het gebied bij Zuid-Afrika bepleit, maar artikel 22 van het Volkenbondsverdrag bracht de bewoners van Zuidwest-Afrika onder bij die volken, die 'not yet able to stand by themselves under the strenuous conditions of the modern world' als mandaatgebied, categorie C, zouden worden bestuurd. Namens de Britse Kroon werd het beheer opgedragen aan de regering van de Unie onder verantwoording aan de Volkenbond, krachtens de overeenkomst van 17 december 1920. Artikel 2 van deze mandaatovereenkomst bepaalt dat de mandataris het materiële en morele welzijn evenals de sociale vooruitgang van de inwoners van het gebied 'to the utmost' zal bevorderen. Generaal Smuts aanvaardde deze opdracht als 'a great trust and honour', maar noemde de inwoners van

Zuidwest-Afrika 'barbarians who not only cannot possibly govern themselves but to whom it would be impracticable to apply any idea of political selfgovernment' ⁵.

Hoewel aan de mandataris werd toegestaan het land te beheren als integraal deel van zijn gebied, kon de Unie niet overgaan tot annexatie en was van cessie geen sprake. Zonder toestemming van de Volkenbond kon de mandataris geen wijziging brengen in de status van het gebied. Jaarlijks moesten door de mandataris rapporten uitgebracht worden, terwijl het de inwoners van het gebied toegestaan was petities aan de Volkenbond te zenden. Van overdracht kon geen sprake zijn omdat in artikel 22 gesproken wordt van volkeren '*not yet able to stand by themselves*'. Slechts de beheersbevoegdheden over het gebied — en niet het gebied zelf — werden overgedragen aan de Unie onder controle door de Volkenbond.

Zuid-Afrika hechtte niettemin aan de woorden 'as an integral portion' de interpretatie dat de soevereiniteit was overgedragen. Aldus oordeelde in 1924 het Zuidafrikaanse Hof van Appel ⁶. Ook werd in de preambule van het verdrag tussen Zuid-Afrika en Portugal, op 22 juni 1926 gesloten ter regeling van de grens met Angola, gesteld dat de Unie soevereiniteit over het territorium Zuidwest-Afrika bezit. Generaal Hertzog was al in 1925 zover gegaan dat hij de inlijving van het gebied aankondigde. In dat jaar werd een beperkt stemrecht verleend aan alle blanke, Britse, onderdanen in Zuidwest-Afrika. Hertzog beweerde op grond hiervan dat inlijving zou plaats hebben met de volle en vrije instemming van het volk. Dit 'volk' bleek echter niet hetzelfde als 'people' in de zin van artikel 22 van het Volkenbondsverdrag.

De blanke Wetgevende Raad van Zuidwest-Afrika vroeg in 1935 om inlijving bij de Unie onder druk van hernieuwde Duitse aanspraken op het gebied. Formeel ging de Zuidafrikaanse regering niet over tot annexatie maar door de geleidelijk voortgezette administratieve integratie werd Zuidwest-Afrika wel steeds meer een deel van de Unie. In 1946 verzocht de Wetgevende Raad nogmaals om inlijving. Dit verzoek werd door Smuts aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties voorgelegd, waarbij hij zich baseerde op de uitslag van een referendum, dat in 1945 en 1946 onder de oorspronkelijke bevolking was gehouden ⁷. De AV verwierp dit verzoek en wenste dat het gebied onder de werking van het trustschapsstelsel werd gebracht, krachtens art. 77a van het Handvest. In de Volkenbondsresolutie van 18 april 1964 werd bepaald dat Zuid-Afrika voort zou blijven gaan Zuidwest-Afrika te beheren voor het welzijn en de ontwikkeling van de betreffende volkeren in overeenstemming met de verplichtingen in het mandaat, tot op het tijdstip

dat overeenstemming is bereikt tussen de Verenigde Naties en de mandataris over nieuwe regelingen.

Mandaat en VN

Zuid-Afrika weigerde het gebied onder het trustschapsstelsel te brengen, maar wel werden rapporten ingediend bij de AV, al voelde Zuid-Afrika zich hiertoe niet verplicht. In tegenstelling tot Smuts besloot de sinds 1948 opgetreden regering van D. F. Malan geen rapporten meer uit te brengen. Op 11 juli 1950 bleek het Internationaal Gerechtshof van mening (met acht tegen zes stemmen) dat het trustschapsstelsel vrijwillig is en dat Zuid-Afrika niet gedwongen kon worden Zuidwest-Afrika daarin onder te brengen⁸. Ten onrechte stelde Zuid-Afrika dat het mandaat beëindigd was en dat tot annexatie kon worden overgegaan. Zoals het Hof aantoonde kon van annexatie geen sprake zijn, als het mandaat inderdaad vervallen was. Want met het mandaat zou dan ook de grondslag van het Zuidafrikaanse gezag over het gebied vervallen zijn. Het was niet mogelijk, aldus de redenering van het Hof, om de verplichtingen krachtens het (als beëindigd beschouwd) mandaat te ontkennen en terzelfdertijd de daarin vervatte rechten te behouden⁹.

Overigens was het Hof van mening dat de mandaatsverplichtingen bij de liquidatie van de Volkenbond niet beëindigd waren en dat de Unie verplicht was petitie van de inwoners van Zuidwest-Afrika voor te leggen aan de AV, die de controlebevoegdheid van de Volkenbond had overgenomen. Unaniem was het Hof van mening dat slechts met toestemming van de VN wijziging gebracht zou kunnen worden in de internationale status van het gebied. (Soortgelijke uitspraken werden in 1955, 1956 en 1962 gedaan). Volgens Verzijl¹⁰ mag hieruit niet geconcludeerd worden dat de AV geen zelfstandig recht tot wijziging van de status bezit, zoals het Internationaal Gerechtshof in 1950 meende.

Intussen was de facto annexatie al in 1949 door wet no. 23 voorbereid, en in 1951 uitgevoerd, toen zes gekozen blanke vertegenwoordigers van Zuidwest-Afrika zitting namen in de Zuidafrikaanse Volksraad en vier (waarvan twee benoemd) in de Senaat van de Unie. In 1954 kwam het beheer van Zuidwest-Afrika's 'Naturelle-Sake' onder het betreffende departement in Pretoria.

Voor zowel de VN-commissie als voor de Trustschapsraad stond het inmiddels vast dat toepassing van apartheid en discriminatie de basis van het Zuidafrikaanse beheer over het gebied vormden¹¹. Aanbevelingen van de uit drie leden bestaande VN-Commissie van Goede Diensten in 1958 dat het zuidelijk deel van Zuidwest-Afrika (de voornamelijk door blanken bewoonde, aan mineralen rijke zogenaamde Politie Zone) geannexeerd zou worden, en dat het noordelijk deel een trustschapsgebied

zou worden onder beheer van Zuid-Afrika met controle van een Zuidwest-Afrika Raad, werden door de AV verworpen¹². De stemming in de AV werd bitterder, ook al omdat het aantal Afrikaanse leden toenam. Zo werd op 17 december 1965 met 85 stemmen voor, twee tegen en 19 onthoudingen een resolutie aangenomen, waarin de apartheidspolitiek in Zuidwest-Afrika veroordeeld wordt als een misdaad tegen de mensheid; het recht van het volk van dit gebied op zelfbeschikking wordt bevestigd; iedere poging tot verdeling als een schending van het mandaat en iedere poging tot inlijving als een daad van agressie wordt beschouwd. Voorts deed de resolutie een beroep op alle staten om het volk van Zuidwest-Afrika morele en materiële steun te verlenen in hun strijd voor vrijheid en onafhankelijkheid, o.a. door het olie- en wapenembargo van 13 november 1963 te verwezenlijken. Terwijl de VN zo in 21 jaar een 75-tal resoluties over Zuidwest-Afrika had aangenomen (waarin uitgesproken werd dat het Zuidafrikaanse beheer van het gebied in strijd is met het mandaat, met het handvest van de VN, met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, met de adviezen van het Internationaal Gerechtshof en met de resoluties van de Algemene Vergadering), hadden Ethiopië en Liberïë op 4 november 1960 het Internationaal Gerechtshof gevraagd een bindende uitspraak te doen dat het mandaat van 1920 door Zuid-Afrika geschonden wordt door toepassing van de politiek van gescheiden ontwikkeling en door de facto annexatie.

Na de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 18 juli 1966 stelde Verwoerd in een radiotoespraak vast, dat nu voortgegaan kon worden met de instelling van niet-blanke thuislanden en met de verdere overdracht van de bestuursbevoegdheden aan de Zuidafrikaanse regering en administratie in Pretoria (in het rapport van de Odendaal-regeringscommissie van 1964 was voorgesteld dat veertig procent van het gebied tot aparte thuislanden voor Afrikanen zou worden bestemd en dat de zogenaamde Politie Zone ingelijfd zou worden bij Zuid-Afrika).

Hoezeer de annexatie in feite is voltrokken, blijkt uit de publikatie op 13 oktober jl. van een Zuidafrikaans wetsontwerp, waarin de bepalingen van de Zuidafrikaanse wet ter onderdrukking van het communisme (met alle amendementen van dien) van toepassing worden verklaard op Zuidwest-Afrika, met terugwerkende kracht tot 1950. De vervlechting van bevoegdheden tussen de Zuidwest-Afrika Raad en de Volksraad en de integratie van bijvoorbeeld defensie en politie wijzen evenzeer op de facto annexatie als de directe verantwoording van de Administrateur t.a.v. Afrikaanse Zaken aan het Departement van Bantoe Administrasie en Ontwikkeling in Pretoria.

Eind van een impasse — begin van een nieuwe?

De adviezen van het Internationaal Gerechtshof, die de Algemene Vergadering tot een min of meer passieve rol hadden veroordeeld, zijn nu terzijde gesteld door de resolutie der Algemene Vergadering van 27 oktober 1966, waartegen zich slechts Zuid-Afrika en Portugal verzetten (en waarbij Groot-Brittannië, Frankrijk en Malawi zich onthielden). Op welke wijze het beheer van Zuid-Afrika overgenomen zal worden, dient de in te stellen commissie van veertien vóór april 1967 te beslissen. Over de vraag of de AV gerechtigd is een dergelijk besluit te nemen zou het een en ander te zeggen zijn en wellicht zal Zuid-Afrika zich hierover tot het Internationaal Gerechtshof wenden, hoewel men ook in Pretoria wel zal vermoeden, dat een toekomstige interpretatie van het Hof over hoofdstuk XII van het Handvest en over de mandaatsovereenkomst van 17 december 1920 mede i.v.m. een veranderde samenstelling van het Hof mogelijk Verzijl's standpunt zal volgen¹³. Ook kan geargumenteed worden dat het Internationaal Gerechtshof op 18 juli 1966 ten onrechte zich niet gehouden heeft aan het via artikel 60 van het Statuut van het Hof verbindende karakter van de uitspraak van 1962, omdat van een mogelijke herziening op grond van artikel 61 geen sprake was¹⁴.

Om uit de impasses te geraken, die de VN-debatten over dit Zuidwest-Afrika nu al jaar in jaar uit hadden gekenmerkt, is deze resolutie aanvaard. Maar een nieuwe impasse doet zich onmiddellijk voor, zoals uit de weigering van Frankrijk en Groot-Brittannië om in de commissie van veertien zitting te nemen, blijkt. Zuidwest-Afrika wordt vooral door Groot-Brittannië niet langer als afzonderlijk probleem beschouwd, maar als onderdeel van de internationale bemoeienis met de ontwikkeling in geheel Zuidelijk Afrika. Gezien de houding van de Britse regering tegenover Rhodesië lijkt het niet waarschijnlijk dat de Britten mee zullen doen met tegen Zuid-Afrika gerichte dwangmaatregelen, zoals boycot. Een aangezien de resolutie alleen maar afdwingbaar kan worden in de Veiligheidsraad, waar Groot-Brittannië het vetorecht bezit, ziet het er niet naar uit dat effectieve dwangmaatregelen genomen kunnen worden.

Toch gaat het te ver om gezien deze dreigende impasse de resolutie van 27 oktober een slag in de lucht te noemen. De waarde daarvan wordt immers niet alleen bepaald door de momenteel gering te achten mate van afdwingbaarheid. Niet ten onrechte kunnen de Afrikaanse staten de resolutie niet alleen als een morele overwinning maar ook als een versterking van hun diplomatieke positie beschouwen. Afro-Aziatische landen zijn weliswaar nagenoeg niet in staat tot een economische 'chantage'-politiek, maar hun 'nuisance-value' zou tot diplomatieke druk kunnen worden, door juist in kwesties als Zuidwest-Afrika de Atlantische bereidheid tot sancties tot inzet van hun diplomatie te maken.

K. L. R.

NOTEN

1. Op een oppervlakte van 811.520 km² wonen 73.400 blanken, 25.900 Kleurlingen, 428.500 Afrikanen en 12000 tot 18000 Bosjesmannen.
2. Chronologisch overzicht in dit nummer.
3. *Kroniek*, september 1966, pp. 246—249.
4. Voor de geschiedenis van dit gebied, zie *Report on the Natives of South West Africa and their treatment by Germany* (Blauwboek van de Britse regering), London 1918; F. Troup: *In face of fear*, London 1950; E. Walker: *A history of Southern Africa*, London 1957; M. Scott: *A time to speak*, London 1958.
5. J. C. Smuts: *Jan Christiaan Smuts*, London 1952, p. 216.
6. Rex v. Christian: *South African Law Reports*, AD, 1924, p. 101.
7. Over de weigering van de VN dit referendum serieus te nemen, zie VN-document A/C/4/96/13(b).
8. International Commission of Jurists: Report 1950, p. 143. Zo ook H. Kelsen: *The Law of the United Nations*, London 1951, pp. 571,572.
9. J. H. W. Verzijl: Territorial controversies before the International Court of Justice. *Tijdschrift voor Internationaal Recht*, vol. I, 1953-1954, p. 244. Ook zou geargumenteed kunnen worden, dat bij Zuid-Afrika's uittreden uit het Gemenebest op 31 mei 1961, het mandaatgebied Zuidwest-Afrika deel bleef uitmaken van het Gemenebest omdat het mandaat was toevertrouwd aan de Britse Kroon, die voor het Statuut van Westminster van 1931 als ondeelbaar werd beschouwd, terwijl Zuid-Afrika ten tijde van de verlening van het mandaat geen volledig volkenrechtssubject was. Hertzog sprak namelijk bij zijn terugkomst uit Londen in 1931 over het feit dat Zuid-Afrika nu eindelijk door het Statuut van Westminster soevereine onafhankelijkheid had gekregen (Walker: op. cit. p. 628). Lidmaatschap van de Volkenbond verleende niet automatisch soevereine onafhankelijkheid, want dan zou naar analogie India reeds vanaf 1919 een soevereine, onafhankelijke staat zijn geweest.
10. Verzijl: op. cit. p. 247 ev.
11. GA: Official Records; Ninth Session, suppl. no. 14 (A/2666).
12. *South Africa and the Rule of Law*, Geneva, 1960, pp. 89. 90. De Zuidafrikaanse minister van buitenlandse zaken, Louw, verklaarde kennelijk in de hoop, dat deze aanbevelingen aanvaard zouden worden door de VN, dat Zuid-Afrika bereid bleek het internationale karakter van het omstreden gebied te aanvaarden. *Survey of Race Relations*, South African Institute of Race Relations, 1957-1958, pp. 232, 233.
13. De weigering van het Internationaal Gerechtshof Zuid-Afrika verplicht te achten het mandaatgebied onder het trustschapstelsel te brengen wordt verdedigd door Kelsen: op. cit. p. 578, maar is betwistbaar op grond van het bepaalde in artikel 77, par. I, juncto artikel 80, par. 2 van het Handvest waaruit geconcludeerd zou kunnen worden dat van een verplichting sprake moet zijn, ook al omdat bij gebreke van een verplichting, categorie a van art. 77, par. I overbodig zou zijn.
14. E. van Raalte: Een teleurstellend internationaal arrest, deel II: de kwestie van de res judicata. *Internationale Spectator*, no. 19, 8 november 1966, p. 1487.

DE VERSPREIDING VAN HET AMHAARS

A. J. DREWES *

Van de talen van Ethiopië is het amhaars al eeuwen lang zeer op de voorgrond getreden. Het is daarom haast vanzelfsprekend dat het amhaars, nu de nationale taal van het land, de andere talen verre overvleugelt. Wie Addis Katama, het grote bevolkingscentrum van de hoofdstad en bij velen beter bekend onder de naam Merkato, bezoekt, zal er nauwelijks bij stilstaan dat het amhaars dat hij om zich heen hoort, dikwijls uit de mond komt van Ethiopiërs die van huis uit geen amhaars spreken en deze taal dus hebben moeten aanleren. Zeker, het is bekend dat in vele delen van Ethiopië andere talen inheems zijn, maar deze zijn immers alleen van lokaal belang. Dat daartegenover het amhaars een andere, inderdaad nationale functie vervult, lijkt zo voor de hand te liggen dat men hierop zelden dieper ingaat. De factoren die het gebruik van deze taal, en dan wel in het bijzonder door niet-Amharen, in de hand werken, zijn lang niet alle duidelijk, en in hun samenhang ook niet voldoende geanalyseerd.

Enkele facetten van de verspreiding van de kennis van het amhaars onder niet-amhaarse Ethiopiërs zullen, na een korte inleiding, in deze bladzijden ter sprake worden gebracht. Als voorbeeld zal dan het amhaarse spraakgebruik van de oostelijke Gurage's worden aangehaald, dat aan veel van hetgeen hier zal worden gezegd, ten grondslag ligt.

De speciale positie van het amhaars tegenover de andere talen van Ethiopië gaat waarschijnlijk tot in de dertiende eeuw terug. In die tijd wisten de Amharen, een volk dat een groot deel van het centrale bergland van Ethiopië bewoont, de macht aan zich te trekken. De oudste bewaard gebleven amhaarse teksten, de zogenaamde koningszangen, dateren uit de veertiende eeuw. Daarna is de invloed van het amhaars in de geschriften dikwijls merkbaar, al blijven teksten in deze taal gesteld tot in de negentiende eeuw een uitzondering. De schrijftaal blijft tot dan toe vrijwel uitsluitend het oud-ethiopisch, het ge'ez. We mogen echter aannemen dat al sinds eeuwen het amhaars niet alleen in een belangrijk deel van het land, maar ook aan het hof werd gesproken.

Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw begint men deze spreektaal ook meer en meer te schrijven. Dan gaat het snel. Het gebruik van het amhaars als schrijftaal, als cultuurtaal, gaat hand in hand met

* Dr. A. J. Drewes is lector in Arabisch en Arabische cultuurgeschiedenis aan de Universiteit van Utrecht.

een politieke ontwikkeling die onder de keizers Menilik en Hayle Sellasie zal leiden tot de vorming van een moderne staat.

In het huidige Ethiopië speelt het amhaars, evenals vroeger, als taal van de dominante bevolkingsgroep een belangrijke rol. Ook niet-amhaarse Ethiopiërs leren deze taal hanteren, zoals al eeuwen lang is gebeurd. Maar nu de verhoudingen beginnen te veranderen, is aan het amhaars een nieuwe taak toegedacht. Het zal, als nationale taal, moeten bijdragen tot de samenhang tussen de volken van Ethiopië met handhaving van de culturele tradities van het land.

Ethiopië kent dan ook een taalpolitiek, die beoogt het gebruik van de nationale taal zoveel mogelijk te stimuleren. In heel Ethiopië, behalve dan Eritrea, waar voor het tigrīñña een plaats is ingeruimd, wordt alleen het amhaars erkend. Van de ethiopische talen mag alleen het amhaars in druk verschijnen, al geldt gelukkig voor wetenschappelijke doeleinden een uitzondering. De radio gebruikt uitsluitend amhaars, geen andere ethiopische taal.

In beginsel is alle onderwijs in het amhaars, voorzover althans niet aan hogere instellingen van onderwijs door buitenlandse leerkrachten engels wordt gebruikt. Zelfs missie en zending zijn verplicht op hun scholen in het amhaars te onderwijzen, ook al bevinden zich deze scholen dikwijls buiten het amhaarse gebied. Het goed leren beheersen van de nationale taal is een eerste vereiste, niet alleen op school, maar ook in de maatschappij. De mogelijkheden van een maatschappelijke carrière in de moderne staat worden mede bepaald door de kennis van het amhaars van de betrokkene.

Het is natuurlijk niet zo dat de verspreiding van het amhaars alleen afhangt van deze maatregelen. De taalpolitiek doet weinig meer dan een proces versterken dat al zeer lang gaande is. Ook vroeger heeft het prestige van het amhaars ertoe geleid dat anderen deze taal gingen overnemen. Zo is bijvoorbeeld het Gafat verdwenen, en zo zijn vele Galla's in de provincie Shoa nu amhaarssprekend. Bovendien heeft, naar het schijnt, oorspronkelijk de ethiopische Kerk met de verspreiding van het Christendom sterk bijgedragen tot de verspreiding van het amhaars in grote delen van het land, al is er dan tegenwoordig nauwelijks meer sprake van missionaire activiteit van deze Kerk.

De verspreiding van het amhaars werd ook bevorderd door militaire kolonies die in de veroverde gebieden werden gesettled. Deze praktijk is tot in het recente verleden, ook na de grote veroveringen onder Menilik aan het einde van de vorige eeuw, voortgezet. Sinds de aanleg van auto-wegen zijn ook de dorpen die langs deze wegen ontstaan, dikwijls centra waar amhaars gesproken wordt. Hetzelfde geldt voor nieuwe industriële nederzettingen.

De hoofdstad, Addis Ababa, is mede door zijn ligging van grote betekenis voor de verspreiding van deze taal. De stad is in 1880 door Menilik gesticht even ten zuiden van het eigenlijke amhaarse gebied. Om Addis Ababa heen wordt galla gesproken. Even verder naar het zuiden liggen onder meer de gebieden Gurage, Sidamo, Kafa, Kambata, waar vele doorgaans kleine volken wonen, elk met een eigen taal. Uit al deze gebieden trekken velen voor kortere of langere tijd naar de hoofdstad, waar zij als arbeider werk vinden of soms ook zich als handelaar vestigen.

Om een indruk te geven van de getalsverhouding tussen de grootste bevolkingsgroepen in de hoofdstad wil ik enkele cijfers noemen, die ontleend zijn aan de census van Addis Ababa van 1951¹. Het totaal aantal inwoners van de stad zou toen ruim 400.000 zijn geweest. Een 300.000 is bij de telling ingedeeld naar herkomst. Hiervan waren 161.627 personen Amharen, 56.755 Galla's en 52.951 Gurage's. De andere groepen waren alle aanzienlijk kleiner.

Het amhaars van Addis Ababa is toonaangevend in Ethiopië. Het heeft andere vormen van deze taal van de eerste plaats verdrongen. Zo genieten het dialect van Gondar, een vroegere hoofdstad, en het amhaars van de provincie Godjam, waar de taal zo zuiver zou worden gesproken, niet meer dan formeel prestige. De normen van het tegenwoordige taalgebruik worden in Addis Ababa bepaald. Het is in Addis Ababa dat de moderne amhaarse literatuur tot ontwikkeling komt en de kranten verschijnen. Hier wonen de meeste jonge ethiopische intellectuelen, maar ook een grote arbeidersbevolking. Hier is het bovendien, dat vele niet-amharen dagelijks in contact komen met de nationale taal van het land.

De grote verscheidenheid van de bevolking van de hoofdstad brengt met zich mee dat er meer dan één vorm van amhaars wordt gesproken. Standaard is de taal van de christelijke, nu dikwijls min of meer westers georiënteerde bovenlaag. Dit is het amhaars dat wij in boeken en kranten aantreffen, door de radio horen, en dat ook buiten Ethiopië is bestudeerd en beschreven. Men kan zich hierover betrekkelijk makkelijk oriënteren. Veel moeilijker is het een idee te krijgen van de verschillende vormen van sub-standaard amhaars die in Addis Ababa in omloop zijn. Toch is de studie van ook deze taalvormen van betekenis, omdat juist hier gegevens te vinden zijn voor het onderwerp dat ons bezig houdt: de verspreiding van de nationale taal onder niet-amhaarse Ethiopiërs.

Een voorbeeld van sub-standaard amhaars is het amhaars dat door

¹ De gegevens zijn overgenomen uit *Economic Progress of Ethiopia*, Addis Ababa, 1955, p. 139. Zij zijn stellig achterhaald door de aanzienlijke groei van de bevolking van Addis Ababa in de tussenliggende jaren.

tweetalige oost-Gurage's wordt gesproken. Deze taal sluit zelf weer aan bij een andere vorm, een vorm die ik zou willen omschrijven als: het amhaars van de moslims in de hoofdstad.

De gevolgen van tweetaligheid bij oost-Gurage's hebben zich allereerst aan mij voorgedaan in de loop van mijn onderzoek van hun eigen taal, vooral in de leenwoorden uit het amhaars. Daarna ben ik mij meer en meer ook gaan interesseren voor de wijze waarop zij het amhaars zelf spreken. Het is mij gebleken dat onder een bepaalde, vrij grote, steeds wisselende groep van oost-Gurage's de kennis en het gebruik van het amhaars, naast de eigen taal, zozeer is verbreid dat er sprake is van verschijnselen die, boven individuele verschillen uit, kenmerkend zijn voor het taalgebruik van deze groep. Het is hieraan dat ik nu aandacht wil besteden.

De Gurage's in Addis Ababa zijn afkomstig uit een gebied dat, hemelsbreed ongeveer 150 kilometer ten zuiden van de stad ligt. Onder de term Gurage worden, waarschijnlijk in navolging van een ethiopische bestuursindeling, verschillende volken samengevat, die elk een eigen taal spreken. Men moet dan ook tenminste drie groepen onderscheiden: de westelijke en de oostelijke Gurage's, de twee grootste volken, en, veel kleiner, de noordelijke Gurage's. Naar schatting zijn er in totaal zeker een half miljoen Gurage's, waaronder een 200.000 oostelijke. Deze laatsten zijn allen moslim. Als we af kunnen gaan op de gegevens van de census van 1951, die 52.951 Gurage's in de hoofdstad heeft geregistreerd, dan zou, zelfs als we verwaarlozen dat van een kwart van de bevolking van Addis Ababa de herkomst niet is opgegeven, gemiddeld één op de tien Gurage's in Addis Ababa werken.

De meesten komen als seizoenarbeider. Zij keren gewoonlijk voor landbouwwerkzaamheden geregeld naar huis terug. Maar of zij nu tijdelijk of voor een langere periode in Addis Ababa verblijven, tweetaligheid is bij allen in meer of mindere mate aan te treffen. Voor vrouwen en jonge kinderen, die in de regel thuis blijven, geldt dit natuurlijk niet.

De aanwezigheid van, bij benadering, een 20.000 oost-Gurage's in de hoofdstad heeft een belangrijke consequentie. Als een oost-Gurage zijn gebied verlaat en naar Addis Ababa trekt, komt hij niet tussen vreemden. Hij vindt aansluiting bij vrienden en verwanten, en wordt opgenomen in een gemeenschap. Binnen deze gemeenschap, dus niet alleen in het verkeer naar buiten, wordt naast de eigen taal ook amhaars gesproken. Het is deze vorm van amhaars, gebruikt door oost-Gurage's hetzij onder elkaar hetzij in hun contact met anderen in de hoofdstad, dat mijn aandacht heeft getrokken, en waarin ik enkele teksten heb verzameld.

Deze teksten zijn specimina van amhaarse islamitische poëzie. Naar

inhoud en vorm zijn ze te vergelijken met arabische mawlieds of dhikrs. Ze heten dan ook zikr. Ze behandelen, in simpele taal, traditionele legendarische motieven uit de eerste tijd van de Islam, of andere vrome onderwerpen. Bovendien worden hoofdpunten van het islamitische geloof er dikwijls terloops in ter sprake gebracht. De concrete inhoud van deze poëzie moge ons misschien wat naïef aandoen, dit neemt niet weg dat juist deze stof de mensen zeer weet te boeien. Vaak kent men hele passages uit het hoofd.

De taal van deze teksten is stereotyp. Het was opvallend dat één van mijn informanten hier fouten maakte, of toeliet, of zelfs bevestigde, die hij anders in het amhaars niet zou maken. De verzen waren hem duidelijk bekend in een bepaalde vorm van amhaars. Natuurlijk geven deze teksten geen compleet beeld van het door oost-Gurage's gesproken amhaars. Het is noodzakelijk ook vrije conversatie te registreren. Maar dit doet niets af aan het belang van deze zikrs, met name voor de verspreiding van het amhaars in niet-amhaarse gebieden. Ik heb kunnen constateren dat ze in het gurage gebied geregeld worden gezongen. Ze verdringen daar, met arabische zangen, de religieuze liederen in de eigen taal. Voor al degenen die niet geregeld naar Addis Ababa komen, zoals de vrouwen en kinderen, zijn zij de voornaamste aanraking met de nationale taal.

De taal van deze zikrs wijkt af van standaard amhaars. Opvallend zijn de verschillen in klanksysteem en vocabulaire; minder geprononceerd, misschien, maar toch nog altijd evident, zijn de morfologische eigenaardigheden.

Wat het klanksysteem betreft: de afwijkingen zijn kenmerkend voor alle amhaars in de mond van oost-Gurage's, zij het met dien verstande dat er bij vrije conversatie iets meer ruimte is voor individuele verschillen dan in het geval van de zikrs. Het laat zich zonder veel moeite vaststellen dat er een nogal rigoureuze overdracht plaats vindt vanuit het klanksysteem van de eigen taal op het amhaars. Dit geldt vooral voor de vocalen, niet of nauwelijks voor de consonanten. Een onderscheid tussen lange en korte vocalen, dat in het oost-gurage bestaat maar in het amhaars niet, vinden we in deze vorm van amhaars terug.

Niet alleen het oost-gurage, ook het arabisch laat zijn sporen na in het klanksysteem van dit amhaars. Het gaat hier dan speciaal om enkele arabische consonanten, die we min of meer getrouw geproduceerd tegen kunnen komen. Maar in tegenstelling tot klankverschijnselen die aan de invloed van het oost-gurage zijn toe te schrijven, zijn deze quasi-arabische uitspraken, van arabische woorden, incidenteel en naar keuze van de spreker.

Morfologische beïnvloeding van het amhaars door het oost-gurage

komt ook geregeld voor en kan aanleiding geven tot merkwaardige hybride vormen. Dergelijke vormen vinden we evenwel in vrije context bij de ene spreker wel, bij de andere niet. Er is grote variatie van individu tot individu. Men kan zelfs stellen dat de morfologie tot op zekere hoogte een maatstaf is voor het niveau van de kennis van het amhaars bij de spreker.

Het vocabulaire van de zikrs is doorspekt met arabische woorden. Deze woorden krijgen vaak een eigen amhaarse vorm, die af kan wijken van de oorspronkelijke arabische, of ze worden in onarabische combinatie gebruikt. Ook kunnen zij fungeren als basis voor nieuwe woorden, afgeleid volgens de morfologische beginselen van het amhaars. Een enkele maal stuiten we op een uitdrukking die uit het gurage is vertaald. Daarnaast verschijnen, vooral in vrije conversatie, natuurlijk ook allerlei aan europese talen ontleende woorden, maar dit heeft het amhaars van oost-Gurage's met andere vormen van deze taal gemeen.

Natuurlijk zijn de oost-Gurage's niet de enige Moslims die zich in de hoofdstad van het amhaars bedienen, of althans deze taal naast hun eigen taal spreken. De Islam heeft in Addis Ababa vele aanhangers, afkomstig uit verschillende gebieden. Kennis van het amhaars brengt hen niet alleen in contact met de Christenen, maar verbindt ook de Moslims met elkaar.

In hun gebruik van het amhaars sluiten de Moslims aan bij een lang bestaande tendens in Ethiopië, een tendens die door de taalpolitiek van de huidige regering wordt aangemoedigd. Ongetwijfeld profiteert de Islam van de rol die het amhaars als nationale taal in het land vervult. Maar daar staat tegenover dat de verbreiding van de Islam ook de verspreiding van het amhaars zal helpen bevorderen, zoals dat vroeger met het Christendom het geval moet zijn geweest. Dat de keuze van het amhaars als een taal van de Islam in Ethiopië niet toevallig is, wordt geïllustreerd door het volgende versje, dat een zekere sjeich Talha in de mond wordt gelegd, een locale heilige uit de vorige eeuw aan wie alle amhaarse zikrs worden toegeschreven. De notatie volgt de amhaarse uitspraak van de oost-Gurage's.

täwhiidun hullu sännäfnäw baamaara
läseetem läwändem lähullem liigära
xaaliik' endaymoggetän nägä baaxeera

Alle punten van het geloof hebben we in het amhaars te boek gesteld
Opdat ze voor mannen en vrouwen, en iedereen gemakkelijk zullen
zijn
Opdat de Schepper ons morgen op de oordeelsdag niet hard zal
vallen

COMMUNITY DEVELOPMENT IN WEST-KAMEROEN

A. KATER

Er zijn vele pogingen gedaan het begrip community development (hierna met *CD* weer te geven) te definiëren. Een van de meest gebruikte definities is die welke in 1956 werd gegeven door een 'Administrative Committee on Coordination' samengesteld uit vertegenwoordigers van de Organisatie van de Verenigde Naties en haar Gespecialiseerde Organisaties. Ze is te lezen in een rapport aan de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties dat in 1957 is goedgekeurd: *The term 'community development' has come into international usage to connote the process by which the efforts of the people themselves are united with those of the governmental authorities to improve the economic, social and cultural conditions of communities, to integrate these communities into the life of the nation and to enable them to contribute fully to national progress.*¹ In een nadere toelichting wordt er in dit rapport op gewezen dat er twee essentiële elementen in *CD* zijn, nl. de actieve deelneming van zowel de bevolking als van de overheidsdiensten. Met betrekking tot de bevolking wordt *CD* zowel een organisatorisch als een educatief proces genoemd, waarbij educatief in de ruimste betekenis van het woord dient te worden opgevat.

Wanneer we trachten een aantal kenmerken van *CD* vast te stellen dan valt het op dat deze niet in alle programma's even sterk naar voren komen en dat ze ook niet altijd expliciet worden gesteld. Ook is er vaak een afwijking in de praktijk van de in theorie gestelde idealen te constateren. In het kort zijn de volgende algemene kenmerken van *CD* te noemen:

— *CD* is een methode die door een instantie buiten de gemeenschap wordt gehanteerd om die gemeenschap tot ontwikkeling te brengen. Spontane ontwikkeling van binnen uit valt niet onder dit begrip.

— De lokale gemeenschap is de basiseenheid waarvan men uitgaat. De individuen of de belangengroepen binnen die gemeenschap komen, althans in theorie, op de tweede plaats. Dit gebeurt òf om redenen van efficiency — men verwacht betere resultaten als de gehele gemeenschap bij een project betrokken is, òf om principiële redenen — men wil de gemeenschap als een goed op zichzelf beschouwen.

Deze lokale gemeenschap kan reeds lang bestaan en door *CD* worden versterkt en aangepast aan gewijzigde omstandigheden, òf nieuw worden

gecreëerd, zoals bijvoorbeeld bij de stichting van nieuwe nederzettingen. In de praktijk blijkt het dikwijls moeilijk om met de lokale gemeenschap als basiseenheid te werken. Dikwijls is deze gemeenschap geen eenheid, maar valt uiteen in een aantal belangen- of familiegroepen die geen enkele neiging vertonen samen te werken. Het dichtst wordt het ideaal nog benaderd bij die projecten waarvan alle leden van de gemeenschap in gelijke mate profiteren. Dit zijn meestal niet direct produktieve, maar meer sociale projecten zoals de bouw van voorzieningen als scholen, ziekenhuizen, drinkwaterleidingen e.d.

— In *CD* programma's wordt er naar gestreefd de lokale gemeenschappen zo veel mogelijk bij de planning en uitvoering van ontwikkelingsprojecten te betrekken. Aanvankelijk meende men uitsluitend uit te moeten gaan van de *felt needs*, de bewuste behoeften van de betrokken bevolking, maar al spoedig bleek dat door prioriteiten die op nationaal of regionaal niveau worden vastgesteld en de daarmee samenhangende beperkte mogelijkheden tot actie van de technische diensten dit uitgangspunt niet altijd gehandhaafd kon blijven. In plaats daarvan zijn educatieve acties gekomen die er op gericht zijn de betrokkenen van bepaalde behoeften bewust te maken.

— De bijdragen van de technische diensten in *CD* projecten behoren gecoördineerd te zijn in een gezamenlijke actie om zo veel mogelijk elementen die het welzijn bepalen te ontwikkelen, zowel de materiële als de niet-materiële. Een *CD* programma dient daarom als één geheel te worden gezien en niet als een aantal los van elkaar staande projecten die niets anders gemeen hebben dan dat ze in hetzelfde gebied worden uitgevoerd. Deze nadruk op samenhang van projecten staat in verband met de voorkeur voor de lokale gemeenschappen: men wil trachten harmonische gemeenschappen op te bouwen en vrees verschijnselen als individualisering, desintegratie en revolutie. Op de vraag of deze vrees gerechtvaardigd is zal hier niet verder worden ingegaan.

Het ontstaan van het Westkameroense CD programma

Sedert de tweede wereldoorlog is de verbouw van handelsgewassen op bescheiden schaal toegenomen. Een handicap bij het naar de markt brengen van deze gewassen is het gebrek aan wegen waarlangs de producten kunnen worden vervoerd. In enkele gevallen besloten de dorpeelingen zelf de aanleg van wegen ter hand te nemen. Het bleek echter spoedig dat deze pogingen meestal op een mislukking uitliepen omdat de vereiste technische kennis en de materialen om de wegen, en vooral ook de bruggen te bouwen, ontbraken. Hulp van overheidswege was dan ook noodzakelijk.

In 1954 werd voor het eerst een bedrag beschikbaar gesteld om de

lokale bevolkingen bij zulke projecten te helpen. In 1959 was het aantal projecten zodanig gegroeid dat de regering een verzoek tot de *Technical Assistance Organization* van de Verenigde Naties richtte om een adviseur op het gebied van *CD* te zenden. Nog in hetzelfde jaar werd het *Ministry of Co-operatives and Community Development* gesticht. In juli 1960 arriveerde een tweede *CD* deskundige van de Verenigde Naties. Het duurde echter nog tot april voor het eerste met *CD* belaste personeel in dit ministerie werd benoemd. In de eerste maanden van dat jaar was een cursus georganiseerd waar enkele *CD assistants* waren opgeleid. In juni van hetzelfde jaar werd de *Community Development Division* opgericht. Geleidelijk breidden de werkzaamheden zich uit, vooral nadat in september 1961 het lees- en schrijfonderricht voor volwassenen en het educatieve werk onder vrouwen overgenomen waren van het *Ministry of Education*.

Behalve door de Verenigde Naties werd ook langs bilaterale weg hulp verleend aan het *CD* programma. USAID (*United States Agency for International Development*) zond twee wegenbouwkundigen die adviezen gaven en medewerkten aan opleidingscursussen. Bovendien stelde deze organisatie werktuigen en materialen ter beschikking. De *Swiss Association for Technical Assistance* zond enige deskundigen op het gebied van de watervoorziening. Ook hebben Amerikaanse, Britse en Nederlandse vrijwilligers aan het *CD* programma meegewerkt.

In 1963 werd de *Community Development Division* tot departement gepromoveerd. Vorig jaar werden de educatieve activiteiten weer overgedragen aan het *Ministry of Education*.

Activiteiten

De belangrijkste activiteiten van het departement zijn de aanleg van wegen, de bouw van bruggen, van gezondheidscentra, kraamklinieken en scholen en het aanleggen van drinkwatervoorzieningen. Wegen- en bruggenbouw zijn van directe economische betekenis: zij leggen het land open en betrekken de dorpen bij de nationale en wereldeconomie.

In principe ziet het departement het ook als zijn taak de lokale gemeenschappen het inzicht bij te brengen dat veranderingen in het levenspatroon noodzakelijk zijn om een hogere levensstandaard te bereiken. Ook wil het aantonen dat deze gemeenschappen door zelfwerkzaamheid, zo nodig in samenwerking met de overheidsdiensten deze veranderingen kunnen bewerkstelligen. Het departement wil dit doen door middel van de *CD*-staf die regelmatig de dorpen bezoekt en door het organiseren van cursussen voor de dorpelingen. In de praktijk blijven deze meer educatieve activiteiten achterwege. De *CD*-staf heeft de handen vol met het organiseren van de werkzaamheden.

Het initiatief tot de projecten gaat meestal van de dorpen zelf uit. Zij richten een verzoek aan het *CD*-departement dat moet zijn goedgekeurd door de bestuursambtenaar, de *Local Government Council* en eventueel van het *Development Committee* ² van het betrokken gebied. Het departement onderzoekt, eventueel in overleg met andere technische diensten, deze aanvraag, waarbij het nagaat wat de economische en sociale betekenis van het project is, wat de kosten zijn en hoe het, bijvoorbeeld bij wegebouw, past in de nationale plannen. Het departement stelt eens per jaar een lijst samen van projecten waarvoor een bijdrage van de overheid nodig is en legt deze ter goedkeuring aan de ministerraad voor. De uiteindelijke beslissing of een project al dan niet zal worden ondernomen ligt dus op zeer hoog niveau.

Wanneer een project is goedgekeurd wordt met de betrokken gemeenschap en de *Local Government Council* van het gebied waar deze gemeenschap onder valt een overeenkomst gesloten waarbij de bijdrage van elk van de partners wordt vastgelegd. Ook wanneer de *Local Government Council* niet direct aan het project deelneemt is het accord van dit lichaam noodzakelijk omdat dit — nadat bijvoorbeeld een weg is voltooid — verantwoordelijk is voor het onderhoud. In andere gevallen, zoals bijvoorbeeld bij de bouw van een school, moet de *Local Government Council* zorgen voor de inrichting en het onderwijzend personeel, waarbij het *Ministry of Education* de richtlijnen geeft.

Over het algemeen wordt de ongeschoolde arbeid en het ter plaatse aanwezige materiaal door de bevolking geleverd. De geschoolde arbeidskrachten, het niet ter plaatse te vinden materiaal en de werktuigen stelt het departement ter beschikking. Soms komt het voor dat een dorp er de voorkeur aan geeft een bulldozer te huren in plaats van zelf mankracht ter beschikking te stellen. Dikwijls is het vaststellen van wat al dan niet met mankracht, en dus door de bevolking kan worden gedaan een moeilijke en langdurige aangelegenheid, waarbij de betrokken partijen veel vindingrijkheid aan de dag leggen om de ander te overtuigen. Wanneer de werkzaamheden eenmaal zijn begonnen moeten deze regelmatig door de *CD*-staf worden gecontroleerd. Niet alleen wordt er dan op gelet of alles wel volgens de technische voorschriften verloopt, maar ook of men zich wel aan de eenmaal opgestelde arbeidsverdeling houdt. De bemoeienis van het departement eindigt als het project is voltooid.

Over het algemeen verloopt de samenwerking met andere instellingen en diensten naar wens. Alleen met de Amerikaanse hulpverleningsorganisatie USAID rijzen wel eens moeilijkheden. Deze organisatie beschikt namelijk over groot materieel en wil dit ook zo veel mogelijk gebruiken. Zo kan het voorkomen dat bij de aanleg van een weg een USAID-bulldozer wordt gebruikt voor werkzaamheden die de plaatselijke bevolking

zelf kan uitvoeren. Wanneer dit in andere dorpen bekend wordt zijn deze minder bereid om zelf gelijksoortig werk ter hand te nemen.

CD assistants onderhouden het regelmatig contact met de dorpen en het toezicht op de werkzaamheden. Boven hen staan in de ambtelijke hiërarchie de *CD social organizers*, die op hun beurt onder de *CD officers* staan. Deze *CD*-staf is te gering in aantal en in de lagere rangen te weinig getraind om andere activiteiten ter hand te nemen dan het organiseren en controleren van de projecten. Meer educatieve, voorlichtende en stimulerende activiteiten blijven achterwege. Een belangrijke taak wordt vervuld door de twee adviseurs van de Verenigde Naties, vooral bij de opbouw van het departement en het uitbouwen van activiteiten. Toch kan men niet zeggen dat alleen zij het zijn geweest die het beleid hebben bepaald: het afstoten van de educatieve activiteiten in 1965 geschiedde bijvoorbeeld tegen hun advies.

Bij het nemen van een besluit om tot een project over te gaan, spelen in een dorp zowel op de traditie steunende krachten als nieuw ingevoerde vormen van overleg een rol. De beslissing wordt genomen in een vergadering waarin zowel de bevolking als vertegenwoordigers van de betrokken overheidsinstanties aanwezig zijn. De vrouwen zijn daarbij niet altijd vertegenwoordigd, hoewel zij meestal wel het grootste deel van het werk moeten verzetten (het graven en het dragen van zand worden gerekend vrouwenwerk te zijn). Het departement streeft ernaar de vrouwen ook bij de besprekingen zo veel mogelijk te betrekken. Het dorps hoofd heeft veel invloed op de beslissingen van de dorpingen en op hun deelneming aan de uitvoering van de werkzaamheden. De economische verschillen tussen de dorpsbewoners zijn betrekkelijk gering, de aanleg van een weg komt dan ook allen ten goede, hoewel ongetwijfeld bezitters van de grootste koffietuinen het meest profiteren. Het vlotste verlopen de projecten waar slechts één dorp bij betrokken is, bijvoorbeeld als dit dorp een school wenst te bouwen of een verbinding met een van de hoofdwegen wil aanleggen. Moeilijker wordt de situatie als meerdere dorpen bij een project, zoals de aanleg van een wat langere weg, zijn betrokken. Niet alle dorpen zijn dan in gelijke mate geïnteresseerd in het totstandkomen van die weg zodat de verdeling van de werkzaamheden dan lang geen eenvoudige zaak is.

De grootste moeilijkheden waarmee het Westkameroense *CD*-departement te kampen heeft zijn het geringe aantal staffleden en de onvoldoende opleiding van een deel van hen, de gebrekkige communicatiemiddelen (bijna geen telefoonverbinding, te weinig transportmiddelen die deels in slechte conditie zijn) en de beperkte financiële mogelijkheden tot bijdrage aan de projecten. Het komt voor dat projecten waar reeds lang aan gewerkt werd, maanden lang geen voortgang vinden omdat de fondsen ontbreken.

Buitenlandse hulp is voorlopig nog noodzakelijk. Specialisten, zowel op het gebied van *CD* als op technisch terrein zoals de technici op het gebied van de drinkwatervoorziening zullen nog geruime tijd van het buitenland uit moeten worden aangetrokken en, gezien de geringe financiële middelen van de Westkameroense overheid, ook door het buitenland moeten worden betaald.

Terugkerende tot de kenmerken van *CD* die in het begin van deze bijdrage werden gegeven kan worden geconcludeerd dat:

1. De lokale gemeenschappen in West-Kameroen inderdaad de basis voor de *CD*-activiteiten vormen.

2. Deze gemeenschappen bij de planning en uitvoering van de projecten zijn betrokken, maar dat er weinig diversiteit in de projecten bestaat. Educatieve acties blijven achterwege of worden door andere departementen uitgevoerd.

3. Er een redelijke coördinatie van de verschillende overheidsdiensten op dit gebied bestaat.

NOTEN

1. United Nations, Economic and Social Council Official Records, Agenda 24th Session, annex III, p. 14, Geneva, 1957 (Document Nr. E/2931).
2. In de Development Committee zijn de autoriteiten en technische diensten uit het district vertegenwoordigd. Ze hebben de coördinatie van de activiteiten tot doel.

HET DAGELIJKS LEVEN IN HET KONINKRIJK KONGO

MOGELIJKHEDEN EN METHODEN DER AFRIKAANSE GESCHIEDSCHRIJVING

R. BUIJTENHUIJS

Het nieuwste boek van Prof. Balandier 'La vie quotidienne au royaume de Kongo du XVIe au XVIIIe siècle' neemt een enigszins aparte plaats in in het geheel van zijn wetenschappelijk werk, aangezien de schrijver, vooral bekend als socioloog en antropoloog, zich hier voor de eerste maal op het gladdere terrein van de Afrikaanse geschiedenis heeft gewaagd. Bovendien is het boek niet bestemd voor een enge kring van specialisten, maar voor het grote publiek.

Niettemin komt dit werk om twee redenen voor een uitvoerige bespreking in aanmerking, in de eerste plaats op grond van zijn eigen verdiensten en in de tweede plaats omdat het ons aanleiding geeft tot enige overdenkingen omtrent de mogelijkheden en de methoden der Afrikaanse geschiedschrijving.

Wat het eerste betreft meen ik dat Balandier volkomen is geslaagd in de taak die hij zichzelf gesteld heeft en die hij als volgt omschrijft: 'de reconstituer l'image d'une société et d'une civilisation congolaises autrefois prestigieuses, de montrer ce qu'était en ce coeur de l'Afrique la condition humaine'. In een bijzonder vlotte stijl geeft de schrijver niet alleen een indruk van de verschillende aspecten van de traditionele Kongolese beschaving (politiek, economie, kunst, religie, sociale verhoudingen), maar hij draagt er bovendien zorg voor om voortdurend de wisselwerkingen tussen deze verschillende aspecten aan de orde te stellen, zodat ons aan het eind van het boek inderdaad een globaal beeld van de Kongolese 'manière d'être' voor ogen staat. Wat mij in dit verband vooral belangrijk voorkomt is het feit dat we hier te doen hebben met een van de weinige serieuze werken over het oude Afrika, die toegankelijk zijn voor de niet-specialist, wat zeker zal kunnen bijdragen tot het overwinnen van vooroordelen omtrent het 'donkere' werelddeel, vooroordelen die nog steeds bij het grote publiek leven.

Het is niet mijn bedoeling om Balandier's boek hier hoofdstuk voor hoofdstuk te bespreken. Beter lijkt het mij om nader in te gaan op de twee hoofdstukken er uit die mij persoonlijk het meest geïnteresseerd hebben.

Daar is in de eerste plaats de beschrijving van het Kongolese koningschap, dat op het hoogtepunt van zijn macht heerste over een rijk van bijna 300.000 km² en 2 à 3 miljoen onderdanen, een koningschap dat in vele opzichten als model kan gelden voor het Afrikaanse koningschap in het algemeen. De stichtingsmythe van het koninkrijk toont ons wat de koninklijke macht voor de Kongolees betekent. De stichter van het rijk, die omstreeks 1350 moet hebben geleefd, wordt ons voorgesteld als een jongere zoon van een aanzienlijke familie en als jongere rechtens uitgesloten van kansen op macht en aanzien. Niettemin begerig om te heersen scheidt hij zich van de zijnen af en vormt een eigen krijgsbende, de kern van zijn toekomstige macht. De moord, door hem gepleegd op zijn tante, is het beslissende moment in zijn carrière. Met deze daad plaatst hij zich bewust buiten de maatschappelijke normen en stelt hij als het ware zijn candidatuur voor het koningschap, dat slechts door een persoonlijkheid van buitengewone 'inhoud' bekleed kan worden. De legende toont ons echter ook dat de koning niet uitsluitend als een geweldenaar en wetsovertreder wordt beschouwd; de stichter van het koninkrijk was tevens de uitvinder van de smeedkunst en hij verwierf zich door zijn buitengewone wijsheid een gegronde reputatie als rechter en arbiter.

Dit tweeslachtige karakter van het koningschap (wetsovertreder en kultuurheros) is in het oude Afrika geenszins ongewoon. De meeste Afrikaanse koningen worden enerzijds beschouwd als de maatschappelijke en religieuze spil waar het welzijn van de gehele gemeenschap van afhangt, anderzijds worden zij vaak gevreesd als heksenmeesters en zij stellen zich bij hun troonsbestijging ritueel buiten de wet door één van de meest geheiligde wetten te overtreden (incest, moord op een naaste bloedverwant). De koning boezemt tegelijk vrees en bewondering in; gevoelens die misschien het best zijn te omschrijven als 'heilig ontzag'.

Hoewel gegrondvest op geweld is het Kongolese koningschap verre van absoluut en het rijk allerminst een eenheidsstaat. De koning bevindt zich aan de top van de pyramide, maar zijn macht is beperkt door een ingewikkeld stelsel van 'checks and balances', zowel op het niveau van de clans als op dat der provincies. De koning heeft in de eerste plaats rekening te houden met het feit dat de veroverde grond niet de grond van zijn voorouders is. In de ogen van de oorspronkelijke bevolking en in zijn eigen ogen ook trouwens blijft hij een vreemdeling. Deze oorspronkelijke bevolking bezit de grond en beheerst haar vruchtbaarheid. De koning kan dit feit niet over het hoofd zien op straffe van zijn rijk in de ondergang te storten. Hij dient de rituele medewerking van het hoofd van de autochtone clan in te roepen en zijn legitimiteit hangt van deze medewerking af.

Een dergelijke figuur is al evenmin ongewoon in een werelddeel waar men zich wel met geweld het vruchtgebruik van een stuk grond kan toe-eigenen, maar nooit de grond zelf, omdat de daar begraven voorouders der oorspronkelijke bezitters elke voordelige exploitatie onmogelijk zouden maken. Bij de Kikuyu in Kenya bijvoorbeeld, was de koop van een stuk grond alleen mogelijk na een symbolisch huwelijk tussen de families der beide partijen. De voorouders zijn hier bij de koop inbegrepen.

De gouverneur van de provincie Soyo, die een sleutelpositie innam aangezien hij de kustgebieden beheerste en dus de handel met de Portugezen, heeft deze positie al vroeg weten uit te buiten en zijn functie was in het begin der 16e eeuw in feite al erfelijk. Ook in de grensprovincie Mbata, bolwerk tegen de vijandige Yaka, heeft de koning zich van directe inneming in plaatselijke aangelegenheden te onthouden.

Opmerkelijk is tenslotte het ontbreken van een geregeld stelsel van troonopvolging. Het overlijden van een koning opent bijna automatisch een interregnum, met een strijd tussen troonpretendenten die vaak jaren duren kan. Ook dit is een bekend verschijnsel in Afrikaanse koninkrijken. Max Gluckman heeft hiervoor de term 'rituals of rebellion' ingevoerd. Hij is van mening dat deze 'rituelen' een integrerende functie hebben in het sociaal-politieke stelsel, een belangwekkende maar aanvechtbare visie.

Een tweede punt waar ik graag nader op in zou willen gaan is de verhouding tussen het Koninkrijk Kongo en de Portugezen, die van het einde der 15e eeuw af geregelde relaties onderhouden met dit deel van Afrika. Deze verhouding is zo belangwekkend, doordat de misverstanden en tweeslachtigheden die er in zijn opgetreden als het ware een voorproefje geven van de latere kolonisatie van Afrika in de 19e eeuw.

Vanaf het begin toonde de Kongolese aristocratie en vooral de Koning zich hevig geïnteresseerd in het Christendom, hetgeen in de 16e eeuw leidde tot een koninkrijk dat althans uiterlijk christelijk mocht heten (Koning en adel zijn officieel gedoopt en dragen christelijke namen; inheemse geestelijken, voornamelijk gerecruteerd uit de koninklijke familie, worden in Portugal opgeleid). Er waren echter enkele fundamentele misverstanden in deze Kongolese vorm van het Christendom binnengeslopen. De koningen van Kongo voelden zich in wezen vooral tot het Christendom aangetrokken omdat de Westerse godsdienst hen voorkwam als een bron van macht, in de traditionele Afrikaanse betekenis van 'levenskracht', een macht waarmee zij trachtten de positie van het koningschap binnen het traditionele systeem te verstevigen. Het Christen-

dom was voor hen dan ook slechts een aanvulling op en geen fundamentele herwaardering van de oude gebruiken. Waar het Christendom onverenigbaar blijkt met deze oude gebruiken zoals b.v. in het geval van de polygamie, voor de koning een essentieel politiek wapen om invloedrijke families aan zich te binden, behouden de oude gebruiken de overhand.

Naast dit politieke misverstand is er een misverstand op zuiver religieus gebied. De Kongolezen kennen een hoogste God (Nzambi), maar deze Godheid is te hoog verheven om toegankelijk te zijn voor gewone stervelingen. De christelijke liturgie, die een directe relatie tussen mens en Godheid bewerkstelligt, kon dus voor de traditionele Kongolezen onmogelijk betrekking hebben op de hoogste God, maar werd door hen eerder gelijkgesteld met een nieuw soort geestenverering.

De kerstening van Kongo was trouwens ook om andere redenen van het begin af aan tot mislukken gedoemd. De Portugezen zijn niet uitsluitend uit bekeringsijver naar Afrika getrokken, maar ook wegens meer laag bij de grondse economische belangen, hetgeen al spoedig tot een scheve verhouding aanleiding gaf. Al spoedig raakte Kongo in een positie van verkapte suzereiniteit. Portugal tracht directe contacten met de Paus te verhinderen, staat al evenmin een bisschopszetel in Kongo zelf toe, verdedigt met hand en tand zijn monopolie in de slavenhandel en schroomt niet om in te grijpen in de troonsopvolging. Het is een triest feit dat ook geestelijken en missionarissen zich in de slavenhandel niet onbetuigd hebben gelaten. Balandier vermeldt zelfs het geval van een priester die de voorwerpen der eredienst tegen slaven verhandelt.

Zoals reeds gezegd is Balandier geen vak-historicus. Hij heeft voor het schrijven van zijn werk dan ook geen nieuw bronnenonderzoek verricht, maar zich beperkt tot het bestuderen van reeds gepubliceerd materiaal. Dit materiaal is bijna uitsluitend van Europese aard, want, zoals Balandier opmerkt, het is Europa dat de archieven van het koninkrijk Kongo heeft bijgehouden. Hoewel van grote waarde zijn deze bronnen sterk geschreven van een Europees-Christelijk standpunt uit. Zij zijn dan ook niet zonder meer bruikbaar, maar dienen als het ware te worden 'vertaald' in moderne termen. De methode die Balandier dan ook toepast is de volgende: met behulp van het moderne apparaat der antropologische kennis de oude geschreven bronnen op hun betrouwbaarheid toetsen. Hij is hier zeker de juiste man op de juiste plaats, aangezien hij in de jaren '50 persoonlijk etnologische onderzoekingen in het Ba-Kongo gebied heeft verricht en zijn werk is mede van belang als een soort demonstratie van wat op het ogenblik in de Afrikaanse geschiedschrijving mogelijk is.

Deze methode houdt echter enkele gevaren in en is verder aan een fundamentele beperking onderhevig. Een gevaar is b.v. dat een modern etnoloog misschien iets te gauw geneigd is, de lacunes in onze historische kennis met eigen gegevens op te vullen en zodoende stukjes van recenter datum in de legpuzzel in te passen. Hoewel hij het beeld van het oude Kongo nergens ernstig verstoort, komt het mij toch voor dat Balandier niet geheel aan dit soort restauratie-tendenties ontsnapt is. In zijn beschrijving van de inwijdingsriten b.v. maakt hij wel iets te gemakkelijk gebruik van gegevens uit een recent proefschrift, dat één van zijn Kongolese leerlingen (Ferdinand Ngoma) in 1963 verdedigd heeft en dat de inwijdingsriten in het huidige Kongo tot onderwerp heeft. Historisch gezien is dit niet geheel gerechtvaardigd. Een ander bezwaar is dat Balandier in het tweede gedeelte van zijn boek, vooral waar het gaat om de beschrijving van verschillende rituelen, te veel leunt op een werk van de missionaris Laurent de Lucques, dat uitsluitend op de provincie Soyo betrekking heeft. Waar hij nergens aantoonst dat deze beschrijvingen zonder meer voor het gehele rijk opgaan, kan men hier terecht kritiek op hebben.

De fundamentele beperking waarvoor Balandier zich gesteld ziet is echter dat in Afrika de geschreven bronnen vaak volledig ontbreken. We zien ons hiermee voor de vraag gesteld: in hoeverre is Afrikaanse geschiedschrijving mogelijk? Immers, het koninkrijk Kongo neemt in zekere zin een uitzonderingspositie in doordat het al vanaf het einde van de 15e eeuw intensieve contacten met Europa heeft onderhouden en de geschreven bronnen er dus relatief talrijk zijn. Maakt dit het schrijven van de geschiedenis van andere Afrikaanse gebieden volledig onmogelijk? Geenszins, al wordt het er wel moeilijker op.

In de eerste plaats is het aantal geschreven nog ongepubliceerde bronnen veel groter dan men vaak vermoedt. Mukarovsky heeft hier nog eens op gewezen in zijn balans van het 12e Internationale Congres van Historici (Wenen, 1965). Niet alleen zijn er de nog talrijke praktisch onontsloten archieven van b.v. Europese handelsondernemingen, zeer belangrijk zijn ook de vele nog ongepubliceerde Arabische documenten, die te vinden zijn zowel in de Universiteitsbibliotheken van b.v. Ghana, Nigeria, Senegal en het voormalige Brits-Oost-Afrika, als in het bezit van traditionele aanzienlijke families van b.v. de Nigeriaanse emiraten. Deze bronnen hebben echter vooral betrekking op de kustgebieden en de ge-islamiseerde gebieden.

Het arsenaal der methoden is hiermee echter allerminst uitgeput. Men is de laatste jaren geleidelijk overgegaan tot een meer positieve waardering van de mondelinge overlevering als bron tot historische kennis. In een bijzonder belangwekkend boek 'De la tradition orale. Essai de

méthode historique' heeft Vansina aangetoond dat de zegswijze 'verba volent, scripta manent' niet zonder meer opgaat. In dit werk bestudeert Vansina niet alleen de historische betrouwbaarheid van de mondelinge overlevering, hij geeft tevens aan hoe deze overlevering kritisch gebruikt kan worden. Deze auteur heeft het trouwens niet bij de theorie alleen gelaten. Hij heeft zijn methoden onder meer toegepast in het boek 'Le royaume Kuba', waarin hij in het slothoofdstuk de evolutie van clanmaatschappij naar koningschap nauwkeuriger tracht te dateren. De datering blijft in dit soort studies natuurlijk het hoofdprobleem, maar ten tijde van Pirenne wist men ook niet precies het sterfjaar van de laatste der Merovinger koningen, hetgeen dezelfde Pirenne niet belet heeft om fundamentele bijdragen te leveren tot de geschiedenis der vroege Middeleeuwen.

Waar zowel geschreven bronnen als mondelinge overleveringen ontbreken beschikt de geschiedenis tenslotte nog over enkele bijzonder nuttige hulpwetenschappen, waaronder in de eerste plaats de archeologie. Deze wetenschap, die haar sporen in andere delen van de wereld reeds lang heeft verdiend, kan zeker intensiever dan tot nu toe worden toegepast in een werelddeel waar de grens der praehistorie vaak veel dichterbij ligt dan elders. Een interessant voorbeeld van recent archeologisch onderzoek is b.v. het werk van Annemarie Schweeger-Hefel 'Früh-historische Bodenfunde im Raum von Mengao (Obervolta, Westafrika)'.

Rest tenslotte de etno-linguïstiek, een wetenschap die o.a. tracht zich door middel van taalstudies een beeld te vormen van de migraties in het oude Afrika. Ook deze wetenschap biedt nog vele mogelijkheden. Een recent voorbeeld van dit soort studies is een artikel van W. Pichl 'Einiges aus der Geschichte der Bullom', waarin de schrijver op grond van zuiver taalkundige argumenten aantoonde dat de Bullom, thans gevestigd in het kustgebied van Sierra Leone, afkomstig moeten zijn uit een bepaalde streek in het binnenland (het woongebied der Loko).

De vooruitzichten der Afrikaanse geschiedschrijving zijn dus niet te ongunstig, mits men maar niet te hard van stapel loopt. Het lijkt mij dat het op het ogenblik nog niet mogelijk is om een afgerond beeld te geven van de Afrikaanse geschiedenis als geheel. Dergelijke pogingen tot synthese hebben voorlopig nog een speculatief en enigszins verdacht karakter, in de eerste plaats door het gebrek aan gegevens en in de tweede plaats omdat het eigenlijk hoogst twijfelachtig is of er werkelijk zo iets als 'de' Afrikaanse geschiedenis bestaat. J. D. Omer-Cooper heeft dit in een artikel, getiteld 'The question of unity in African History', ten sterkste in twijfel getrokken. Zich richtend tegen enkele recente theorieën, die een algemeen patroon in de Afrikaanse geschiedenis veronderstellen (Mur-

dock, Oliver en Fage, Davidson), stelt hij hiertegenover een 'spinnweb'-theorie voor, die zowel rekening houdt met het polycentrische patroon der Afrikaanse geschiedenis als met de onderlinge contacten en wisselwerkingen tussen de verschillende culturele centra.

Het vruchtbaarst om de Afrikaanse geschiedschrijving vooruit te helpen lijken mij op het ogenblik detailstudies, het liefst uitgevoerd door interdisciplinaire teams van historici, sociologen, linguïsten, archeologen enz. In deze teams zouden Afrikaanse historici een belangrijke plaats kunnen innemen. Het is een verheugend feit dat de Afrikaanse geschiedschrijving de laatste tijd hoe langer hoe meer overgaat van Europeanen op Afrikanen. Indien de nieuwe generatie der Afrikaanse historici de excessen zal weten te vermijden van de generatie der pioniers zoals Cheich Anta Diop, die zich in wezen beperkt hebben tot het op zijn kop zetten van het Europa-centrische beeld der geschiedenis, is de hoop gerechtvaardigd dat er binnen niet te lange tijd een vollediger en minder bevooroordeeld beeld der Afrikaanse geschiedenis tot stand zal komen.

BIBLIOGRAFIE

- Akinjogbin, I. A., Agaja and the conquest of the coastal Aja States 1724—30. *Journal of the historical Society of Nigeria*, 2 (4), dec. 1963.
- Balandier, G., *La vie quotidienne au royaume de Kongo du XVIe au XVIIIe siècle*. Paris, 1965.
- Cuvelier (Mgr. J.), *Relations sur le Congo du père Laurent de Lucques (170e-1717)*. Bruxelles 1953.
- Davis, A. J., The sixteenth century Jihad in Ethiopia and the impact on its culture, *Journal of the historical Society of Nigeria*, 2 (4), dec. 1963 e.v.
- Muhammed Al-Hajj, The Fulani concept of Jihad, *Odu*. 1 (1), juli 1964.
- Mukorovsky, H. G., Um Afrikas Geschichte. *Internationales Afrika Forum*, 1 (12), dec. 1965.
- Ngoma, F., L'initiation Ba-Kongo et sa signification. *Problèmes sociaux congolais*, 66 et 67, 1964.
- Omer-Cooper, J. D., The question of unity in African history. *Journal of the historical Society of Nigeria*, 3 (1), dec. 1964.
- Pichl, W., Einiges aus der Geschichte der Bullom (Eine ethno-linguistische Betrachtung). *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, 95, 1965.
- Schweeger-Hefel, A., *Frühhistorische Bodenfunde im Raum von Mengao (Obervolta, Westafrika)*. Wien, 1965.
- Vansina, J., *De la tradition orale. Essai de méthode historique*. Tervuren, 1961.
- Vansina, J., *Le royaume Kuba*. Tervuren 1964.

De KRONIEK VAN AFRIKA wordt uitgegeven bij de Universitaire Pers Leiden door het Afrika-Studiecentrum en verschijnt vier maal per jaar.

Redactie:

Drs. A. E. BAYER, hoofdredacteur, (Zuidelijk en Oost-Afrika);
Drs. A. KATER (Franssprekend West- en Centraal-Afrika,
Madagascar, Portugese gebieden, OCAM, EEG);
Drs. J. VAN DER MEULEN (Noord-Afrika, Spaanse gebieden,
Arabische Liga, OAU);
Dr. K. L. ROSKAM (Engelssprekend West-Afrika, Congo-
Kinshasa).

Administratie:

Stationsplein 10, Leiden, tel. 48333.

Giro: 531031;

Bank: Amsterdam-Rotterdam Bank N.V., Leiden

Jaarabonnement: f 12.—

Studentenabonnement: f 6.—.